

T.C.

MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BİLGE KARASU’NUN “GECE” ADLI ROMANININ SÖZ DİZİMİ
YÖNÜNDEN İNCELENMESİ**

Azat Baykal

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Serdal Kara

Mardin-2019

T. C.

MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BİLGE KARASU’NUN “GECE” ADLI ROMANININ SÖZ DİZİMİ
YÖNÜNDEN İNCELENMESİ**

Azat Baykal

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Serdal Kara

Mardin-2019

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı 16760008 numaralı öğrencisi Azat BAYKAL hazırladığı “Bilge Karasu’nun Gece Adlı Romanının Söz Dizimi Yönünden İncelenmesi” başlıklı yüksek lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 28/06/2019 Cuma günü saat 14:00’te yapılmış, tezin onayına ~~oy çokluğu~~/oybirliğiyle karar verilmiştir.

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Osman ÖZER

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Hadra Kübra ERKINAY TAMTAMIŞ

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Serdal KARA

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu’nun/...../2019 tarih ve/..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../2019

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Ömer BOZKURT

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vi
GİRİŞ	1
1.CÜMLE TÜRLERİ VE ÖGELERİ	5
1.1. YAPILARINA GÖRE CÜMLELER	5
1.1.1 Basit Cümle	5
1.1.1.1. Basit Emir Cümlesi	5
1.1.1.2.Basit Şart Cümlesi	5
1.1.1.3.Yüklemine Göre Basit Cümleler	5
1.1.1.4. Öge Dizilişine Göre Basit Cümleler.....	6
1.1.2. Birleşik Cümle.....	7
1.1.2.1. Ki’li Birleşik Cümle	8
1.1.2.2. Şartlı Birleşik Cümle	9
1.1.2.3. “Mi” Soru İlgeciyle Oluşmuş Birleşik Cümle.....	9
1.1.2.4. “Değil” Olumsuzluk İlgeciyle Oluşmuş Birleşik Cümle	9
1.1.3.Girişik Cümleler	10
1.1.3.1.Eylemlikli Girişik Cümle	11
1.1.3.2.Ortaçlı Girişik Cümle	12
1.1.3.3.Ulaçlı Girişik Cümle	13
1.1.4.İç Cümle	13
1.1.4.1.Ad Cümlesiyle oluşan İç Cümleler	14
1.1.4.2.Eylem Cümlesiyle Oluşan İç Cümleler	14
1.1.5.Sıralı Cümle.....	15

1.1.5.1.Bağımlı Sıralı Cümle.....	16
1.1.5.2.Bağımsız Sıralı Cümle.....	18
1.1.5.3.Açıklamalı Sıralı Cümleler.....	18
1.1.5.4.Karma Sıralı Cümle.....	19
1.2.ÖGE DİZİLİŞİNE GÖRE CÜMLELER.....	20
1.2.1. Kurallı Cümle.....	20
1.2.2. Devrik Cümle.....	21
1.2.3. Ayraç Cümlesi.....	22
1.2.4. Kesik Cümle.....	24
1.3.YÜKLEM TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER.....	25
1.3.1.Ad Cümlesi.....	25
1.3.2.Eylem Cümlesi.....	26
1.4.ANLAMLARINA GÖRE CÜMLELER.....	27
1.4.1. Olumlu Cümle.....	28
1.4.2. Olumsuz Cümle.....	29
1.4.3. Soru Cümlesi.....	30
1.4.4. Ünlem Cümlesi.....	32
1.4.5.Bildirme (Haber) Cümlesi.....	33
1.4.6.İsteme Cümlesi.....	34
1.5.CÜMLENİN ÖGELERİ.....	35
1.5.1. Yüklem.....	35
1.5.1.1. Eylemden Yüklem.....	35
1.5.1.2. Addan Yüklem.....	39
1.5.1.3. Kelime Grubuna Dayalı Addan Yüklem.....	40
1.5.2. Özne.....	44
1.5.2.1. Yalın Özne.....	44

1.5.2.2. Kelime Gruplarından Meydana Gelen Özneler	45
1.5.2.3. Kişi Eklerinden Özne	48
1.5.2.4. Örtülü Özne	49
1.5.3. Nesne	49
1.5.3.1. Belirtili Nesne.....	49
1.5.3.2. Belirtisiz Nesne	50
1.5.3.3. Kelime Gruplarından Nesne	50
1.5.4. Dolaylı Tümleç	52
1.5.4.1. Yalın Dolaylı Tümleç	53
1.5.4.2. Kelime Gruplarından Dolaylı Tümleçler.....	55
1.5.5. Belirteç Tümleci	59
1.5.5.1. Görevleri Bakımından Belirteç Tümleçleri	59
1.5.5.2. Kelime Grubundan Belirteç Tümleçleri	63
2. KELİME GRUPLARI.....	63
2.1. AD TAMLAMASI	65
2.1.1. Yapı Bakımından Ad Tamlamaları	65
2.2. SIFAT TAMLAMASI.....	66
2.2.1. Sıfatı Tek Unsurdan Meydana Gelen Sıfat Tamlamaları	66
2.2.2. Sıfatı Kelime Grubundan Meydana Gelen Sıfat Tamlamaları	69
2.3. İKİLEMELER	72
2.3.1. Anlamlarına Göre İkilemeler.....	72
2.3.2. Yapıları Bakımından İkilemeler	74
2.3.2.1. Ad, Kök veya Gövdelerden Kurulan İkilemeler.....	74
2.3.2.2. Eylem, Kök veya Gövdelerden Kurulan İkilemeler	77
2.4. BAĞLAÇ GRUBU.....	78
2.5. BELİRTEÇ GRUBU	84

2.6. BİRLEŞİK EYLEM	85
2.6.1. Ad + Yardımcı Eylemle Kurulan Birleşik Eylemler	85
2.6.2. Eylem + Yardımcı Eylemle Kurulan Birleşik Eylemler	87
2.7. EYLEMLİK GRUBU	88
2.7.1. Eylemlik Grubu Oluşturan Ekler ve Örnekleri.....	88
2.8. ORTAÇ GRUBU	90
2.8.1. Ortaç Grubu Oluşturan Ekler ve Örnekleri	90
2.9. ULAÇ GRUBU	92
2.9.1. Ulaç Grubu Oluşturan Ekler ve Örnekleri.....	93
2.10. İLGEÇ GRUBU	101
2.10.1. Yapısı Yönünden İlgeç Grubu.....	101
2.11. KISALTMA GRUBU	112
2.11.1. Yönelme Grubu	112
2.11.2. Bulunma Grubu	112
2.11.3. Ayrılma Grubu	113
2.11.4. Vasıta Grubu.....	113
2.12. SAYI GRUBU.....	114
2.13.ÜNLEM GRUBU.....	114
SONUÇ	115
KAYNAKÇA.....	118
EKLER.....	120
EK-2	122
ÖZGEÇMİŞ	123

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Bilge Karasu'nun “Gece” Adlı Romanının Söz Dizimi Yönünden İncelenmesi

Azat Baykal

Mardin Artuklu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

2019: 122 Sayfa

Bilge Karasu' nun “Gece” adlı romanının söz dizimsel yönden incelendiği çalışmada, çıkış noktasını yapısalcılık temelinden alan, “üretici-dönüşümsel dilbilgisi” nin de şekillendirdiği bir söz dizimi anlayışı oluşturmuştur. Yargılı ve yargısız anlatımlar olarak bilinen cümle, cümle türleri, ögeleri ve kelime grupları çalışmaya ilişkin ana bölümleri oluşturmuştur. Bunun sonucunda ortaya çıkan cümle çeşitleri, cümle ögeleri ve kelime grupları yapı yönünden -metin odaklı- uygun ana ve alt başlıklara ayrılmış, inceleme metni üzerinden örneklendirilmiştir. Bilge Karasu' nun Türk Edebiyatındaki yerinin önemi, Türkçe üzerindeki hâkimiyeti, dili kullanma becerileri ve dil hassasiyetiyle de ilgilidir. Bu durum onun yapıtlarında önemli bir dilsel çalışma malzemesi yaratmaktadır. Dilsel çalışmaların en önemli malzemesinin yine dilin kendisi olduğunu düşündüğümüzde Bilge Karasu'nun Amerika'da “Pegasus” ödülünü alan “Gece” adlı romanı bu anlamda verimli bir inceleme ve çalışma metni sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dil bilgisi, Söz dizimi, Bilge Karasu, Gece

ABSTRACT

Master's Thesis

An analysing of Bilge Karasu's novel, “Gece”, in terms of the Syntax of the Novel.

Azat Baykal

MardinArtuklu University

Institute of Social Sciences

Department Of Turkish Language and Literature

2019: 122 Page

In this study, in which we examined Bilge Karasu's novel Gece from a syntactic point of view, we have formed the starting point from a syntactic understanding based on structuralism, which is also shaped by “transformational-generative grammar”. Sentence, sentence types, arguments and word groups, which are known as judged and non-judged expressions, formed the main sections of the study. As a result of this, we tried to split them appropriate main topic and subheadings these are exemplified through their view text of the sentences types, sentence arguments and word groups that emerged in terms of structure. Bilge Karasu, who has an important role in Turkish literature, has an important language content with his mastery on the Turkish language and his ability to use the language, in his works. This creates an important linguistic material in her works. When we think that language is the most important content of linguistic studies, Bilge Karasu's novel Gece, which won the Pegasus Prize in America, provides with an efficient researching and working text.

KeyWords: Grammar, Syntax, Bilge Karasu, Gece

ÖNSÖZ

Günümüzde modern dil bilimi çalışmalarında önemli bir yere sahip olan söz dizimi özellikle Ferdinand De Saussure'ün öncülüğünde, yapısalcılığın etkileriyle, bilim dünyası tarafından daha dikkat çekici ve araştırma malzemesi bol bir alan olarak görülmeye başlanmıştır. 20. yy'nin ilk yarısında F. De Saussure ve çevresinin 20.yy' nin ikinci yarısında ise Noam Chomsky etkisiyle söz diziminin dilsel çalışmalar içindeki önemi artmıştır.

Ülkemiz bilim dünyasında ise söz dizimi çalışmaları diğer dil bilimi çalışmalarına göre daha yeni sayılsa da son yıllarda dil bilimi uzmanlarının çalışmalarını yoğunlaştırdığı bir disiplin olmuştur. Biz de bu çalışma sahasına katkımızı Bilge Karasu' nun "Gece" adlı romanını söz dizimi yönünden inceleyerek yapmak istedik.

Tezin her aşamasında fikir, öneri ve yönlendirmeleriyle verimli bir tez süreci geçirmemizi sağlayan değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Serdal Kara başta olmak üzere maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen annem Hatun Baykal'a ve babam Abdusselam Baykal'a, yüksek lisans eğitimime başlamama ilham ve destek veren abim Abdussamet Baykal'a, tezin yazım aşamasında iş yükümü hafifleten kız kardeşlerim ve meslektaşlarım Rojda Baykal ve Berna Baykal'a teşekkürlerimi borç bilirim.

Azat Baykal

Mardin, 2019

KISALTMALAR LİSTESİ

S. : Sayı

s. : Sayfa

sat. : Satır

a.g.e. : Adı Geçen Eser

TDK: Türk Dil Kurumu

SBE: Sosyal Bilimler Enstitüsü

Çev. : Çeviren

GİRİŞ

Türkçe söz dizimi çalışmaları diğer dil çalışmalarına göre nispeten yeni bir çalışma sahası olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni bir çalışma sahası, bilimsel anlamda bazı avantaj ve dezavantajlara da sahip olabilmektedir.

Dünyada ise durum çok farklı olmamakta birlikte özellikle F. De Saussure tarafından yapısalcılığın dil üzerindeki etkisi ve dilbiliminin bağımsız bir disiplin haline gelmesiyle bilim dünyası tarafından daha yakın takibe alınmıştır. “Yapısal dilbilimin ışığı altında yürütülen günümüz dil çalışmalarında bir sistem, bir yapı olarak ele alındığı için herhangi bir konuşma parçasındaki sözcüklerin ya da tümcelerın tek tek incelenmesi yerine, birbirleriyle sıkı ilişkisi bulunan bu öğelerin bu ilişkileri açısından incelenmesi yoluna gidilmektedir.¹” Doğan Aksan’ın bu ifadesinde de anlaşılacağı üzere aslında bir bakıma çağdaş anlamdaki dil çalışmaları parçanın bütünle ve diğer öğeleriyle arasındaki korelasyon ilişkisinin de mercek altına almaktadır. Bu yaklaşımın hangi noktada söz dizimini etkilediğine bakacak olursak yine D. Aksan’ın değindiğı gibi yapısal dil bilimde, dildeki kelimelerin birbiriyle ilişkisi, sıralanma mantıkları ve cümle tiplerinin tespiti ve sınıflandırılması karşımıza çıkacaktır². Bu durum çalışmamızın kavramsal çerçevesini ve alanını da belirlemede önemli bir dayanak noktası olmuştur. Bununla birlikte tek başına yeterli olmamaktadır. Bu durumun sebeplerinden biri de yapısalcılık etkilerini taşımakla birlikte 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren söz dizimi çalışmalarına büyük etki eden ve bu alandaki çalışmalara yöne veren N. Chomsky’ nin “Üretici-Dönüşümsel Dilbilgisi” anlayışıdır. Döneminde ve sonrasında dil bilimi dünyasındaki çalışmalara etki eden bu anlayış ülkemizde de etkili olmuştur. D. Aksan “DilBilim ve Türkçe Yazıları” adlı çalışmasında Türkiye’de dil bilimi çalışmalarında üstünde durulan önemli konulardan biri olarak “üretici-dönüşümsel” dilbilgisi üzerine çalışmalar ve Türkçe’ye uygulamalarından bahsetmiştir³. Çalışmamıza ana hatları verirken bu anlayış da etkili olmuştur.

¹Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009,s. 29.

²Aksan, s. 30.

³Doğan Aksan, *Dilbilim ve Türkçe Yazıları*, Multilingual Yayınları, İstanbul 2004,s. 369.

N. Chomsky söz dizimi için, özel dillerde cümlelerin kurulmasını sağlayan ilkelerin ve süreçlerin incelenmesi olarak tanımlar ve bir dilin söz dizimsel incelenmesinin konusunun, bir dilbilgisinin kurulması olduğunu ifade eder ayrıca bu dilbilgisinin de çözümlenen dilin cümlelerini üreten bir mekanizma gibi görür⁴. Yine bu görüş de çalışmamızda uyguladığımız cümle türlerini ve bunları oluşturan unsurları ayrı ayrı inceleme tekniğini destekler niteliktedir.

N. Chomsky' nin şu ifadesi de çalışmamızdaki temel uygulama ve araştırma pratiğinin teorik altyapısına hizmet eder: “Tam üretme yeteneği olan bir dilbilgisi, sonsuz tümceler bütünündeki her tümcenin yapısal betimlemesini yapmaktadır; söz konusu betimleme, bir tümcenin ideal konuşucu-dinleyici tarafından nasıl anlaşıldığını belirtecektir.”⁵

Buradan anlaşılacağı üzere “tümcelerın yapısal betimlemesi” ifadesi cümlelerin türlerini tespit etmeyi zorunlu kılar. Çalışmamızın ilk kısmında biz de buna uygun hareket ederek cümle türlerini yapmış olduğumuz sınıflandırmaya uygun olarak bulduk ve öğelerine ayırdık. Ayrıca bu görüş cümleyi tam manasıyla açıklayabilmek için onun oluştuğu parçalardan da aralarındaki ilişkiden de bahseder. Bu da cümleyi oluşturan kelime gruplarını ele almayı gerektirmektedir.

Söz dizimi çalışmaları cümleyi oluşturan unsurlar arasındaki ilişkiyi incelediği gibi cümlelerin genel yapısı, anlamsal yönü ve biçimi ile bunlara bağlı olarak nasıl türler oluşturdıkları üzerinde de detaylıca durur.

Dilsel birlikler içinde önemli bir yeri olan cümlelin tanımında, “yargı⁶ ve hüküm⁷” kavramları etrafında gelişen ifadeler vardır. Cümle tanımlamalarında doğrudan ve dolaylı olarak sıklıkla tekrar edilen hususlardan biri de cümle oluşumu

⁴Noam Chomsky, *Sözdizimsel Yapılar*, Çev. Mehmet Rıfat, 20. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları, Yapı Kredi Yayınları 5. Baskı, İstanbul 2014, s. 149.

⁵Chomsky, çev. Rıfat, s.156.

⁶Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 522.

Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul, 1971, s. 69.

Hikmet Dizdaroğlu, *Tümcebilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1974, s. 7.

Nurettin Koç, *Yeni Dilbilgisi*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul 1996, s. 515.

Haydar Ediskun, *Yeni Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitapevi, İstanbul 2017, s. 323.

Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2014, s. 9.

⁷Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak/Yayım/Tanıtım, İstanbul 2013, s.398.

Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s. 32.

için temel şartın en az bir çekimli eylem kullanılması olmuştur⁸. Buradan yola çıkarak cümleye ilişkin yapılan tanımların, ifadelerin içerdikleri anlamlar bakımından genel olarak birbirinden çok da farklı olmadığı görülmektedir. Cümlelerin tanımına ilişkin yapılan açıklamalar yukarıda da belirttiğimiz üzere birbirine yakın durmaktadır, buna karşın cümleleri sınıflandırma konusundan çeşitli görüş farklılıkları ortaya çıkmıştır. Bu nedenden birçok dilbilimci konuyu farklı şekilde ele almış ve farklı sınıflandırmalar oluşturmuşlardır. Bu görüş farklılıkları kendini özellikle yapılarına göre cümle çeşitlerinde göstermiştir. Yapılarına göre cümle çeşitlerinde bu farklılığa yol açan ana etmen ise “yapı” kavramının farklı yorumlanması ve tanımlanması olmuştur.

Yapılarına göre cümleler çeşitleri sınıflandırılırken basit ve birleşik cümle dışındaki başlıklarda tam anlamıyla ortak bir sıralama görülmemektedir. Hatta bazı dilcilerimiz yapısına göre cümleleri sadece bu iki başlıkta değerlendirmişlerdir.⁹ Basit ve birleşik cümleyle ilgili tanım ve açıklamalar da birbirine yakın ve benzer olmakla birlikte birleşik cümlelerin kapsadığı ve ele alındığı cümle türleri farklılık gösterebilmektedir. Örneğin bu durumu özellikle girişik cümle, iç cümle ve sıralı cümle türleri birleşik cümle türlerinin değerlendirilmelerinde görmek mümkündür.

Yapılarına göre cümlelerin sınıflandırılmasıyla ilgili tartışmalı konulardan olan girişik cümleler içlerinde eylemlilik, ortaç ve ulaç barındırması itibariyle cümledeki asıl yargıyı destekleyici cümleciklerin oluşumunu sağlamaktadırlar. Bu şekilde oluşan cümle yapıları genel olarak; yapı bakımından cümlelerde ayrıca bir başlık altında, basit cümle başlığı altında ve birleşik cümlelerin bir alt başlığı olarak ele alınmıştır. Bu farklılığın oluşumunda eylem, ortaç ve ulaçların tanım ve özelliklerinin açıklanmasında mutlak bir ortak paydada buluşulamaması etkili olmuştur. Dilcilerimiz eylem, ortaç ve ulaçlar için “filimsi”, “eylemsi” gibi ifadeler kullanmışlardır ve bu yapıların eylem gibi mi isim gibi mi düşülmesi noktasında yorum farkı ortaya çıkmıştır. Bunun sonucu olarak “yargı” ve “hüküm” kavramlarının temelinde şekillenen bir dilsel yapı olan cümle, oluşturulurken bunlar

⁸Vecihe Hatiboğlu, *Türkçenin Sözdizimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1972, s.99, Dizdaroğlu, *a.g.e.*, s.8, Koç, *a.g.e.*, s.515, Korkmaz, *a.g.e.*, s. 32.

⁹Dizdaroğlu, *a.g.e.*,s.187-221, Banguoğlu, *a.g.e.*, s.523, Ergin, s. 404.

cümle türlerinin onun unsurlarından birinin yargı veya hüküm belirtip, belirtmediği de cümle türüne etki etmiştir.

Söz dizimi çalışmalarında cümleler yapılarının dışında; öge dizilişine göre, yüklem türüne göre ve anlamlarına göre olmak üzere çeşitli başlıklarda incelenmiştir. Yapısına göre cümlelerdeki yorum farkları diğer başlıkları da etkilemiştir. Örneğin: N. Koç¹⁰, V. Hatipoğlu¹¹ gibi dilcilerimiz devrik ve kesik cümleleri yapılarına göre cümle çeşitleri içinde ele alırken bu cümle türlerini “yüklemin yerine göre¹²”, “öğelerin dizilişine göre¹³” gibi başlıklarda değerlendiren dilcilerimiz de vardır.

Görüldüğü gibi cümle türlerine ilişkin açıklama, tanım ve yorumlarda benzerlikler olmasına karşın sınıflandırmalarda belirgin farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu farklılıklar nispeten yeni bir dil bilimsel çalışma sahası olan söz dizimi çalışmalarında kavramları daha geniş bir görüngede değerlendirme ve algılama olanağı sağlamaktadır ancak bu türden farklılıklar bilimsel çalışmalarda bir yöntem sorunu da oluşturabilmektedir. Bu farklılıklardan kaynaklanan sorunun çözümünde izlediğimiz yol Serdal Kara’nın çalışmasında kullanmış olduğu sınıflandırmayı esas almak oldu.¹⁴

¹⁰ Koç, *a.g.e.*, s.556.

¹¹ Hatiboğlu, *a.g.e.*, s.158.

¹² Karahan, *a.g.e.*, s.100.

¹³ Neşe Atabay-Sevgi Özel-Ayfer Çam, *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*, Papatya Yayıncılık, İstanbul 2003, s.114.

¹⁴ Serdal Kara, Mehmet Eroğlu’ nun ‘İssızlığın Ortası’ ve ‘Yüz: 1981’ Romanlarının Söz Dizimi İncelemesi) Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, Van, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 24-62.

1.CÜMLE TÜRLERİ VE ÖGELERİ

1.1. YAPILARINA GÖRE CÜMLELER

1.1.1 Basit Cümle

Basit cümleler içlerinde tek bir çekimli eylem bulunduran, yüklemi ad veya eylem soylu olan cümlelerdir. Basit cümleye ilişkin yapılan tanımlamalar oldukça benzer olmakla birlikte sadece bazı dilcilerimiz adlandırma da bazı farklılıklara giderek “yalın tümce¹⁵” “yalınç tümce¹⁶” gibi ifadeler kullanmışlardır. Basit cümleleri; basit dilek cümlesi, basit emir cümlesi, basit şart cümlesinin yanında yüklemine göre basit cümleler (ad, eylem) ve öge dizilişine göre basit cümleler (kurallı, devrik) olmak üzere beş başlıkta değerlendirdik. Bu başlıklardan basit dilek, emir ve şart cümleleriyle inceleme metnimizde oldukça az sayıda karşılaştık.

1.1.1.1. Basit Emir Cümlesi

İçinde tek bir çekimli fiil bulunduran emir cümlelerine basit emir cümlesi denir. Basit emir cümleleri romanda son derece sınırlı sayıda kullanılmıştır.

“Beni çok kınamayın.” (s.124, sat.10)

“Beni yolcu edeceksin.” (s.154, sat.19)

1.1.1.2. Basit Şart Cümlesi

İnceleme metnimizde basit şart cümlesine ilişkin tek örnek tespit edebildik.

“Bekleyeceğim, dedim. Bir gün bu korkum geçerse...” (s.47, sat.3)

1.1.1.3. Yüklemine Göre Basit Cümleler

Basit cümleler, yüklemine ad veya eylem soylu olmasına göre türlere ayrılmaktadırlar.

a) Basit Ad Cümlesi

İçinde ad soylu tek bir çekimli eylemin bulunduğu cümlelerdir.

“Karaların yanında kırmızılar, sarılar var.” (s.128, sat.8)

¹⁵ Hatiboğlu, a.g.e., s. 145, Koç, a.g.e., s. 532, Dizdaroğlu, a.g.e., s. 187.

¹⁶ Gencan, a.g.e., s.104.

“Rastlantılar her zaman gariptir.” (s.143, sat.1)

“Görevim yoktu artık.” (s.149, sat.2)

“Sevinç yanımdaydı.” (s.171, sat.4)

“Sevinç yok.” (s.172, sat.5)

*“Kısacık kesilmiş paslı sarı saçlı, çilli yüzlü, yemyeşil gözlü bir çocuktı.”
(s.178, sat.9)*

“Defteri, kalemi her zaman elindeydi zaten.” (s.181, sat.7)

b) Basit Eylem Cümlesi

İçinde eylem soylu tek bir çekimli eylemin bulunduğu cümlelerdir.

“Öyle sanıyorum.” (s.139, sat.6)

“Size her zaman saygı duydum.” (s.144, sat.4)

“İssız bir yolda yürüyordunuz.” (s.148, sat.2)

“Sizi daha sonra da bulurdum.” (s.148, sat.7)

“Beni yolcu edeceksin.” (s.154, sat.19)

“Bir başka el katıldı yazıya.” (s.159, sat.2)

“Dışarısı aydınlık sayılmazdı.” (s.168, sat.2)

“Tül perdenin önünden çekilmedim.” (s.169, sat.4)

“Huysuzluğunu sakatlığına verirdik.” (s.179, sat.11)

“Şimdi kimse ölmüyordu.” (s.196, sat.4)

1.1.1.4. Öge Dizilişine Göre Basit Cümleler

Cümleler, yüklemelerinin bulunduğu yere göre kurallı ve devrik olarak adlandırılırlar.

a) Basit Kurallı Cümleler

Yüklemi sonda bulunan tek çekimli eyleme sahip basit cümlelerdirler.

“Birlikte çalıştık.” (s.122, sat.2)

”Her gün görüşüyoruz.” (s.122, sat.2)

“Beni çok kınamayın.” (s.124, sat.10)

“Onun için yazıyorum.” (s.129, sat.10)

“Ama bir parça da tedirgindim.” (s.132, sat.6)

“Üç gün sonra yurt dışına gönderileceksiniz.” (s.134, sat.9)

“Bu zarfı da size o verecek.” (s.137, sat.11)

“Yaralarımı merak etmiyorum.” (s.172, sat.10)

b) Basit Devrik Cümleler

Yüklemi sonda bulunmayan tek çekimli eyleme sahip basit cümlelerdir.

“Ayrıca düşünmeliyim onu.” (s.124 sat.15)

“Biz kendimizi bir şeyler sanıverdik işte.” (s.125 sat.12)

“Kolaylıkla kestirebilirsiniz böyle şeyleri...” (s.139, sat.1)

“O saatte gecem gündüzüm sizinle bir olmamıştı daha.” (s.149, sat.4)

“Bilemiyorum artık.” (s.150,sat.10)

“Belki de çukurum kazılmakta şimdi.” (s.154, sat.14)

“Öteki defterleri okudum zaten.” (s.158, sat.21)

“Sonra sokakta buluyorum kendimi.” (s.173, sat.8)

“Buraya getirildim sonra.” (s.187, sat.13)

1.1.2. Birleşik Cümle

M. Ergin birleşik cümlelerin, asıl cümle ile onun manasını tamamlayan bir veya daha fazla yardımcı cümleden oluştuğunu ifade etmiştir¹⁷.

Bu çoklu yargılardan biri temel yargıyı oluştururken diğeri de onu anlamca ve biçimce tamamlayan yan yargıyı oluşturmaktadır. Bu çoklu yargıların birbirlerine bağlanma şekilleri ise birleşik cümleye ilişkin alt başlıklarımızı oluşturmaktadırlar.

¹⁷ Ergin, a.g.e., s. 404-407.

Bunlar “ki”bağlacıyla oluşan birleşik cümleler, “dilek-şart” kipiyle oluşan birleşik cümleler, “mi”ve “değil”ilgeciyle oluşan birleşik cümlelerdir.

Birleşik cümle türleri, kapsadığı alt başlıklar açısından tartışmalı bir konu olmuştur. Bu bağlamda; girişik cümle, iç cümle ve sıralı cümleleri “yapılarına göre cümleler” başlığında ayrıca bir başlık olarak değerlendiren dilcilerimiz olduğu gibi bu türleri birleşik cümle başlığı altında değerlendirenler de vardır. Bu tartışmalı görüşlerin olduğu başlıkları “yapılarına göre cümleler” başlığımızda ayrıca ele aldığımız için sırası geldikçe ilgili konu başlıklarında bu görüşlere yer vereceğiz.

1.1.2.1. Ki’li Birleşik Cümle

*“**Bilinir ki**, ertesi küçük gece, birtakım eller bu harfleri garip çiçeklere, bu yazıları çılgın sözcüklere dönüştürecek, tanınmaz kılacaktır.”* (s.41, sat.6)

*“Onumsuz hastalıklarda da hekime gidilir, çare aranır, çırpınılır; umut —ya da, bir çeşit umutsu duygu— yitirilmez, ya da, yitirilmemişmiş gibi davranılır; gene de, **bilinir ki**...”* (s.58, sat.5)

*“Ama ona bir alt-yaratık diye bakamıyorum çünkü hem babama benzetiyorum onu, hem de **biliyorum ki** onun yaptığı yenilgiyi kabul etmek değil, onu umursamamaktır.”* (s.96, sat.9)

*“Buyruklarımı yerine getirenler **bilmezler ki**, herkesin saygı duyduğu Başkent Araştırma Merkezi'nin kendilerinden haberi yoktur.”* (s.96, sat.9)

*“Çağdaş dünyada erki, yalnız, gücü elinde tutmak diye değil de, insanların kafasını da, gönlünü de elde tutmak diye gören bizler, **biliriz ki** gizlilikler — ama iç içe, sayısız katlar, çerçeveler, kutular halinde gizlilikler— bize bu istediğimizi sağlamak olanağını verir.”* (s.104, sat.9)

*“**Kaldı ki** kim bulur, kim getirirse, öğreneceğimi bildiğine, bilmesi gerektiğine göre, alana gönderilmeği de göze almış demektir.”* (s.113, sat.6)

*“**Ne var ki**, insanlar, ancak gizliden, gerçek yüzü bilinmeyenden korkar daha çok.”* (s.116, sat.13)

*“Ondan **ötürüdür ki** sürekli bir uyanıklık içinde bunların en küçük kımultısını bile gözden kaçırmadan beklemeliyiz.”* (s.117, sat.10)

“Ne **var ki**, bunları okumanızın sizin için en yararlı olacağı vakti şu anda kestiremiyorum.” (s.124, sat.11)

“Gene de, **diyorum ki**, iki kişinin kurup yürütmeğe karar verdiği bir tasarının gizli tutulması, birinin kafasındaki düzenin bir gerçeklik olabilmesinin koşuluysa, bu gerçekleşme iki kişinin susmasına bağlıysa, kendini dev aynasında gören birkaç kişi var demektir.” (s.125, sat.8)

1.1.2.2. Şartlı Birleşik Cümle

“Kaldı ki kim bulur, kim **getirirse**, öğreneceğimi bildiğine, bilmesi gerektiğine göre, alana gönderilmeği de göze almış demektir.” (s.113, sat.)

“Gene de, **diyorum ki**, iki kişinin kurup yürütmeğe karar verdiği bir tasarının gizli tutulması, birinin kafasındaki düzenin bir gerçeklik olabilmesinin koşuluysa, bu gerçekleşme iki kişinin susmasına **bağlıysa**, kendini dev aynasında gören birkaç kişi var demektir.” (s.125, sat.11)

“**Anladıysa**, o numaranın anlamını da çözmüş demektir.” (s.106, sat.11)

“Oraya giden gençlerin aileleri bize ne denli **bağlıysa**, oradakiler de bizden o denli bağımsız.” (s.106, sat.10)

1.1.2.3. “Mi” Soru İlgeciyle Oluşmuş Birleşik Cümle

“Yanıtlarım hoşlarına **gitti mi, gitmedi mi**, bilmiyorum.” (s.39, sat.8)

“Kâğıtta işe gitmeyin,’ evde oturun” **denmediğine mi** sevinmeli?” (s.62, sat.15)

“Şu birkaç defterimi şimdi yırtıp yakmak, külünü yemek mi, bitirip her şeyi ona da okuttuktan sonra yok etmek mi, yoksa, **ona bırakmak mı gerekir?**” (s.161, sat.17)

1.1.2.4. “Değil” Olumsuzluk İlgeciyle Oluşmuş Birleşik Cümle

“Tepelerden birinde —**en yükseği, en gösterişlisi değil**, onun yanındakinde— Düzeltmen yalnızlığını yaşar.” (s.21, sat.1)

“**Bıçak değildi** bana haber verilmiş olan; tabanca kullanılacağı yazılmıştı.” (s.170, sat.9)

“Sesini değil, dudaklarının kıpırtısını algılamış olmalılardı.” (s.79, sat.17)

“Bu kişiler, yalnız bizi değil, bütün dünyayı ayakta tutacak.” (s.83, sat.9)

“O beni izleyemiyor, izleyecek durumda değil; okuyordur ancak.” (s.90, sat.8)

“Bütün okumuşlara gölgelik etmek de yetmemiş olsa gerek ki, değil aynada, düşlerinde bile görmek istemeyecekleri art benlikleri olmağa kalkıştım.” (s.95, sat.2)

“Ama ona bir alt-yaratık diye bakamıyorum çünkü hem babama benzetiyorum onu, hem de biliyorum ki onun yaptığı yenilgiyi kabul etmek değil, onu umursamamaktır.” (s.96, sat.9)

“Ders çalışmadığı, bilmesi gerekeni bilmediği için değil, sınıfın en iyi öğrencisinden de iyi olmak, kısacası, iyi öğrenciliği başkasına bırakmamak için, en iyi öğrencinin, en iyi öğrenci olduğunu bildiği kişinin yanında oturan, gerekirse ondan kopya çeken, daha gerekirse onu yanıltan çocuk, şimdi Hareket'in beyni olacaksa tam olmalı, bu yolda başımızdakini bile kullanmalıydı.” (s.101, sat.2)

1.1.3.Girişik Cümleler

“Bir temel tümce ile özne, nesne, dolaylı tümleç, belirteç tümleci, ilgeç tümleci görevindeki bir ya da birkaç tümceysiden oluşan bağımsız yargılı anlatıma girişik cümle denir.¹⁸” Girişik cümleler dil bilgisindeki tartışmalı konulardandır. Bu tartışmalar, değerlendirildiği alt başlıklar ile ilgili olup eylemlilik, ortaç ve ulaçların ele alınış biçimindeki farklılıklardan kaynaklıdır.

Girişik cümleye ilişkin görüşlere baktığımızda farklı adlandırılmalarla çeşitli başlıklarda ele alındığını görmekteyiz. V. Hatiboğlu¹⁹, N. Koç²⁰, Mehmet Hengirmen²¹ ile Neşe Atabay, Sevgi Özel, Ayfer Çam²², Serdal Kara²³

¹⁸Dizdaroğlu,a.g.e., s. 193.

¹⁹Hatiboğlu,a.g.e., s. 153.

²⁰Koç,a.g.e., s. 547.

²¹ Mehmet Hengirmen, *Türkçe Dilbilgisi*, Engin Yayınevi, Ankara 2015,s. 359.

çalışmalarında girişik cümleyi yapılarına göre cümleler altında ayrıca bir başlık olarak ele almışlardır.

Girişik cümleyi, “yan ve temel önermelerin birbirine tümlendiği “birleşik tümce” şeklinde tanımlayan T. N. Gencan²⁴, girişik cümleyi “adfiilcümlesi”, “sıfatfiil cümlesi” ve “zarf fiil cümlesi” olarak ele alan T. Banguoğlu²⁵ ile benzer şekilde “eylemlikli, ortaçlı, ulaçlı” girişik tümce olarak ele alan H. Dizdaroğlu²⁶ birleşik cümle başlığında ele almışlardır. Ayrıca Haydar Ediskun²⁷ ve Muhittin Bilgin²⁸ birleşik cümleler başlığı altında değerlendiren dilcilerimizdendir.

Farklı başlıklar olarak; bu cümle türünü H. İbrahim Delice “girişik birleşik cümle²⁹” altında Mehmet Özmen ise “girişik basit cümle³⁰” diyerek basit cümle başlığında ele almıştır. M. Özmen ile benzer şekilde Leyla Karahan Türk Dili Dergisinde yayınlanan Türk Gramerinin Sorunları toplantısında okuduğu bildirisinde, eylemlilik, ortaç ve ulaçların görev bakımından isimlerden farklı olmadığını ifade edip bunların basit cümle başlığında değerlendirilmesi gerektiğini söylemiştir³¹.

Girişik cümleye ilişkin yapmış olduğumuz tanımımız ve genel yaklaşımlar bu şekilde olup inceleme metnindeki başlığa uygun örneklerler alt başlıklarda verilmiştir.

1.1.3.1.Eylemlikli Girişik Cümle

*“Ama toplantının bittiği aksam, öbür temsilcilerimizle birlikte dönmek, hiç değilse bir süre **oralarda kalmak** düşüncesi aklınızı çekebilir.”*(s.138, sat.7)

²² Neşe Atabay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*, Papatya Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 110.

²³ Serdal Kara, “Girişik Cümle Problemi Üzerine Bir İnceleme”, *TurkishStudies*, S.7/2, Ankara 2012, s. 643-648.

²⁴ Gencan, a.g.e., s. 113.

²⁵ Banguoğlu, a.g.e., s. 562-575.

²⁶ Dizdaroğlu, a.g.e., s.193.

²⁷ Ediskun, a.g.e., s. 382.

²⁸ Bilgin, a.g.e., s. 526.

²⁹ H. İbrahim Delice, *Türkçe Sözdizimi*, Kitabevi Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 163.

³⁰ Mehmet Özmen, *Türkçenin Sözdizimi*, Karahan Kitapevi, Adana 2016, s. 142.

³¹ Leyla Karahan, “Türkçede Birleşik Cümle Problemi”, *Türk Dili*, S. 505, Ankara 1994, s. 19-23.

“N. için yeni bir dünya bulmak gibi bir şey olmuştur oraya girmek.”(s.118, sat.3)

“Ardında örnek bulmamak, yaratmamak, gene de yaşayabilmek...”(s.110, sat.15)

“**Dağınıklığı toparlamak** gereği var, her şeyin ardındaki yazar ben miyim, benim bir yaratığım mı, kararlaştırmak gereği var...” (s.32, sat.4)

“**Bir taş bir taş almak** oyunu çok uzatır, kazanmanızı önleyebilir.”(s.128, sat.9)

“Onların işi, **geceye hazırlamak**: Genç kasları, gece gelince daha kolay soyunsunlar diye, soyunmağa **alıştırmak** örneğin.”(s.17, sat.3)

“Bir yapıt yaratmak, **büyük bir iş başarmak**, iyi, dolu, güzel bir yaşam yaşamasını bilmiş olmaktan, başarmış olmaktan daha önemli sayılabilir mi hiç?” (s.194, sat.1)

“Onların gözünde **gülünç duruma düşmek** bundan başka bir şey mi olurmuş?” (s.165, sat.5)

“Şehirden **birkaç kilometre uzakta olması** birçok tartışmaya yol açmıştı.” (s.66, sat.1)

1.1.3.2.Ortaçlı Girişik Cümle

“Daha sonra da önü, inmiş, inmiş, gözleri, **karşıdan bakanların** artık hiç göremeyeceği biçimde gizlemiş.” (s.24, sat.5)

“Duruma bakıp kendilerini **daha az ürküten** ne varsa, ona inanmak istiyor insanlar.” (s.30, sat.1)

“Karanlığın içinde, şimdilik, yaşamını **sürdürebilirmiş gibi görünen** tek şey, daha önce söyledik, dil...” (s.22, sat.6)

“Onu bugün Bilgiler Sarayı’nın büyük boşlukları içerisinde, **yolunu şaşırmış çocukların** alıkça, handiyse ağlamaklı bakınışıyla gezinirken gördüğümü bilmiyor elbet.” (s.91, sat.1)

“Onların işi, geceyi hazırlamak: Yer yer çukurlar açmak, örneğin; gecenin kolaylıkla **birikip doldurabileceği** çukurlar...” (s.17, sat.5)

“**Çiğnemedен yuttuğu** bir yemekten sonra bir daha acıkabileceğini usundan geçiremeyen torlar gibidirler bunlar.”(s.156, sat.10)

“Defterlerimi **içinde tuttuğum** zarftan çıkan birtakım kâğıtlar var.” (s.199, sat.16)

1.1.3.3.Ulaçlı Girişik Cümle

“Bilinebilen, görülebilen ise, işçilerin, ansızın duvarlardan, köşelerden, kapı **ağızlarından sıyrılarak** o genci kalabalığın içinden” (s.28, sat.11)

“**Bunlar arasından vurularak** cezalandırılmış kimse var mı, bilmiyorum.” (s.53, sat.149)

“Yanlarda, aşağıya inen merdivenler seçebildim, **gözlerimi yumarak** biraz dinlendirdikten sonra.”(s.66, sat.11)

“Geniş bir asfalt yol, geldiğim yola dikey olarak, **sağa sola uzayıp** gidiyordu.” (s.76, sat.9)

“Ama **sıra bana geldiğinde** kendisini herhalde çok şaşırtacağım.” (s.204, sat.6)

“Çocuklar **gerisini dinlemeden** bağırışmağa başladı.” (s.43, sat.2)

“Yeşillikler içindeki sobe alandan, birbirilerini vuran **oyunculardan kaçarken**, şehirden daha da uzaklaştım.” (s.65, sat.1)

1.1.4.İç Cümle

“Türkçede, girişik tümce oluşturan tümcemsiden başka, çekimli eylemle kurulmuş tümcenin bile, bir başka tümce içinde tümleç görevini yüklendiğini görüyoruz. Ad öbeği gibi, kurucu görevi olan bu tür tümceye içtümce adı verilir.³²” Sınıflandırma konusunda ise birleşik cümle içinde değil, yapılarına göre cümleler başlığında ayrı bir başlıkta değerlendirmeyi uygun bulduk. Buradaki çıkış noktamızı

³²Koç,a.g.e., s. 545.

iç cümlelerin temel cümlelerin yan yargısı olması belirlemiştir. İç cümleyle ilgili farklı yaklaşımlar, bu cümle türünün birleşik cümle içinde mi yoksa yapılarına göre cümlelerin altında ayrıca bir başlık halinde mi değerlendirilmesiyle ilgilidir.

İç cümlelerin ad gibi kullanıldığı vurgusunu yapan V. Hatiboğlu³³ ile H. Dizdaroğlu'nun³⁴ dışında M. Bilgin'de³⁵ iç cümleyi birleşik cümle içinde değerlendirmişlerdir. T. N. Gencan³⁶ farklı bir başlık olarak "girişik tümce" başlığı altında açıklarken N. Koç³⁷ yapılarına göre cümlelerde ayrıca bir başlıkta ele almıştır.

Konuya ilişkin örneklerimizi, ad cümlesine ve eylem cümlesine dayalı iç cümleler olmak üzere iki başlıkta verdik.

1.1.4.1.Ad Cümlesiyle oluşan İç Cümleler

“ ‘Siz kimsiniz’ diye sormak, ancak kapının önünde beklettiği araba yola çıkıp iyice hızlandıktan sonra usuma gelebildi.”(s.34, sat.14)

“ ‘Kim olduğum önemli değil,’ dedi, ‘bir ulaşım ben.’ ” (s.34, sat.16)

“ ‘Arka kapı...’ diyecek oldum.”(s.43, sat.2)

1.1.4.2.Eylem Cümlesiyle Oluşan İç Cümleler

“Gecenin işçileri dörtköşe ekmekleri seviyorlarmış, öyle deniyor.” (s.19, sat.4)

“Biraz da çekinerek kaydurdım bir tanesini, ‘sinemaya, tiyatroya gitmeyin. 24 saat içerisinde Sevinç gelebilir.’ ”(s.33, sat.5)

“Korkmamağa çalıştım, ‘gitmem’ demeyi düşünmedim bile.”(s.34, sat.13)

“ ‘Buyurun, gidelim,’ dedi sonra.”(s.39, sat.13)

“ ‘Gündüzcü,’ diyorlardı, ‘gün-düz-cü-cü-cü...’ ” (s.43, sat.16)

³³ Hatiboğlu, ,a.g.e., s. 152-153.

³⁴ Dizdaroğlu,a.g.e., s. 192.

³⁵ M. Bilgin,,a.g.e., s. 531.

³⁶ Gencan, s. 113.

³⁷ Koç,a.g.e., s. 45.

“*Kâğıtta ‘işe gitmeyin’, evde oturun” denmediğine mi sevinmeli?*” (s.62, sat.14)

1.1.5.Sıralı Cümle

“Tek başına yargı bildiren cümlelerin bir anlam bütünlüğü içinde virgül, noktalı virgül, gibi bir imle ya da bir bağlaçla birbirine bağlanarak sıralanmasından oluşan cümleye denir.³⁸”

Sıralı cümleye ilişkin tanımlar dilcilerimiz arasında benzerken fikir birliğine varılamayan konular, girişik ve iç cümledeki gibi ele alındıkları başlıklarla ilgilidir. Bu cümlelerde olduğu gibi sıralı cümle de hem yapılarına göre cümleler başlığında ayrıca ele alınmış hem de birleşik cümleler içinde ele alınmıştır. Bunlara ek olarak iki farklı başlıkta ele alan dilcilerimiz de vardır. N. Koç³⁹, V. Hatiboğlu⁴⁰ ile N. Atabay, S. Özel, A. Çam⁴¹, S. Kara⁴² yapılarına göre cümleler içinde; T. Banguoğlu⁴³, M. Bilgin⁴⁴ “birleşik cümle” içinde; H. Dizdaroğlu⁴⁵ farklı bir başlık olarak “bağlanışlarına göre cümleler” içinde; T. N. Gencan⁴⁶ ise “yapılışlarına göre cümleler” içinde ele almıştır.

Sıralı cümleler anlam bütünü içerisinde birden çok cümlenin bağlanmasıyla oluşturulduğundan aralarında çeşitli öge ortaklıkları meydana gelir. Öge ortaklıkları bağımlı ve bağımsız sıralı cümleleri; açıklama gerektiren veya bu türlerden en az üçünün bir arada olduğu cümleler de açıklamalı sıralı ve karma sıralı cümleleri meydana getirir.⁴⁷

³⁸ Kara,,a.g.e., s. 16.

³⁹ Koç,a.g.e., s. 540-543.

⁴⁰ Hatiboğlu,a.g.e., s. 154-155.

⁴¹ Atabay-Özel-Çam,a.g.e.,s. 108-109.

⁴² Serdal Kara, “Sıralı Cümle Üzerine Bir İnceleme”, *TurkishStudies*, S. 7/4, Ankara 2012, s. 2163-2171.

⁴³ Banguoğlu,a.g.e., s. 549-554.

⁴⁴ M. Bilgin,a.g.e., s. 533.

⁴⁵ Dizdaroğlu, s. 223.

⁴⁶ Gencan,a.g.e., s. 105.

⁴⁷ Dizdaroğlu,a.g.e., s. 223-243.

1.1.5.1.Bağımlı Sıralı Cümle

Ögeleri ortak olan sıralı cümle türüdür. Bağımlı sıralı cümleleri, cümleyi oluşturan ögelerin ortaklık durumuna göre alt başlıklara ayırdık.

a) Özne Ortaklığıyla Oluşan Bağımlı Sıralı Cümleler.

Ögeleri ortak sıraları cümleler içinde romanda en sıkça başvuru alan cümle türlerinden biridir.

“Demirden yapılmıştır bu âletler; güzel sepilenmiş derilerden kesilmiş, seçkin ağaç türlerinden yontulmuş, esnek reçinelerden dökülmüştür.” (s.18, sat.2)

“Bıyıklarını da uzatmışlar bu arada işçiler, sakal da koyvermişler.”(s.24, sat.6)

“Bunları, bunlara yakın sözleri söyleyenler, tartışanlar var, gecenin yaklaşan dalgasının içyapısını çözümleyenler var.”(s.59, sat.10)

“Yaşlı kadın adamın basını yavaşça yere bıraktı, gözlerini kaldırıp gelen geçenlere bakmağa başladı.”(s.64, sat.2)

“Taban yer yer yükseliyor, yer yer alçalıyordu; iki üç basamak iniyor, az sonra iki üç basamak çıkıyordum.”(s.78, sat.23)

“İşkil, kuşku, yaşamımızın temeline koyduğumuz harç olmalı; yediğimiz ekmek, içtiğimiz su olmalı.”(s.83, sat.3)

“Vur deyince onlar, vuracağız; öl deyince öleceğiz; yaşa deyince yaşayacağız.” (s.83, sat.8)

“Dövülürüm, öldürülürüm ama yenildiğimi kabul etmem.”(s.95, sat.12)

“Oyunu gerçekten oynamak zorunda kalmasını istiyorum; babamda göremediğimi onda onda görmek istiyorum.” (s.96, sat.11)

b) Yükleme Ortaklığıyla Oluşan Bağımlı Sıralı Cümleler.

“Bunları, bunlara yakın sözleri söyleyenler, tartışanlar var, gecenin yaklaşan dalgasının içyapısını çözümleyenler var.”(s.59, sat.10)

“İçine dalmış olabileceği bir bahçe, girebileceği bir kapı yoktu buralarda.”(s.61, sat.6)

“Buna inanmak, buna güvenmek zorundayız.” (s.83, sat.10)

“Babamın kusurları, tutarsızlıkları çoktu.”(s.86, sat.11)

“Henüz görülmemiş şeyler var yapıntılarının öğeleri arasında; daha doğrusu, tarihlerin yazdığını bilmediğim şeyler.”(s.88, sat.4)

“Yazar mı kararsız, kişi mi?” (s.97, sat.2)

c) Nesne Ortaklığıyla Oluşan Bağımlı Sıralı Cümleler

“Onlar saygıyı, inancı, güveni unutmuş, belki de hiç duymamış, hiç öğrenmemiş kişiler.”(s.84, sat.2)

“Biz, bir yapıntı da olsa, ileri sürdüğümüz düşüncenin her ögesinin, geçmişte söyle söyle davranılarak gerçekleştirilebilmiş işler olduğunu söylüyor, kanıtlayabiliyoruz.”(s.88, sat.10)

“O beni izleyemiyor, izleyecek durumda değil; okuyordur ancak.” (s.90, sat.8)

“Biz kendimizi bir şeyler sanıverdik çıktık; gerçekte herhangi bir gücün bizim elimize geçmesi için bile daha çok, pek çok uğraşmamız gerekecek.”(s.126, sat.3)

“Bir taş a bir taş almak oyunu çok uzatır, kazanmanızı önleyebilir.”(s.128, sat.9)

d) Dolaylı Tümleç Ortaklığıyla Oluşan Bağımlı Sıralı Cümleler

“Onumsuz hastalıklarda da hekime gidilir, çare aranır, çırpınılır; umut —ya da, bir çeşit umutsu duygu— yitirilmez, ya da, yitirilmemişmiş gibi davranılır; gene de, bilinir ki...”(s.58, sat.5)

“İçine dalmış olabileceği bir bahçe, girebileceği bir kapı yoktu buralarda.”
(s.61, sat.6)

“Evinde anası babası ne konuşurlar, kendisine ne öğretirlerdi, bilmem.”(s.93, sat.4)

“Kıskançlığımızı, benzemezliğimizi, indirgenmezliğimizi en çok bu alanda gösterir, savunur; insanları, belki de, en çok bu alanda küçükseriz.” (s.135, sat.6)

1.1.5.2.Bağımsız Sıralı Cümle

Aralarında herhangi bir öge ortaklığı olmayan sıralı cümle türüne denir.

“Bir tek diller bilecek, tepelerde, toprakaltı saraylarında yanan ışıkları; yalnız dil söyleyecek bu ışıktaki yıkanan tek hücreli hayvanları.” (s.16, sat.2)

“Gibi değil, yaklaşıyordu düpedüz; iki üç basamak daha çıksam sıkışıp kalacaktım.” (s.68, sat.1)

“Birkaç adım sonra oldukça bakımlı sayılabilecek bir asfalta geçtim; anlamı pek yoktu bu asfaltın.”(s.76, sat.7)

“Çay, kahve, çeşitli içkiler içiliyor, yıldızları parlayan tabaklarda pastalar, tatlılar, renk renk yiyecekler yeniyordu.”(s.78, sat.2)

“Gene de, konuşanlar birbirileriyle kolaylıkla anlaşıyor gibiydi; kimsenin bağırır bir hali yoktu.”(s.78, sat.4)

“Avluda, arabaların arasından geçerken, dönüp bakanlar olmuştu, yabancılığımı belli ediyordum herhalde.”(s.78, sat.9)

“Gönül indirmek gönül yüceliğinin belirtisi gerçi; insan yüceliği ölçüsünde gönül indirmeği bilir.” (s.85, sat.11)

“Bizim yaptıklarımız, onu kudurtuyormuş kimi gün; yazanaklar öyle gösteriyor.” (s.94, sat.11)

1.1.5.3.Açıklamalı Sıralı Cümleler

“Bir giriş tümcesiyle onun açıklaması durumunda olan yargılı anlatıma, açıklamalı sıralı tümce denir.⁴⁸”

“İşte bu noktada, demin dediğimizin önemi ortaya çıkar: Aklına böyle bir şey gelse bile, insan bu düşüncenin saçma olduğunu söyleyecek, böyle bir şey

⁴⁸ Dizdaroğlu, a.g.e.,s. 240.

olamayacağına inanmak isteyen Gecenin yere doğru aktığını görmüştür penceresinden: Önce çukurlara, özellikle, gecenin işçilerince kazılmış çukurlara; sonra ovaya dolduğunu görmüştür.”(s.31, sat.5)

“Onların işi, geceyi hazırlamak: Yer yer çukurlar açmak, örneğin; gecenin kolaylıkla birikip doldurabileceği çukurlar...”(s.17, sat.3)

“Onların işi, geceye hazırlamak: Genç kasları, gece gelince daha kolay soyunsunlar diye, soyunmağa alıştırmak örneğin.”(s.17, sat.5)

“Bu temizlik, herkesi şuna inandırabilmeli: İçimizdeki kötüler, bozuklar, düşmanlar, ne ölçüde, ne çapta temizlik yapılsa gene de kolay kolay tükenmez; gene de pusuya yatıp uyuduğumuz aldırıışsızlık ettiğimiz bir anı beklerler.”(s.117, sat.5)

“İşittiklerimden, öğrendiklerimden şunu çıkardım: Geçmiş, olup bitmiş şeyler, sizin gözünüzde, ancak pek garip süzgeçlerden geçirildikten sonra anısı saklanacak —ya da saklanmayacak— şeyler...”(s.131, sat.5)

“Baştan beri anlatmak istediğim şeydu: Bize karşı olduğunuz herkesçe biliniyor.”(s.137, sat.17)

“İşin ilginç yanı şu olacak elbet: Kimse, resmî gibi görünen bu işlerin ardında kendi çalışmalarımızı yürüttüğümüzü sezemeyecek.”(s.139, sat.1)

1.1.5.4.Karma Sıralı Cümle

Hem bağımlı sıralı cümlelerin hem de bağımsız sıralı cümlelerin bir arada bulunduğu sıralı cümle türüdür.

“Açıkça görülecek tutarsızlıklar görülmez, ortaya çıkması istenmeyecek birtakım dolaplar, düzenler, hani biri görüverecek, söyleyecek olsa bile, iftira, karalama, çamur diye yadsınır.”(s.103, sat.5)

“Ne dedi, ne anlattı, anımsamıyorum.” (s.170, sat.1)

“Çocukken, aynı okulun bahçesinde oynar, aynı sınıfın aynı sırasında oturur, boş derslerde, ses çıkarmamağa pek dikkat ettiğimiz için azarlanmadan, denetlenmeden, serüven romanlarını birlikte okurken önemliydi, benim adım, onun adı.”(s.89, sat.2)

“O zaman da umursamazsa ona bir daha ilişmem; ilişmemekle kalmam, ölümüne dek, düşünüy bile görmediği bir genlik sağlamak boynumun borcu olsun ona.”(s.96, sat.13)

“Bilirim; bizim yazdığımız kalır, gerçek örneklerimizse ölür gider, hiçbirinin —önemli kişiler bile olsalar— bizim kişilerimiz ölçüsünde ‘gerçekliği’ yoktur, dersiniz. ” (s.157, sat.9)

1.2.ÖGE DİZİLİŞİNE GÖRE CÜMLELER

Türkçede yüklem genellikle sonda bulunur ancak çeşitli sebeplerden ötürü yüklem sonda değil de başka bir ögenin önünde bulunabilmektedir bu durum kurallı ve devrik cümleleri ortaya çıkarır. Bunlara ek olarak bir cümlede o cümleyle doğrudan veya dolaylı ilgisi bulunan bir arasöz-aratümce bulunabilirken ve bazen de cümlelerin herhangi bir ögesi kullanılmayabilir. Bu durumla da sırasıyla ayraç cümlesi ve kesik cümle dediğimiz cümle türlerinin oluşmasına neden olabilmektedir.

1.2.1. Kurallı Cümle

Kurallı cümleler yüklemi sonda bulunan cümle türleridir. Asıl yargının sonda olmasından kaynaklanan genel yapısı nedeniyle öge dizilişi bağlamında Türkçe’de en sık kullanılan cümle türüdür.

“Gecenin işçileri sokak aralarında gezer.” (s.20, sat.3)

“Gecenin gündüzü kemirmesini önlemenin olanaksızlığına inanmak istememiştir.” (s.21, sat.10)

“Önce arkaları, yavaş yavaş saçların tümünü, sonra da ensenin yarısını örtecek ölçüde genişlemiş.” (s.24, sat.1)

“Birkaç saat içerisinde daha ne incelikler bulup yaratacaklarını o gün, ortaya çıktıkları o ikinci saatlerinde, belki kendileri bile henüz bilmezler.”(s.25, sat.10)

“Işıkların teker teker söndüğünü gördüler.” (s.26, sat.17)

“Balıkçılar sokağındaki olay herkesi üzdü, ama kimseyi şaşırtmadı.” (s.28, sat.1)

“Düş görenin gözü bunu yavaş yavaş seçer.” (s.36, sat.13)

“Soruları bitince yüzüme uzun uzun baktılar.” (s.39, sat.8)

“Daha ertesi gece, ertesi küçük gece, ellerinde boyaları, fırçaları, gecenin işçileri duvarlarda, kapılarda, taslarda, yollarda boş yer arayacaklardır.” (s.41, sat.8)

“Arka kapıya giden yola duvar örülmüştü.” (s.43, sat.1)

“Hiç değilse, kullanıldığını daha işitmediğimi söyleyebilirim.” (s.52, sat.3)

“Şehre yönelecek yerde güneye doğru yürüyüp gidiyordum.” (s.76, sat.3)

“En güzel arabalardan birine bindik.” (s.79, sat.18)

“Bunu düşünce özgürlüğü kılığına büründürmeğe de kalkmıyor.” (s.115, sat.11)

1.2.2. Devrik Cümle

Türkçede yüklem genellikle sonda bulunmaktadır. Ancak bazı durumlarda estetik, vurgu unsurları, anlatımı etkileyici kılma isteği gibi nedenlerden ötürü yüklem yeri değişebilmektedir. İşte bu şekilde yüklem sonda olmadığı cümle türüne devrik cümle denir.

Devrik cümleyle ilişkin tartışmalarda yapı başlığı altında değerlendirmeler mevcut olmasına karşın biz cümlelerin devrik olmasının bir yapı meselesi değil de yüklem öge dizilişindeki yerine ilişkin bir husus olduğuna kanaat getirdik. Zira devrik cümlelerin oluşması, cümlelerin temel ögesi olan yüklem -genel olarak sonda yer almasına karşın- çeşitli sebeplerden ötürü(estetik, vurgu, vb.) farklı bir yerde olmasıyla ilgilidir.

Başlığa ilişkin örneklerimiz daha çok kısa, kişisel düşüncelere dayalı anlatımlarda görülmektedir.

“Işıklar yanmayacak bir süre.” (s.15, sat.3)

“Pörsük kaslar bir pelteye dönüşecek gecenin içinde.” (s.16, sat.1)

“Gece oluyor yavaş yavaş.” (s.16, sat.5)

“Akşam saatlerinde gecenin işçilerini görmek çok kolaydır artık herkes için.”
(s.17, sat.10)

“Özellikle genç gövdeler üzerinde çalışmak için düşünülüp tasarlanmış, gerçekleştirilmiştir bu âletler.” (s.18, sat.6)

“Ekmek satılan yerlerde yuvarlak, uzun, dikdörtgen biçimli ekmekler de bulunur elbet.” (s.19, sat.9)

“Bu incenin incesi buluş, oldukça sudan bir şeydi üstelik.” (s.26, sat.9)

“İnsanlar, gitgide, istediklerine, dilediklerine inanmakla yetindiklerini, düşünüp tartmayı, ölçünmeyi, olanı biteni görmeğe çalışmayı yavaş yavaş bir yana ittiklerini daha fark etmiyorlardır belki de.” (s.31, sat.9)

“Çantamı elimden bıraktığımı, başkalarının yanında açık tuttuğumu anımsayamadım; uzun uzun düşündüğüm halde.” (s.33, sat.1)

“Tarımın bile unutulduğu, ölü, yeryüzünden kazınmış bir şehrin gölgesidir bu.” (s.37, sat.1)

“Pek seyrek kullanırlar bu kamayı.” (s.40, sat.7)

“Ya da, kim bilir, tam tersine, insanın yılgınlığını da, direncini de iyice bilen kişilerdir bunlar.” (s.60, sat.7)

“İçine dalmış olabileceği bir bahçe, girebileceği bir kapı yoktu buralarda.”
(s.61, sat.6)

“Yapının bitirilip bitirilmediği kestirilemiyordu dışarıdan bakılınca.” (s.66, sat.4)

1.2.3. Ayraç Cümlesi

H. Dizdaroğlu ayraç cümlesi için: “İçinde ara tümce ya da arasöz bulunan yargılı anlatım⁴⁹” demiştir. H. Dizdaroğlu’ nun tanımından yola çıkarak seçtiğimiz eserdeki ayraç cümlelerini tespit etmeye çalıştık. Bu tanımdan yola çıktığımızda ara söz ve ara tümcelerin öge açıklamada da kullanıldığını, tamamen sonradan akla

⁴⁹Dizdaroğlu, a.g.e., s. 261.

gelinip yazılan bağımsız bir cümle de olarak bulunabileceğini söylemek mümkündür. Bu özellikleri nedeniyle ayraç cümlesini yapı başlığında değil öge dizilişinde ele aldık.

Ayraç cümlelerine yazarın özellikle uzun cümlelerde sık sık başvurduğu gözlenmiştir.

“Soluk soluğa köşeye ulaşıp —evine yaklaştıkça, kendisini bunca zamandır aramamış bulunmanın utancından olduğu kadar, çocukların beni görüp bağıra bağıra kovalayacakları korkusundan herhalde, gitgide hızlanmış, enikonu koşmağa başlamıştım— başımı kaldırınca kendisiyle ansızın göz göze gelmiş olmasaydım, o beni görmeden önce ben onu görmüş olsaydım...” (s.54, sat.6)

“Sokağın üst ucuna varmadan — ardımdan hızlı adımlarla gelenin arkadaşım olacağını kestirdiğimden bütün dikkatimi toplayarak söyleyeceğini iyi anlamağa hazırlamıştım kendimi— yanımdan geçti, biraz ötede de köseyi dönüp gözden yitti.” (s.55, sat.8)

“Onumsuz hastalıklarda da hekime gidilir, çare aranır, çırpınılır; umut —ya da, bir çeşit umutsu duygu— yitirilmez, ya da, yitirilmemişmiş gibi davranılır; gene de, bilinir ki...” (s.58, sat.5)

“Oysa ta başından beri herkes karnının içinde korkunun kıprandığını duymuş, herkes ölümcül bir hastalığın kaçınılmaz sonucunu bekler gibi, her sabah uyanıp kendini yoklayan, ‘bugün de belki öyle geçecek; çok acı çekmeyeceğim belki, belki bugünü de çıkaracağım,’ diyen, gece uykuya dalmadan önce sabahı bir daha görebileceği umudunu gönlünden atamayan hastalar gibi belirsiz bir geleceğin belirsiz bir yerinde yitilip gidileceği kaygısı içinde, değil yalnız kendini, ya da eşini dostunu, evindeki hayvanını bile onulmaz bir derde tutulmuş gibi görmeğe alışmıştı.” (s.57, sat.6)

“Kemikleri kırılanlar, pusuya düşürülüp vurulanlardan ayrı; bunlar kalabalığın içinden rasgele seçilip —söylentilere bakılırsa büyük alanı çevreleyen kulelerden birinde— ‘bilimsel’ adını pekâlâ taşıyabilecek yöntemlerle yürütülen birtakım araştırmalarda kullanılıyor.” (s.70, sat.1)

“Gecenin işçileri içerisinde oluşturulan yeni bir öbek uzman, insanlara, bildikleri ama söylemek istemedikleri bir şeyi söyletmek için öteden beri kullanılmış her türlü yöntemi incelterek, çeşitlendirerek, yeni yöntemler bularak, insanların, bilmedikleri —dolayısıyla söylemek istemek ya da istememek durumunda bulunamayacakları— şeyleri (‘söyletici’lerin, içlerinden geçirmekle yetindikleri şeyleri) nasıl, ne zaman, hangi koşullar altında söyleyebileceklerini araştırıyormuş.” (s.70, sat.1)

“Buyruklarıyla bizi var edenlerin kusurlarını, yanlışlarını, çirkinliklerini — böyle bir şey düşünülemez, düşünülmemeli ya, karsımızdakilere bizi suçladıkları ölçüde bağımlı olmadığımızı göstermek için bir an böyle şeylerin varlığını kabul ediverelim— çirkinliklerini bile örnek edinmeliyiz kendimize.” (s.85, sat.1)

“Ya da, geçmişin içinden rasgele seçilmiş birtakım öğelerin, ama özellikle beğendiğimiz —ya da beğenmediğimiz—öğelerin yan yana getirilmesiyle kurduğumuz, gerçeklikten uzak bir yapıdır.” (s.87, sat.8)

“Her şey karşısında, yaşam karşısında, yabancıydı; bir yabancının ürkekliliği, kopmuşluğu, boynu büküklüğü, —bir de, bir de, çelişkiye düşmeden söyleyebilirim sanırım, edepsizliğe benzeyen ataklığı— içinde...” (s.94, sat.2)

1.2.4. Kesik Cümle

H. Dizdaroğlu da kesik cümleyi tanımlarken“çoğu zaman yüklemi, kimi zaman da başka öğeleri kullanılmayan anlatım” olarak ifade etmiştir. Diğer dilcilerimizden farklı olarak yapı yönünden değil kuruluş yönünden değerlendirmiştir⁵⁰. Buradan hareketle bir ögenin kullanılmamasıyla ilgili bir mesele olduğundan öge dizilişi başlığında ele aldık.

“Baykuşlar, yarasalar, yarasılar, kuş baylar.”(s.22, sat.15)

“Aklıkları ile yabancı...”(s.33, sat.4)

“Tek ceza, ölüm cezası” (s.45, sat.8)

⁵⁰ Dizdaroğlu,a.g.e., s. 274.

“Bir gün bu korkum geçerse...” (s.47, sat.3)

“Ne var ki, o köşeye varınca...” (s.47, sat.13)

“Öznenin ara ara belirsizleşmesi...” (s.56, sat.8)

“Düzensiz, eşit olmayan aralıklarla...” (s.62, sat.20)

“Çünkü onların yaptığı, nasıl olsa, ulaşmak istediğimiz yere varabilmek için yapılması gereken şeyler...” (s.85, sat.5)

“Bir şaşkın cüceler dünyasında yasadığımızı benden önce söyleyenler çok...” (s.86, sat.5)

“Tabii, benden yukarısı olduğu ölçüde...” (s.90, sat.13)

“Sahneyi genişletmek istedikleri zaman bir dokunuşta yana alacakları....” (s.106, sat.15)

“Oysa, bunu kimin yazdığı, gün gibi belli...” (s.108, sat.12)

“Size bunları yazmak yetmezmiş gibi...” (s.134, sat.7)

“Daha doğrusu...” (s.145, sat.3)

1.3.YÜKLEM TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER

Dilcilerimiz yüklemlerin türüne göre cümleleri ad cümleleri ve eylem cümleleri olmak üzere iki başlıkta incelemişlerdir.

1.3.1.Ad Cümlesi

Yüklemi ad veya ad soylu sözcüklerden meydana gelen cümlelere ad cümlesi denir.

a) Yüklemi Tek Ad + Ek Eylem Şeklinde Olan Cümleler

“Yağmur, sabunlu su, kanları yok eder zamanla; ama boyaların karşısında güçsüzdür.” (s.41, sat.13)

“Pek çoğunun perdeleri kapalıydı.” (s.62, sat.2)

“Şimdi de yardımcısıyım.” (s.122, sat.2)

“Ama bir parça da tedirgindim.” (s.132, sat.6)

“Sizi beğenmeğe hazırdım.” (s.144, sat.9)

“O telefon numarasını söyleyerek yanınızdan geçen, sonra da gözden yiten, bendim.” (s.148, sat.8)

b) Yüklemler Kelime Grubu + Ek Eylem Şeklinde Olanlar

“Günün gerisinde duran karanlık onların gözünde saltık bir mutluluktur.” (s.35, sat.2)

“Gecelerle gündüzler birbirine karışmadan önceydi.” (s.148, sat.1)

“Siz, neredeyse, beni bekliyor gibiydiniz.” (s.153, sat.6)

“Bir yaşam bilisizliğidir bu.” (s.156, sat.16)

“Artık aynalar içinde geziyor gibiyim.” (s.159, sat.1)

“Görünüşte bir memurum ben.” (s.125, sat.3)

1.3.2.Eylem Cümlesi

Yüklemler eylem soylu olan cümlelere eylem cümlesi denir. Eylem cümlelerine ilişkin örneklerimizi yüklem tek kelimeden oluşması ve kelime grubundan oluşmasına göre iki alt başlıkta verdik.

a) Yüklemler Tek Kelimeden Oluşan Eylem Cümleleri

“Sonra tepeler de karanlıkta kalacak.” (s.15, sat.5)

“Gecenin işçileri sokak aralarında gezer.” (s.20, sat.3)

“Işıkların teker teker söndüğünü gördüler.” (s.26, sat.17)

“Düş görenin gözü bunu yavaş yavaş seçer.” (s.36, sat.13)

“Üşüyordum.” (s.42, sat.3)

“Üç adım ötemde duruyordu.” (s.54, sat.2)

“Sevinç ise, hâlâ gelmedi.” (s.62, sat.12)

“Onun için yazıyorum.” (s.129, sat.3)

b) Yükleme Kelime Grubundan Oluşmuş Eylem Cümleleri

“Çocuklar gerisini dinlemeden bağırışmağa başladı.” (s.43, sat.2)

“Ne zamandır sürüp gider bu sözler.” (s.44, sat.7)

“Öyle diyenler, son zamanlarda görülmeğe başladı.” (s.45, sat.15)

“Doğru söylemiyorum.” (s.47, sat.11)

“Adamların yerlerini bulmaları, almaları uzun sürmedi.” (s.51, sat.1)

“Bir sabah, ise giden kalabalık, şehrin en büyük alanında yaya kaldırımının bir noktasında ikiye ayrılıyor, yere bakarak, ama hızını hiç eksiltmeyerek yürüyor, biraz ileride yeniden bir araya geliyordu.” (s.63, sat.1)

“Bir delikanlı yardımlarına geldi, adamın bacaklarını yavaşça çevirmeğe çalıştı.” (s.64, sat.6)

“İçerisi adam almıyordu.” (s.78, sat.2)

“İnsan düşünemediklerine karşı önlem tasarlar.” (s.113, sat.12)

1.4.ANLAMLARINA GÖRE CÜMLELER

Anlamlarına göre cümle sınıflandırmalarında adlandırmada ve alt başlıklara ayırmada çeşitli farklılıklar ortaya çıkmıştır.

V. Hatiboğlu, anlamlarına göre cümleleri “ yargı bakımından tümce türleri” adı altında “olumlu tümce, olumsuz tümce, sorulu tümce” olmak üzere üç temel alt başlıkta⁵¹, N. Koç bildiririm türlerine göre tümceler adıyla “bildirme, isteme, soru ve ünlem tümcesi” olarak dört başlıkta⁵² incelemiştir. T. H. Gencan ise “anlam özelliklerine göre cümleler” adıyla “olumlu tümce, olumsuz tümce, “soru tümcesi” olmak üzere V. Hatiboğlu gibi üç başlıkta⁵³ ele almıştır.

H. Dizdaroğlu anlamlarına göre cümle türlerini altı başlıkta değerlendirmiştir⁵⁴, bunlar: “olumlu tümce”, “olumsuz tümce”, “soru

⁵¹ Hatiboğlu, a.g.e., s. 164-167.

⁵² Koç, a.g.e., s. 516-523.

⁵³ Gencan, a.g.e., s.73.

⁵⁴ Dizdaroğlu, a.g.e., s. 282-361.

tümcesi”,”buyruk tümcesi, “ünlem tümcesi”ve “dilek tümcesi”dir. Dilek tümcesini de kendi içinde: dilekli dilek, koşullu dilek ve istekli dilek olmak üzere de üç alt başlıkta incelemiştir. Anlamlarına göre cümleleri alt başlıklara ayırırken H. Dizdaroğlu’nun bu sınıflandırmasına genel olarak bağlı kalmakla birlikte ek olarak S. Kara’nın sınıflandırmasında kullandığı bildirme (haber) cümlesini⁵⁵ de ekleyerek biz de anlamlarına göre cümle türlerini: olumlu, olumsuz, soru, ünlem, isteme, bildirme (haber) cümlesi olmak üzere altı alt başlıkta ele aldık.

1.4.1. Olumlu Cümle

Olumlu cümleler, yüklemi meydana getiren eylemin gerçekleşmiş olduğunu ifade eder. İnceleme metnimizdeki olumlu cümle örneklerini, ad ve eylem cümleleri alt başlıklarında verdik.

a) Olumlu Ad Cümlesi

*“Aksam saatlerinde gecenin işçilerini görmek **çok kolaydır** artık herkes için.”*
(s.17, sat.10)

*“Dövmeğe, yırtmağa, delmeğe, kıstırmağa, burmağa, koparmağa **yararlar.**”*(s.18, sat.5)

*“Gözlemi iş edinenleri **şaşırtacak bir şeydir** bu.”* (s.20, sat.9)

*“Bu incenin incesi buluş, **oldukça sudan bir şeydi** üstelik.”* (s.26, sat.9)

*“Böyle olduğuna inanmak isteyenler **var.**”* (s.29, sat.14)

*“Dağınıklığı toparlamak gereği var, her şeyin ardındaki yazar ben miyim, benim bir yarattığım mı, kararlaştırmak gereği **var...**”* (s.32, sat.6)

*“Günün can çekiştiği, ya da, utkusunun daha pek uzakta olduğu **bir saatin ışığıdır** bu.”* (s.36, sat.25)

*“Tarımın bile unutulduğu, ölü, **yeryüzünden kazınmış bir şehrin gölgesidir** bu.”* (s.37, sat.2)

⁵⁵ Kara,a.g.e., s.61.

“Gecenin işçileri içinde, zincir, sopa, kamçı, ip taşımayan bir küme **vardır.**”
(s.40, sat.2)

b) Olumlu Eylem Cümlesi

“Gece yavaş yavaş **geliyor.**” (s.15, sat.1)

“Çukur yerlere dolmağa **başladı** bile.” (s.15, sat.2)

“Pörsük kaslar bir pelteye **dönüşecek** gecenin içinde.” (s.16, sat.1)

“Demirden **yapılmıştır** bu âletler; güzel sepilenmiş derilerden kesilmiş, seçkin ağaç türlerinden yontulmuş, esnek reçinelerden **dökülmüştür.**” (s.18, sat.2-sat.4)

“Gecenin işçileri, gerçekte, ikindinin ilk saatlerinden beri **görünmüştür** ortalıkta.” (s.19, sat.2)

“Duruma bakıp kendilerini daha az ürküten ne varsa, ona **inanmak istiyor** insanlar.” (s.30, sat.2)

“O zaman, birtakım eller duvarlarda, yollarda kanlı çiçeklere **dönüşür.**”
(s.41, sat.12)

1.4.2. Olumsuz Cümle

Olumsuz cümleler, yüklemi meydana getiren eylemin gerçekleşmemiş olduğunu ifade eder. İnceleme metnimizdeki olumsuz cümle örneklerini, ad ve eylem cümleleri alt başlıklarında verdik.

a) Olumsuz Ad Cümlesi

“Şimdiye değin doğru dürüst olmuş bitmiş bir şey **yok.**” (s.32, sat.2)

“Böyle bir sevinç olanağı bulmuşken korku içinde yaşamak, **yeğlenecek şey değil.**” (s.34, sat.11)

“Ama burada sokak yok, insan **yoktur.**” (s.36, sat.29)

“Öyle bir şey **yok.**” (s.46, sat.8)

“Bunları kullananların hepsi, gecenin işçileri **değil.**” (s.48, sat.9)

b) Olumsuz Eylem Cümlesi

*“Kapısı imlenen evlerin hiçbirinde dörköşe ekmek **yenmemektedir**; yoksa şu ya da bu biçim ekmek yendiğini belirten bir im değildir bu.”*(s.20, sat.10)

*“Gecenin gündüzü kemirmesini önlemenin olanaksızlığına **inanmak istememiştir**.”* (s.21, sat.11)

*“Balıkçılar sokağındaki olay herkesi üzdü, ama kimseyi **şaşırtmadı**.”* (s.28, sat.1)

*“Genci, gecenin işçilerinin ortasında yitmeden önce görebilenlerin söylediğine göre, bu et parçası, o alımlı delikanlının yarısı kadar bile **olamazdı**.”*(s.29, sat.5)

*“Ama böyle bir şey akla da mı **gelmez**?”*(s.31, sat.5)

*“Çantamı elimden bıraktığımı, başkalarının yanında açık tuttuğumu **anımsayamadım**; uzun uzun düşündüğüm halde.”*(s.33, sat.1)

*“Uzun süre **kimse yanaşmadı** bu adama.”* (s.63, sat.10)

1.4.3. Soru Cümlesi

“Bilgi almayı, bir kuşkuğu gidermeyi amaçlayan ya da soru yoluyla değişik kavramlar bildiren tümceye soru tümcesi denir.”⁵⁶ Soru cümleleri, sorunun cevap gerektirmesi ve gerektirmemesine göre ikiye ayrılmaktadır. Bunlar, gerçek ve sözde soru cümleleridir.

a) Gerçek Soru Cümlesi

Sorulan sorunun herhangi bir cevap gerektirdiği, cevaplandığı ya da cevaplanması beklenen soru cümlelerine gerçek soru cümlesi denir.

“Yaşımız, doğum yeri, doğum yılı, ananın adı, babanın adı, işin; sizi niye buraya getirdik, biliyor musun?”(s.39 sat.5)

“Aklınıza bir şey gelmiyor mu?” (s.39, sat.6)

“Sen geçenlerde şehir dışına çıktın mı?” ... (s.39, sat.6)

“(Şehir dışına çıkmayalı yıllar oluyor neredeyse...)” (s.39, sat.7)

⁵⁶ Dizdaroğlu, a.g.e., s. 295.

“Yola çıkarken, motorun gürültüsü içinde: ‘Ben, Sevinç,’ dedi. ‘Siz?’ ” (s.79 sat.19)

b) Sözde Soru Cümlesi

Sorulan sorunun herhangi bir cevap gerektirmediği, cevaplanmadığı ya da cevaplanması beklenilmeyen soru cümlelerine sözde soru cümlesi denir. Sözde soru cümleleri gerçek soru cümlesine göre oldukça sık kullanılmıştır.

“Gecenin işçileri niçin böyle başlıklar giyer ki?” (s.23, sat.8)

“Ayrıca, bilinecek bir doğru var mı?” (s.28, sat.9)

“Gecenin işçileri herkes gibi miydi bir zamanlar?” (s.29 sat.13)

“Daha mı az ürkekler böyle olsa?” (s.29, sat.15)

“Kim bilebilir bunu?”(s.31, sat.3)

“Yazarın dışında, kendisini çok yakından bilen birkaç kişi dışında, kim bilebilir?”(s.31, sat.4)

“Ama böyle bir şey akla da mı gelmez?”(s.3, sat.5)

“Uzatıyor, dolaştırıp karıştırıyor muyum lâfi?”(s.32, sat.2)

“Geçişin sertliği, çarpıcılığı, istediğim bir şey mi?” (s.32, sat.4)

“Anlamı belli gibi. Mi?” (s.33, sat.7)

“Beni Yargılamalar Bakanlığının o küçük, daracık sicil odasına götüren kadının adı Sevinç miydi acaba?”(s.33, sat. 9)

“Böyle bir rastlantı niye düşünülmesin?”(s.33, sat.10)

“Kitaplar, filimler bu konuda bizi gereğince, yeterince aydınlatmadı mı?”(s.33, sat.12)

“Öyle düşünüyorum ya, gerçekte ne demek bu?” (s.56, sat.8)

“Gecenin işçileri, hep altta kaldığı duygusuyla bunalmış insanlardan mı derlendi?” (s.59, sat.7)

”Olacak şey mi bu?” (s.69,sat.8)

“Kişi sayısının belirsizliği, ya da, alışlagelmiş bir söyleyişle, kişinin tutarsızlığı, benim işime ne ölçüde yarar?”(s.97, sat.5)

“Birazdan uyanıp senin defterine benim bunları yazdığımı görünce ne yapacaksın, merak ediyorum.” (s.158, sat.23)

1.4.4. Ünlem Cümlesi

Çeşitli duyguların yoğun, etkili bir şekilde ifade edilmek istendiği ve seslenmelerin kullanıldığı cümlelere ünlem cümlesi denir. Bu cümle türü de genel olarak kısa cümlelerde karşımıza çıkmaktadır.

“Şehir ne kadar büyümüş, değişmiş!” (s.38, sat.5)

“(Ne tuhaf! Gündüzün bakıldığını düşünerek gece kuşlarından söz etmek... Gece kuşlarının gözünü karanlıkta kim görmüştür avlarından başka?” (s.72, sat.11)

“Hiç tanımadığım bir ses, bir kadın sesi, ‘yanlış, efendim, dördüncü açışım oluyor,’ dedi, demin de söyledim ya yanlış diye!”(s.79, sat.9)

“Kişi bile değiller ki!” (s.84, sat.4)

“Örneksiz eylem ne kadar ürkek olur!” (s.112, sat.15)

“Ancak o kadar vakit bulabilirler!” (s.118, sat.15)

“Kandırılmayacak insan yoktur ki!” (s.134, sat.12)

“Onu da, biliyoruz!...” (s.134, sat.15)

“Şaşılacak bir şey olmaz bu!” (s.138, sat.12)

“Çoğu insanın yapmakta bunca güçlük çektiği şey benim için o kadar kolay ki!...” (s.193, sat.4)

“Galiba ben de bu defterlerin havasına kapılıyorum!” (s.207, sat.2)

“Buradan sağ çıkmaları gerekmezdi; ama kendilerine saldırmadan önce bize saldırmalarını beklemek yakışık alırdı!” (s.217, sat.4)

“Ne tuhaf!”(s.219, sat.4)

“Kurtuluş yok!” (s.225, sat.4)

1.4.5.Bildirme (Haber) Cümlesi

Yüklemi öğrenilen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman, şimdiki zaman, geniş zaman ve gelecek zaman kiplerinden biriyle çekimlenmiş olan eylemlere sahip cümlelerdir. Bu başlıktaki örneklerden geniş zaman kipiyle çekimlenmiş örneklere az sayıda rastladık

“Önce arkaları, yavaş yavaş saçların tümünü, sonra da ensenin yarısını örtecek ölçüde genişlemiş.”(s.24, sat.1)

“Öyle ki artık yüzlerinin bile yarısını yiyen başlıklarıyla, sakalları bıyıklarıyla, gecenin işçileri biribirinden ayırt edilmez hale gelmişler.” (s.24, sat.89)

“Şehir ne kadar büyümüş, değişmiş!” (s.38, sat.5)

“Çukur yerlere dolmağa başladı bile.”(s.15, sat.1)

“Işıkların teker teker söndüğünü gördüler.” (s.26, sat.17)

“Balıkçılar sokağındaki olay herkesi üzdü, ama kimseyi şaşırtmadı.” (s.28, sat.1)

“Gecenin işçileri, daha ikindi üzeri ortalıkta görünmekle yaratacaklarını bildikleri —oysa başlangıçta, ancak, umdukları— ürküntüyü sürdürmek, uzatmak, bu sürdürülen, uzatılan ürküntüyü daha da yeğînleştirmek üzere dalgalandırmak, yani gönüllerinin dilediğince azaltıp artırmak için çeşitli yollar denerler...” (s.25, sat.1)

“Birkaç saat içerisinde daha ne incelikler bulup yaratacaklarını o gün, ortaya çıktıkları o ikindi saatlerinde, belki kendileri bile henüz bilmezler.”(s.25, sat.10)

“Bağırsaklarımızın içinden yüreğimize gözlerimize doğru yükseliyor.” (s.16, sat.5)

“İnsanlar artık yalanan ağızlar, pençeler arıyor insanların yüzlerine, ellerine bakarken.”(s.29, sat.10)

“Karar vermek bana düşüyor.”(s.161, sat.15)

“Çevrede, oyuna katılmayan, ya da katılmayacak biri görülürse hemen vurulmuş, öyle anlatılıyor.”(s.53, sat.9)

“Oraları doldurup ovaya yayılmağa başlar başlamaz, her yer boza dönüşecek.” (s.15, sat.2)

“Ama temizlik bitmeyecek.” (s.118, sat.12)

1.4.6.İsteme Cümlesi

İstek kipi dilek-şart kipi, gereklilik kipi ve emir kipiyle oluşturulan cümlelere isteme cümlesi denir. Metnimizde ise istek kipiyle, gereklilik kipiyle ve emir kipiyle isteme cümlelerine rastladık.

a) İstek Kipiyle İsteme Cümlesi

Yüklemde istek kipi ekleri olan “-e, -a” eklerinin kullanıldığı isteme cümlelerine, istek kipiyle isteme cümlesi denir.

“Öyle ki yalan söyleyemez olalım artık.” (s.163, sat.18)

“Ya da ölelim.” (s.163, sat.19)

“İnsanı en yüksek yere yerleştirmekten, hayvanlardan, bitkilerden, sulardan, dağlardan çok önemli olduğuna, her şeyin insan için yaratılıp insana kulluk etmesi gerektiğine inanmış gibi yaşamaktan vazgeçelim.”(s.218, sat.9)

b) Gereklilik Kipiyle İsteme Cümlesi

Yüklemde gereklilik kipi ekleri olan “-meli, -malı” kullanılan ve yüklemdeki eylemin yapılma zorunluluğunu ifade eden isteme cümlelerine gereklilik kipiyle isteme cümlesi denir.

“Buna çok dikkat etmeliyim.” (s.56, sat.4)

“Anladığım kadarıyla yukarı çıkıp arka merdivenden inmeliydim.” (s.43, sat.4)

“Hava kararmadan evime dönebilmeliydim oysa.” (s.201, sat.25)

“Beni iteni görmemeliyim.” (s.228, sat.4)

“Günahına girmemeli.”(s.169, sat.13)

“Onlar ne yaparsa biz de yapabilmeli, hiç değilse, yapmağa uğraşmalıyız.”
(s.85, sat.7)

“Daha iyisini her zaman yapabileceği yolunda, insanın (haklı, haksız) kapılmağa hazır bulunduğu umut, unutulmamalı.” (s.177, sat.14)

“Şehri çevreleyen ana karayollarından biri olmalıydı bu.”(s.65, sat.4)

“Çaresine bakmalı.” (s.227, sat.8)

c) Emir Kipiyle İsteme Cümlesi

Bir eylemin olumlu ya da olumsuz yönde yapılmasını buyruk biçiminde bildiren yargılı anlatıma buyruk tümcesi denir.⁵⁷ Diğer isteme cümlelerinden farklı olarak herhangi bir eki olmayan emir kipiyle isteme cümlesinde emir anlamı eksiz verilir.

“ ‘Bana dokunmayan yılan bin yaşasın’ dedirten, kişinin kendine yakın bulmadıklarının acısı karşısında —gizli de kalsa— bir ‘oh olsun!’ ” (s.156, sat.16)

1.5.CÜMLENİN ÖGELERİ

1.5.1. Yükleme

“Cümlede hareketi, olayı, işi, yargıyı bildiren, fiil çekimine girmiş kelimenin cümle bilgisindeki adı.⁵⁸” Yükleme oluşturan kelime eylem soylu olabileceği gibi ad soylu da olabilmektedir. Yükleme ilişkin örneklerimizi eylemden yükleme ve addan yükleme olmak üzere iki ana başlık ve uygun alt başlıklarda verdik.

1.5.1.1. Eylemden Yükleme

Eylemden meydana gelen yükleme örneklerimiz ya yalın bir çekimli eylemden ya da birleşik çekimli bir eylemden oluşmaktadır.

a) Yalın Çekimli Eylemden Yükleme

⁵⁷ Dizdaroğlu,a.g.e.,s. 325.

⁵⁸ Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurum Yayınları, Ankara 1992, s. 174.

Yalın çekimli eylemlerde hikâye geçmiş zamanlı yapılar yoğunluklu olarak kullanılmıştır.

“Sabahları güneş yeniden doğar gibi olsa da, ortalık yeniden aydınlanır gibi olsa da, gecenin karanlığı bütün bütün dağılmayacak hiç.”(s.3, sat.13)

“Bir masanın başına oturttu.” (s.38,sat.10)

“Yanımdaki kadın saat tutar gibi baktı bileğine iki üç kez.”(s.39, sat.7)

“Pek seyrek kullanırlar bu kamayı.”(s.40, sat.7)

“Bir ara herkes belli bir ad üzerinde anlaştı.” (s.44, sat.5)

“Öyle anlatılıyor.”(s.45, sat.12)

“Önce, birkaç evin pencereleri önünden geçtim.”(s.62, sat.1)

“Oradan gitmem gerekiyormuş gibi bir duyguya kapıldım, yürüdüm.” (s.62, sat.9)

“Öyle diyorlar.”(s.70, sat.5)

“Elindeki iki fincandan birini uzattı.”(s.79, sat.3)

“Gönül indirmek gönül yüceliğinin belirtisi gerçi; insan yüceliği ölçüsünde gönül indirmeği bilir.”(s.85, sat.11)

“İnsan düşünebildiklerine karşı önlem tasarlar.”(s.113, sat.12)

“Öyle bir şey olmadı.” (s.132, sat.10)

“Size her zaman saygı duydum.”(s.144, sat.4)

b) Birleşik Çekimli Eylemden Yüklem

İnceleme metnimizde “-yordu” birleşik çekimli eyleminin çoğunluklu olarak kullanıldığını görmekteyiz.

“Yan sokaktan dolaşacaktım.”(s.43, sat.12)

“Çocuklar, büyükler, durmadan bağıryorlardı ardımdan.” (s.46, sat.2)

“Bir daha bu mahalleye girmek bile istemem, diyebilirdim o anda.”(s.47, sat.2)

“Bugün yan sokağa sapıp arkadaşımın oturduğu sokağın köşesine gelesiye doğru olabilirdi bunlar.” (s.47, sat.11)

“Alanı biraz yukarıdan görebiliyordum.” (s.50, sat.10)

“Şimdi kıpırtısız bekliyorlardı.” (s.51, sat.2)

“Üç adım ötemde duruyordu.” (s.54, sat.2)

“Verdiği telefon numarası —o an, telefon numarasından başka bir şey olamayacağını düşündüğüm için öyle diyorum o sayıya, şimdi bile— ezberimde, arsalara doğru (ne arsası bu böyle? kırlara demem gerekir) kırlara doğru yürüyordum.” (s.60, sat.12)

“O sokak, ancak birkaç Akdeniz şehrinde görülebilecek bir şey yapıyor, şehri birden ardında bırakarak birtakım kırlara, çayırlara açılıyordu.” (s.61, sat.1)

“Sicil odasında şehir dışına çıkıp çıkmadığımı sordular.” (s.62, sat.11)

“Yüzükoyun yatıyordu.” (s.63, sat.7)

“Oysa ilk günler onu kendi ‘avâtara’ larımdan biri diye düşünmüştüm.” (s.71, sat.9)

“Güçlkle ilerliyordum.” (s.78, sat.23)

“O da, sanırım, bana artık O. demekle yetiniyordur.” (s.90, sat.5)

“Beni tanımanızı beklemiyordum.” (s.132, sat.4)

“Bu karar, herhalde, seni salıvermek olmayacaktır.” (s.158, sat.7)

c) Ad + Yardımcı Eylem Şeklinde Kurulmuş Olan Birleşik Eylemlerden Yüklemler

“Yağmur, sabunlu su, kanları **yok eder** zamanla; ama boyaların karsısında güçsüzdür.” (s.41, sat.13)

“O arkadaşına **telefon da etmedim.**” (s.47, sat.4)

“İki yanım ölüleri, arkadaki küçücük bir yapının damı üzerinde ışıklı, kocaman sayılarla **belli ediliyordu.**” (s.51, sat.11)

“İşler neye varırdı, **merak etmiyor değilim** doğrusu.” (s.54, sat.12)

“Buna çok **dikkat etmeliyim.**” (s.56, sat.5)

“**Merak ettim.**” (s.62, sat.9)

“**Teşekkür ettim.**”(s.79, sat.4)

“Bize buyuranların kusurları, yanlışları, çirkinlikleri olsa bile, bunları, bu kusurları, yanlışları, çirkinlikleri **örnek edinmeliyiz** kendimize.” (s.84, sat.7)

“Dövülürüm, öldürülürüm ama yenildiğimi **kabul etmem.**”(s.95, sat.12)

“Bugün bütün bu kâğıtların durduğu zarfı kapayacağım, size ulaştırılması için **hazır edeceğim.**” (s.137, sat.6)

“Beni **yolcu edeceksin.**”(s.154, sat.19)

“Tut ki **merak ediyorum** nasıl bağlayacağını.” (s.158, sat.17)

“Kitabını istediğin biçime elbet sokabilir, kendini istediğin ölçüde **rezil edebilirsin.**”(s.183, sat.7)

“Olayla ilişkili ‘kişiler’den bir daha **söz edilmedi.**” (s.187, sat.11)

“Gecenin işçilerinin nasıl çalıştığına bakılırsa bir tek kişiye bağlı oldukları da hemen **belli oluyor,** diyenler var.”(s.44, sat.9)

“Ya da, günü gelince **düşman olabilir.**” (s.83, sat.2)

“Kimi gün, saatlerce **birlikte oluyoruz.**”(s.122, sat.3)

d) Eylem + Yardımcı Eylem Kuruluşundaki Birleşik Eylemlerden Yüklem

“ ‘İsterseniz bizden de **arayabiliriz**’ dedi.”(s.79, sat.7)

“Geçmiş, diyorum, ya belli bir kesitinde değişmez birtakım öğelerden kurulu, donmuş bir durumdur; olsa olsa ona yeni bir yorum **getirilebilir**; açıklamak üzere onu, değişik birtakım bakışlarla **inceleyebiliriz.**”(s.87, sat.7)

“Oysa bu adamcağızlar, bir şeylerin ardında bir şeyler görmüş, en azından **sezebilmişlerdir.**”(s.103, sat.10)

“Böceklerin sayısı, artık her tehlikenin ötesine **atıvermişti** onları.” (s.108, sat.7)

“Nikâhlı karısı **oluverdim** çok geçmeden.”(s.121, sat.11)

“Böceklerin sayısı, artık her tehlikenin ötesine **atıvermişti** onları.”(s.108, sat.7)

e) Anlamca Kaynaşmış Birleşik Eylemlerden Yükleme

“Ama gene o gün, daha da ince bir üzgüyü karanlık bastıktan hemen sonra **akıl edeceklerdi**” (s.26, sat.7)

“Sokağın üst ucuna varmadan — ardımdan hızlı adımlarla gelenin arkadaşım olacağını kestirdiğimden bütün dikkatimi toplayarak söyleyeceğini iyi anlamağa hazırlamıştım kendimi— yanımdan geçti, biraz ötede de köseyi dönüp **gözden yitti**.” (s.55, sat.11)

“Şehirden birkaç kilometre uzakta olması birçok tartışmaya **yol açmıştı**.” (s.66, sat.1)

“Setin üstünde oturup beklerken biraz ötedeki kalabalık bir masada oturanlardan biriyle **göz göze geldik**.” (s.78, sat.28)

“Bu kişiler, yalnız bizi değil, bütün dünyayı **ayakta tutacak**.” (s.83, sat.10)

“İnsan, öylelerine kişi derken, dilin yetersizliği karşısında **iğrenti duyar**.” (s.84, sat.4)

“Dünyanın bütün ilâçları da sıkılsa **iş işten geçmişti**.” (s.108, sat.6)

“Okuyabilirse **alnını karışlarım**.” (s.113, sat.3)

f) İkilemelerden Oluşmuş Birleşik Eylemlerden Yükleme

“Yerde kar vardı, çiğnenmekten **buzlaştı buzlaşacak**.”(s.42, sat.3)

“Ne zamandır **sürüp gider** bu sözler.” (s.44, sat.7)

“Mut ülkesi, onlar için, masalsı bir geçmiştir; kendilerini **sarıp sarmalamış, kuşatıp beslemiştir** bir zamanlar bu güneş sızmaz bahçe.”(s.35, sat.3)

1.5.1.2. Addan Yükleme

Bu başlık yalın addan ve çeşitli kelime gruplarından oluşmaktadır.

a) Yalın Addan Yükleme

Romandaki yalın addan oluşan yüklemelerin daha çok kısa cümlelerde karşımıza çıktığı görülmektedir.

“Üstelik, kapılar biraz da rasgele imlenir **gibidir**.” (s.20, sat.12)

“Ama burada sokak yok, insan **yoktur**.”(s.36, sat.29)

“Söylediği, bir telefon numarasıydı; herhalde **öyleydi**.” (s.55, sat.12)

“Ama buna şaşmayanlar da **var**.”(s.60, sat.2)

“Pek çoğunun perdeleri **kapalıydı**.”(s.62, sat.2)

“Babamın kusurları, tutarsızlıkları **çoktu**.” (s.86, sat.11)

“Şimdi de **yardımcısıyım**.” (s.122, sat.2)

“Bu kez, görevim epeyce **güç**.”(s.123, sat.1)

“Karaların yanında kırmızılar, sarılar **var**.” (s.128, sat.8)

“**Uyanıktım** demek.” (s.216, sat.3)

“Rastlantılar her zaman **gariptir**.” (s.143, sat.1)

“Yalnız, bunların anlatılması, açığa vurulması için dönüşümün beklenmiş olması **ilginçti**.”(s.187, sat.4)

“Dinlenecek yer **azdı**.” (s.212, sat.1)

1.5.1.3. Kelime Grubuna Dayalı Addan Yükleme

a) İkilemelerden Yükleme

“Kitabın, artık ‘kitabım’ dediğim bir yazının her yanı **delik deşik** sanki” (s.159, sat.4)

“İnsanların gözleri, elleri, ağızları, gövdeleri **ayrı ayrı**.” (s.227, sat.4)

b) Sıfat Tamlamasından Yükleme

“Günün gerisinde duran karanlık onların gözünde **saltık bir mutluluktur**.” (s.35, sat.2)

“Anlaşılması oldukça **güç bir şey** bu” (s.50, sat.1)

“Geçmiş, diyorum, ya belli bir kesitinde değişmez birtakım öğelerden kurulu, **donmuş bir durumdur**; olsa olsa ona yeni bir yorum getirilebilir; açıklamak üzere onu, değişik birtakım bakışlarla inceleyebiliriz.”(s.87, sat.6)

“Bu yapıntıyı gerçek belleyerek bugünkü düşüncemizi o yapıntıyı gerçekleştirmek yolunda kullanmak, düşünölmeyecek, **yanlış bir iş değil...**” (s.88, sat.1)

“Neden sonra kararımı verdim; olsa olsa **bir sezgiydi** bu.” (s.130, sat.4)

“Oysa korku, bizim gerçekten, isterseniz bilimsel diyebileceğiniz bir yolda, kullanmağı **kararlaştırdığımız bir duyguydu**.”(s.130, sat.6)

“Doğrulduğunu, halının üzerinde yalınayak yaklaştığını işittim; iki adım gerimdeki masanın üstünden parmaklarının tıkırtısı geldi; duraksıyordu, besbelli; düşünceli olduğu zamanlar hep **yaptığı bir şeydir** bu: Masanın, kitabın, kapının, dolabın üstünde parmaklarını tıkırdatır.”

(s.168, sat.12)

“**Kısacık kesilmiş paslı sarı saçlı, çilli yüzlü, yemyeşil gözlü bir çocuktı**.” (s.178, sat.9)

“Karşıdan gelen biriyle göz göze gelmek **unutulmuş bir şeydi** sanki.” (s.197, sat.1)

“Hem sonra, kentlilerin kaygılandırıcı söylentiler yaymağa, bunlara inanmağa ne ölçüde hazır, yatkın oldukları, **bilinegelen bir şey...**” (s.200, sat.7)

c) Ad Tamlamasından Yükleme

“Ortalık ağarır gibi olduğu an ellerinden —bir daha ulaşamamacasına— kaçırmış oldukları bir dingin **karanlığın anısıdır**, usanmak bilmeden taşıdıkları.” (s.35, sat.6)

“Günün can çekiştiğı, ya da, utkusunun daha pek uzakta olduğu bir **saatin ışığıdır** bu.” (s.36, sat. 25)

“Tarımın bile unutulduğu, ölü, **yeryüzünden kazınmış bir şehrin gölgesidir** bu.” (s.37, sat.2)

“Çantam hep **koltuğumun altındaydı.**” (s.38, sat.1)

“Bunları kullananların hepsi, **gecenin işçileri değil.**”(s.48, sat.9)

“Gökyüzü ile yeryüzü arasında hava **cam duruluğundaydı.**”(s.51, sat.8)

“Bir **yaşam bilisizliğidir** bu.”(s.156, sat.16)

“Ortalık **ışık içinde.**” (s.173, sat.9)

d) İlgeç Grubundan Yüklem

“Gürültü **katılaşmış gibiydi** havada.” (s.78, sat.4)

“Kendime güçlükle yol açarak bir set üzerinde durduğunu görebildiğim **telefona doğru yürüdüm.**” (s.78, sat.15)

“**Kovalanır gibiydim.**” (s.43, sat.14)

“Oysa, bunu kimin yazdığı, **gün gibi belli...**” (s.108, sat.12)

“Sürekli **bir yürüyüş içinde gibiyiz,** bir lunaparkın eciş büctüş görüntü veren aynaları arasında.” (s.112, sat.6)

“Artık aynalar içinde **geziyor gibiyim.**” (s.159, sat.1)

“Benim yanımda yiyecek yoktu ama buradakilerin çoğu **hazırlıklı gibiydi.**” (s.213, sat.6)

e) Ayrılma Grubundan Yüklem

“Çeşitli yerlerden, pek tanınmış bir sarkıcının sesi geliyordu; kadının **en sevilen şarkılarından biriydi** bu...”(s.78, sat.7)

“**Gelişinden belliydi.**”(s.92, sat.6)

“Bu incenin incesi buluş, oldukça **sudan bir şeydi** üstelik.”(s.26, sat.9)

“Ya da, geçmişin içinden rasgele seçilmiş birtakım öğelerin, ama özellikle beğendiğimiz —ya da beğenmediğimiz—öğelerin yan yana getirilmesiyle kurduğumuz, **gerçeklikten uzak bir yapıntıdır.**”(s.87, sat.8)

“Düşüncelerinden, yazılarından, davranışlarından kimseye zarar gelmezdi; ama hepsinin altında yatan, bu hiçolum dediğim şey, belki de suskunluğu, çekingenliği, gizliliğiyle, **her şeyden daha tehlikeliydi.**” (s.94, sat.1)

“Ama o zamanki kafamla bunun, böyle bir ilişkinin, ne olabileceğini de bilemezdim; arkadaşlar arasında konuşur dururduk bildiğimiz bilmediğimiz bir sürü konuyu; bu da **onlardan biriydi.**” (s.121, sat.8)

f) Bulunma Grubundan Yükleme

İncelediğimiz metinde bu başlığa ilişkin tek örnek tespit edebildik.

“Bize buyurana duyduğumuz **sevgide eşitliktir.**” (s.86, sat.10)

g) Ortaç Grubundan Yükleme

“İkimizden başkası için **anlam taşımayacak bir numaraydı** bu...” (s.106, sat.)

“Yol belgelerinizi, katılacağınız toplantıda nasıl bir tutum takınacağınızı belirten yazıları size iletecek olan görevli, **benim yolladığım adam.**”(s.137, sat.10)

“Gittiğimiz otel odası, **çok iyi bildiğim oda.**” (s.173, sat.18)

h) Eylemlilik Grubundan Yükleme

“Onların işi, **geceyi hazırlamak:** Yer yer çukurlar açmak, örneğin; gecenin kolaylıkla birikip doldurabileceği çukurlar...” (s.17, sat.3)

“Onların işi, **geceye hazırlamak:** Genç kasları, gece gelince daha kolay soyunsunlar diye, soyunmağa alıştırmak örneğin.”(s.17, sat.5)

“Oyunun kuralı, çevresindekilerin her birine karşı gelmek, onlara da kendisine karşı gelmeleri **fırsatını vermek...**” (s.204, sat.11)

1.5.2. Özne

“Yüklemin bildirdiği iş, oluş, hareketin yapıcısı olan, ya da bir durumu gösteren tümce ögesine özne denir.⁵⁹” İnceleme metnimizdeki öznelerimizi yalın ve kelime gruplarından oluşan özneler olmak üzere iki temel başlıkta verdik.

1.5.2.1. Yalın Özne

Yalın adlardan meydana gelen öznelere metinde çoğunlukla kısa cümlelerde karşılaştık.

“**Gece** yavaş yavaş geliyor.” (s.15, sat.1)

“**Dil**, Düzeltmenin şu yalnızlığını biliyor, söylüyor.” (s.22, sat.7)

“Duruma bakıp kendilerini daha az ürküten ne varsa, ona inanmak istiyor **insanlar**.” (s.30, sat.2)

“**Çantam** hep koltuğumun altındaydı.” (s.38, sat.1)

“**Yol** bir saat sürmüş olacaktı.” (s.38, sat.2)

“**Arkadaşım** bunlardan biriydi.” (s.60, sat.12)

“**Saat** dördü geçiyordu şimdi.” (s.76, sat.6)

“**Yol** gitgide düzeliyordu.” (s.76, sat.6)

“**Gürültü** katılmış gibiydi havada.” (s.78, sat.4)

“**Telefon** kapandı.” (s.79, sat.13)

“ **Böcekler** beşken yüz, bin, on bin oldu.” (s.107, sat.1)

“Bu kez, **görevim** epeyce güç.” (s.123, sat.1)

“**Rastlantılar** her zaman gariptir.” (s.143, sat.1)

“**Kahve** geliyor.” (s.173, sat.10)

⁵⁹ Dizdaroğlu,a.g.e., s. 39.

1.5.2.2. Kelime Gruplarından Meydana Gelen Özneler

a) Ad Tamlamasından Özne

“Genç kasların gerginliği geceye girecek.” (s.15, sat.12)

“Oysa Düzeltmenin yalnızlığı, yeryüzünde sönen her yüzeyle acılaşıyor, daha, daha daha acılaşıyorsa, çok düşünüp çözümünü bulamadığı bir sorun karşısında eli kolu bağlı kalmasından.” (s.22, sat.3)

“Havanın güzelliği, ışığın duruluğu, inanılmayacak gibiydi.” (s.65, sat.2)

“Kat sahanlıklarının yüksek parmaklıkları pırıl pırıl bir ışık şeridi halinde çevreliyordu boşluğu.”(s.66, sat.10)

“Babamın kusurları, tutarsızlıkları çoktu.”(s.86, sat.11)

“Bizim düşüncelerimizin üstünlüğü, tek üstünlüğü, burada.” (s.88, sat.8)

“Kişi sayısının belirsizliği, ya da, alışlagelmiş bir söyleyişle, kişinin tutarsızlığı, benim isime ne ölçüde yarar?”(s.97, sat.2)

“Oradakilerin en yaşlısı, ondan yirmi yaş küçüktür.”(s.105, sat.11)

“Böceklerin sayısı, artık her tehlikenin ötesine atıvermişti onları.”(s.108, sat.7)

“Ama bu çabanın gütgide kirlenmesi beni kaygılandırıyor.” (s.126, sat.5)

“Tırnağın, kemiğin, demirin, yalgının gücü yeniden saygı görecektir.” (s.136, sat.10)

“Gecenin işçileri attıkları dayaklar, yaptıkları deneylerle, isledikleri cinayetler, ya da, şu yoldaki, bu yoldaki baskılarıyla korku, yıldı, usanç yaratmakla kalmadılar.”(s.185, sat.5)

b) Sıfat Tamlamasından Özne

Kelime gruplarından meydana gelen özneler arasında en çok karşımıza çıkan bu başlığa ilişkin örnekler oldu. Yazar sıfat tamlamasından oluşan özneleri sıkça kullanmıştır.

“Oraları doldurup ovaya yayılmağa baslar başlamaz, **her yer** boza dönüşecek.”(s.15, sat.3)

“**Pörsük kaslar** bir pelteye dönüşecek gecenin içinde.”(s.16, sat.1)

“**Küçük, iri, kemikli, yumuşak, kirli, temiz, nasırlı, sıvışkan eller**, ekmekler taşır.” (s.20, sat.1)

“Şehrin ana caddesine açılan en geniş yan sokaklardan birinde yakaladıkları delikanlı olayında, bunun böyle olduğunu **pek çok insan** açıkça anladı.” (s.26, sat.3)

“**Bu incenin incesi buluş**, oldukça sudan bir şeydi üstelik.” (s.26, sat.9)

“**Sakalsız, bıyıksız, dazlak bir adam, gözlüksüz, kaşsız, kirpiksiz bir adam**, karşıma geçti, böyle bir yerde —dosyaların yumuşak duvarlar gibi bizi içine alıp sıkıştırmağa hazırlandığı bir sicil odasında— sorulması (yadırgatıcı olmak söyle dursun) beklenen birtakım sorular sormağa başladı.” (s.38)

“Bilinir ki, ertesi küçük gece, **birtakım eller** bu harfleri garip çiçeklere, bu yazıları çılgın sözcüklere dönüştürecek, tanınmaz kılacaktır.”(s.41, sat.6)

“Oysa o gün, çocukların seslenişinde **aşağılayıcı bir saldırganlık** vardı.” (s.46, sat.9)

“**Genç bir erkek** durdu, adamın basma geldi; yaşlı kadınla birlikte, yatani sırt üstü çevirmeğe çalıştılar.”(s.64, sat.4)

“Bir dönemecin ardında **ulu bir yapı** çıktı karşıma.”(s.65, sat.9)

“**Soyut düşünceler** onu heyecanlandırabiliyor hâlâ.” (s.94, sat.9)

“Ama **bu salak gölge** bunu nereden bilsin?” (s.105, sat.9)

c) İkileme Grubundan Özne

“O saatte **gecem gündüzüm** sizinle bir olmamıştı daha.” (s.149, sat.4)

“Kadının **bağırıp çağırması** da gerekmezdi elbet.”(s.193, sat.6)

“Bu usa sığmaz toprak uzamının ötesinde —ancak bir düşte böyle bir ‘öte’ bulunabilir— yeşilliği düşündürebilecek **küme küme lekeler** vardır belki, öbek öbekdamsı biçimler sezilebilir.” (s.36, sat.28)

“Avluda, arabaların arasından geçerken, **dönüp bakanlar** olmuştu, yabancılığımı belli ediyordum herhalde.”(s.78, sat.10)

“Ne yaparsak yapalım, gerçeklikte **olup bitenler** bizim her türlü düşümüzü, düşlememizi, yapıntımızı fersah fersah geride bırakıyor.” (s.221, sat.1)

d) Eylemlilik Grubundan Özne

“**Bu incenin incesi buluş**, oldukça sudan bir şeydi üstelik.” (s.26, sat.9)

“**Bir insanın bir insanı vurması, öldürmesi**, genellikle, öfke, korku ya da baskıyla açıklanan, açıklanmak istenen bir iştir.” (s.59, sat.1)

“**Şehirden birkaç kilometre uzakta olması** birçok tartışmaya yol açmıştı.” (s.66, sat.1)

“**Bir taş bir taş almak** oyunu çok uzatır, kazanmanızı önleyebilir.” (s.128, sat.9)

“N. için yeni bir dünya bulmakgibi bir şey olmuştur **oraya girmek**.” (s.118, sat.4)

“Ama toplantının bittiği akşam, öbür temsilcilerimizle birlikte dönmek, hiç değilse bir süre **oralarda kalmak düşüncesi** aklınızı çekebilir.” (s.138, sat.8)

“**Duygularımı dile getirişim**, ya da dile getirdiğim duygular, ya da, kim bilir, hem biri hem öbürü, sizi şaşırtıyor gibi.” (s.153, sat.1)

e) Ortaç Grubundan Özne

Ortaç grubundan özneye inceleme metnimizde sınırlı sayıda ulaştık.

“**İşçilerin uyguladıkları işlem**, ossaat gönüllerine doğuvermiş bir doğaçlamanın bütün tazeliğini, usta isi acemiliğini taşıyordu çünkü.” (s.26, sat.3)

“**Açıkça görülecek tutarsızlıklar** görülmez, ortaya çıkması istenmeyecek birtakım dolaplar, düzenler, hani biri görüverecek, söyleyecek olsa bile, iftira, karalama, çamur diye yadsınır.” (s.103, sat.5)

a) İkileme Grubundan Özne

“O saatte **gecem gündüzüm** sizinle bir olmamıştı daha.” (s.149, sat.4)

“Kadının **bağırıp çağırması** da gerekmezdi elbet.”(s.193, sat.6)

“Bu usa sığmaz toprak uzamının ötesinde —ancak bir düşte böyle bir ‘öte’ bulunabilir— yeşilliği düşündürebilecek **küme küme lekeler** vardır belki, öbek öbekdamsı biçimler sezilebilir.” (s.36, sat.28)

“Avluda, arabaların arasından geçerken, **dönüp bakanlar** olmuştu, yabancılığımı belli ediyordum herhalde.”(s.78, sat.10)

“Ne yaparsak yapalım, gerçeklikte **olup bitenler** bizim her türlü düşümüzü, düşlememizi, yapıntımızı fersah fersah geride bırakıyor.” (s.221, sat.1)

b) Bağlaç Grubundan Özne

Bu başlığa ilişkin incelediğimiz eserde tek örnek tespit edebildik.

“**Ama hem boş hem dik dik baktığını düşündüğümüz bu gözler** yumuşamış, kırılmış, yırtılmış, koparılmış, kana belenmiş, küsüp kendini koyvermiş o et-kemik kütlesine nasıl bakar, merak edilmez mi?” (s.73, sat.1)

c) Ayrılma Grubundan Özne

“ ‘Evi böldüler, ’ dedi **çocuklardan bir iricesi**. ”(s.43, sat.4)

1.5.2.3. Kişi Eklerinden Özne

“O güne dek vakit buldukça bunları yazacağım size.”(s.124, sat.15)

“Uğraşıyor**uz** da.” (s.126, sat.5)

“Şu anda nerede olduğunuzu bilemediğimiz için bu haberi vaktinde veremedik.”(s.134, sat.10)

“O aygıtı inanmamağı yeğler**iz** herhalde.” (s.135, sat.11)

“Özür diliyor**lar**.” (s.172, sat.3)

“Yaralarımı merak etmiyorum**.**” (s.172, sat.10)

“Az kalsın düşecektin**iz**.”(s.173, sat.11)

“Kaç gündür, ortalığı iyice içinden çıkılmaz hale getirmek için uğraşıyorsun.” (s.182, sat.2)

“Bu iletimin önemini (bir çocuğa, bir yetişkine okumasını yazmasını olsun öğretmeğe çalışan kişinin bu çabasının önemini) nedense, gereğince kavramıyoruz.” (s.190, sat.8)

“Aplansız bastırıp öldürmüş olabilirler.”(s.193, sat.7)

“Bütün bunları gözlemekle yetindim.”(s.197, sat.14)

1.5.2.4. Örtülü Özne

İnceleme metnimizde tek örtülü özne örneğine rastladık.

“Başlıksız, sakalsız, bıyıksız görülseler tanınmayacaklar **şimdiki arkadaşlarınca.**” (s.24, sat.11)

1.5.3. Nesne

“Yüklemin etkisini üzerine alan, öznenin yaptığı eylemden etkilenmiş varlık ya da niteliği gösteren tümce ögesine nesne denir.⁶⁰” Nesne örneklerimizi belirtili, belirtilsiz ve kelime gruplarından oluşan nesneler olmak üzere üç ana başlıkta tespit ettik.

1.5.3.1. Belirtili Nesne

“**Bıyıklarını** da uzatmışlar bu arada işçiler, sakal da koyvermişler.”(s.24, sat.6)

“Balıkçılar sokağındaki olay **herkesi** üzdü, ama **kimseyi** şaşırtmadı.”(s.28, sat.1)

“**Çantamı** açtım.” (s.39,sat.15)

“Ansızın, **ne dediklerini** kavrayabildim.”(s.43, sat.14)

“İssizliğin içinde buldum **kendimi.**”(s.62, sat.17)

“**Numarayı** bir daha çevirdim, kahveden bir yudum aldıktan sonra.”(s.79, sat.4)

⁶⁰ Dizdaroğlu,a.g.e., s. 77.

“**Ağzımı** açamamıştım bile.”(s.79, sat.13)

“O **beni** izleyemiyor, izleyecek durumda değil; okuyordur ancak.”(s.90, sat.8)

“**Kendimi** bir ona göstereceğim.”(s.99, sat.2)

“**Nöbeti** arkadaşına bıraktım.”(s.105, sat.3)

“**Beni** çok kınamayın.”(s.124, sat.10)

“Biz **kendimizi** bir şeyler sanıverdik işte.”(s.125, sat.12)

“**Sizi** kandıracağız gene de.”(s.134, sat.12)

“Herkes **sınırını** bilir, **yapabileceğini** bilir.”(s.137, sat.1)

“Ancak, sizi izlemekte olacak bir adamımız, çok geçmeden **sizi** vuracak.”(s.138, sat.16)

“Artık **ağzımı** açmayacağım.”(s.154, sat.18)

1.5.3.2. Belirtisiz Nesne

“Küçük, iri, kemikli, yumuşak, kirli, temiz, nasırlı, sıvışkan eller, **ekmekler** taşır.”(s.20, sat.1)

“ ‘**Buyurun, gidelim,** ’ dedi sonra.”(s.39, sat.13)

“Kapının önünde, ‘**güle güle**’, dedi.”(s.39, sat.14)

“**Bekleyeceğim,** dedim.”(s.47, sat.3)

“**Doğru** söylemiyorum.”(s.47, sat.11)

“**Mızıkçı** derlerdi bana çocukken.”(s.95, sat.11)

“**Varsın desinler** derdim.”(s.96, sat.11)

“**Şimdi gece sarsın** istiyorum **beni**.” (s.154, sat.13)

1.5.3.3. Kelime Gruplarından Nesne

Kelime gruplarından oluşan nesneler ad tamlaması, sıfat tamlaması, bağlaç, ikileme, eylemlilik grubu ve ortaç grupları olarak karşımıza çıkmaktadır. En sık kullanılan sıfat tamlamasından oluşan nesnelerken en seyrek kullanılan ikilemelerden oluşan nesneler olmuştur.

a) Ad Tamlamasından Nesne

“*Haberim olmayacağını düşünemem...*” (s.104, sat.14)

“*Anladiysa, o numaranın anlamını da çözmüş demektir.*”(s.106, sat.6)

“*Sınırlarım olabileceğini, olduğunu, bilmez miyim?*”(s.114, sat.1)

“*Bu deftere günlük satırları yazıyordum, dolayısıyla kulaklarımı bütün bütün kapamıştım dışarıya.*” (s.193, sat.2)

“*Ekmeğiyle peynirini benimle paylasan delikanlı döşeginin de bir yarısını verdi.*”(s.213, sat.13)

“*Belki o zaman insanın değerini öğrenir.*”(s.218, sat.12)

b) Sıfat tamlamasından Nesne

Kelime grupları içinde yazarın en sık başvurduğu, sıfat tamlamasından oluşan nesneler olmuştur.

“*Gecenin işçileri dörtköşe ekmekleri seviyorlarmış, öyle deniyor.*”(s.19, sat.4)

“*Dil, Düzeltmenin şu yalnızlığını biliyor, söylüyor.*”(s.22, sat.7)

“*Kapıların sessizce sürgülendiğini işitti çakal kulakları.*”(s.26, sat.16)

“*Pek seyrek kullanırlar bu kamayı.*”(s.40, sat.7)

“*Her şeyi unutmuş gibiydim.*”(s.66, sat.3)

“*Elindeki iki fincandan birini uzattı.*”(s.79, sat.3)

“*Bu geceyi orada geçireceğe benziyor.*”(s.105, sat.4)

“*Anladiysa, o numaranın anlamını da çözmüş demektir.*”(s.106, sat.6)

“*İmzasına yaraştırmadığı için takma adla yayımlatmış bu yazıyı.*”(s.108, sat.11)

“*Bu işi başarır, ne denli güç de olsa.*” (s.114, sat.13)

“*Üç dört olasılık düşünebiliyorum.*”(s.118, sat.7)

“*Bu zarfı da size o verecek.*”(s.137, sat.11)

“Kolaylıkla kestirebilirsiniz **böyle şeyleri.**”(s.139, sat.1)

“**Öteki defterleri** okudum zaten.”(s.158, sat.21)

“**Bir bacağı** sürüyorum.”(s.173, sat.7)

c) **Bağlaç Grubundan Nesne**

“**Bıyıklarını da** uzatmışlar bu arada işçiler, sakal da koyvermişler.”(s.24, sat.6)

“O arkadaşına **telefon da** etmedim.” (s.47, sat.4)

“**Bir daha bu mahalleye girmek bile istemem,** diyebilirdim o anda.”(s.47, sat.2)

“**Yalancı da olsa, pehlivan, kahraman** yaratıyoruz.”(s.112, sat.2)

“**Bu işi başarır, ne denli güç de olsa.**”(s.114, sat.13)

“**Bu zarfı da** size o verecek.”(s.137, sat.11)

“Anladıysa, **o numaranın anlamını da** çözmüş demektir.”(s.106, sat.6)

“**Birileriyle görüşmek** ister miydiniz?”(s.173, sat.14)

“Ekmeğiyle peynirini benimle paylasan delikanlı **döşeginin de bir yarısını** verdi.”(s.213, sat.13)

d) **İkilemelerden Nesne**

“Işığın **azar azar söndüğünü** görmüştür yeryüzünde; evlerin pencerelerinde daha yanmadığını görmüştür.” (s.21, sat.8)

“Sicil odasında şehir dışına **çıkıp çıkmadığını** sordular.” (s.62, sat.11)

“Bu kitabı **bitirip bitiremeyeceğini** bilmem.” (s.158, sat.3)

“Gözkapaklarımla karşılık vermeme isteyerek sordular beni bıçaklayana **görüp görmediğimi.**” (s.170, sat.3)

1.5.4. Dolaylı Tümleç

“Eylem tümcelerinde adların -e, -de, -den durum takılarını alarak yüklem anlamını yönelme (yön), kalma (yer), çıkma (başlangıç) ilgileriyle tümleyen tümce

öğesine dolaylı tümleş denir.⁶¹” Dolaylı tümleş örneklerimizi yönelme, bulunma, ayrılma halindeki yalın dolaylı tümleşler ve çeşitli kelime gruplarından oluşan dolaylı tümleşler olmak üzere iki temel başlıkta tespit ettik.

1.5.4.1. Yalın Dolaylı Tümleş

Yalın dolaylı tümleşler, yönelme, ayrılma ve bulunma hal ekleriyle oluşmaktadır.

a) Yönelme Hâl Eki Alan Dolaylı Tümleşler

“Oraları doldurup **ovaya** yayılmağa baslar başlamaz, her yer boza dönüşecek.”(s.15, sat.2)

“En kötü bir karabasanda duyulacak kaygı, korku, sıkıntı karışımı bir daralma içinde kendimi güçbelâ **sokağa** attım.”(s.46, sat.1)

“O sokak, ancak birkaç Akdeniz şehrinde görülebilecek bir şey yapıyor, şehri birden ardında bırakarak birtakım kırlara, **çayırlara** açılıyordu.”(s.61, sat.1)

“Önümdaki boşluk **aşağılarda** kararıyordu.” (s.66, sat.16)

“**Sinemaya, tiyatroya** gitmeyip hep onu bekleseydim gülünç duruma düşerdim.”(s.62, sat.13)

“**Gölgeye** girelim, diyorum.” (s.173, sat.16)

“Hava kararmadan **evime** dönebilmeliydim oysa.” (s.201, sat.25)

“Bir kır ortasında **size** yanaşacak bir ulak olmak istemedim.” (s.148, sat.5)

“**Gözlerine** baktıkça gözlerimin açılıp keskinleştiğini duyuyordum.” (s.79, sat.6)

b) Bulunma Hâl Eki Alan Dolaylı Tümleşler

“İki kişi **arasında.**” (s.15, sat.9)

“İki duvar **arasında.**” (s.15, sat.9)

“Gecenin işçileri, gerçekte, ikindinin ilk saatlerinde görünmeğe başlamıştır **sokaklarda.**” (s.17, sat.2)

⁶¹Dizdaroğlu, a.g.e., s. 95.

“Ama **burada** sokak yok, insan yoktur.” (s.36, sat.29)

“O zaman, birtakım eller **duvarlarda, yollarda** kanlı çiçeklere dönüşür.”(s.41, sat.12)

“İçine dalmış olabileceği bir bahçe, girebileceği bir kapı yoktu **buralarda**.” (s.61, sat.7)

“**İçeride** arkadaşları olsa gerek.”(s.105, sat.9)

“**Evinde** anası babası ne konuşurlar, kendisine ne öğretirlerdi, bilmem.” (s.93, sat.4)

“**Gözlerinizde** bir parıltı vardı bana bakarken.” (s.153, sat.9)

“**Pencerede** mordan azma bir gökyüzü parçası ağır ağır ağarıyordu.” (s.216, sat.2)

c) Ayrılma Hâl Eki Alan Dolaylı Tümleçler

“Çocuklar **arkamdan** yukarı çıkmış, bağıryorlardı.” (s.43, sat.9)

“Çocuklar, büyükler, durmadan bağıryorlardı **ardımdan**.”(s.46, sat.3)

“Art arda yırtılan kâğıtların binlerce kez yükseltilmiş sesi gibi bir gürültü geliyordu **oralardan**.”(s.62, sat.18)

“Herkesin düşmesini beklemeden kaçtım **oradan**.” (s.51, sat.12)

“**Kapıdan** içeri girip loşça geçeneklere hiç sapmadan ilerideki büyük aydınlığa doğru yürüdüm.” (s.66, sat.5)

“Numarayı bir daha çevirdim, **kahveden** bir yudum aldıktan sonra.”(s.79, sat.4)

“**Düşüncelerinden, yazılarından, davranışlarından** kimseye zarar gelmezdi; ama hepsinin altında yatan, bu hiçolum dediğim şey, belki de suskunluğu, çekingenliği, gizliliğiyle, her şeyden daha tehlikeliydi.”(s.93, sat.11)

“Oysa hiç değilse birkaçımız, biliyoruz ki birtakım dönülmez sanılan yerlerden her zaman dönülebilir; yeter ki durduğumuz yerden ileriye değil, **ileriden**, durduğumuz yere bakabilelim.”(s.127, sat.11)

“Siz **hastaneden** çıktıktan sonra ne isterseniz yaparsınız artık.” (s.138, sat.19)

“Gazete okurken, birileriyle konuşurken, anlatılan, iletilen acılar, kötülükler, cinayetler karşısında, ölümler, kıyımlar, kırımlar karşısında içi oynaması gerektiğini duyduğu halde **gönlünden** herhangi bir kıpırtı, herhangi bir ürperti geçmeyenler vardır: Bundan ötürü kaygı duyarlar.”(s.155, sat.1)

“Söyleneni dudaktan, büyük bir beceriyle okurdu.”(s.179, sat.8)

“Girip çıkanlar **kıydan** yürüyordu.”(s.213, sat.2)

1.5.4.2. Kelime Gruplarından Dolaylı Tümleçler

Sıfat tamlamasından ve ad tamlamasından oluşan dolaylı tümleçler en sık rastladığımız kelime grubundan oluşan dolaylı tümleçleri oluşturmuştur.

a) Sıfat Tamlamasından Dolaylı Tümleç

“Sonu gelmeyen geçeneklere daldık **o küçük, dar arka kapıdan** girdikten sonra.” (s.38, sat.2)

“Bu soğukta yoldan yola sapmağa üşendim, aldatıcı da olsa kestirme gibi görünen **bu geçitten** gitmeğe karar verdim; herhangi bir yerde bir isim yoksa o yere girmekten sıkıldığım halde, sıkıntıyı bir yana bıraktım, evin kapısından içeri daldım.” (s.42, sat.8)

“Sonra, **her masada**, üzerlerine ufacak davlumbazlar yerleştirilmiş telefonlar durduğunu gördüm.” (s.78, sat.20)

“Setin üstünde oturup beklerken biraz ötedeki **kalabalık bir masada** oturanlardan biriyle göz göze geldik.”(s.78, sat.28)

“Gene de bilmeliyiz ki **bu dünyada** bizi aldatmayacak üç beş kişi vardır.” (s.83, sat.5)

“Durmadan büyüyen şehrin, **bu noktada**, niye on-onbeş yıl önceki sınırda kaldığını anlayamadım.”(s.62, sat.4)

“**O noktada** biri vardı; yerde yatan, ölü mü, yaralı mı, içkili mi olduğu, kazaya uğrayıp mı buraya atıldığı anlaşılamayan biri...”(s.63, sat.5)

“Hiç değilse, **pek usta atıcımızdan, keskin nişancımızdan** isteyeceğimiz, bu.”
(s.138, sat.18)

“Beni **sekiz yerimden** bıçaklayanın yakalanıp yargılandığını anlatıyorlar.”
(s.172, sat.4)

“Gizlendikleri karanlık köselerden seyrettiler **aydınlık pencerelerden** kaygılı bakışların sağa sola kaçamak kaçamak bakarak perdelerinin ardında yitmesini, yüpürgen ellerin kapı önlerindeki çocukları kapıp içeri alıvermesini, karanlığa kalanların önlerine bakarak koşar adım evlere dalmasını...” (s.26, sat.12)

“**Başka bir ilde** okuması gerekmişti babasının işinden ötürü.” (s.181, sat.10)

b) Ad Tamlamasından Dolaylı Tümleç

“Gecenin işçileri **sokak aralarında** gezer.” (s.20, sat.3)

“**Bu kanlı etin üzerine** talaş serpildi, kuru yapraklar örtüldü.” (s.29, sat.5)

“**Sicil odasında** şehir dışına çıkıp çıkmadığımı sordular.” (s.62, sat.11)

“Bir sabah, ise giden kalabalık, **şehrin en büyük alanında** yaya kaldırımının **bir noktasında** ikiye ayrılıyor, yere bakarak, ama hızını hiç eksiltmeyerek yürüyor, biraz ileride yeniden bir araya geliyordu.” (s.63, sat.1)

“Yüzünden karnına, bacaklarına inen kan lekeleri, **karnının altında**, apışlarına dek yayılan koca bir değirmi oluşturuyordu.” (s.64, sat.11)

“**Saçlarının arasında**, ceketinin orasında burasında, çoraplarında, kurumuş sap kırıntıları, tohumlar, dikenler seçilebiliyordu, ama yalnız yaşlı kadın görmüş gibiydi bunları.” (s.64, sat.13)

“Havada asılı durur gibiydim **bu son basamak üzerinde...**” (s.66, sat.16)

“Bir şaşkın **cüceler dünyasında** yaşadığımızı benden önce söyleyenler çok...” (s.86, sat.5)

“O sokak, ancak birkaç **Akdeniz şehrinde** görülebilecek bir şey yapıyor, şehri birden ardında bırakarak birtakım kırlara, çayırlara açılıyordu.” (s.61, sat.1)

“**Yolun kıyısından** gittim bir süre.” (s.65, sat.8)

“Ne tuhaf! Gündüzün bakıldığını düşünerek **gece kuşlarından** söz etmek...”(s.72, sat.11)

“Böceklerin sayısı, artık her tehlikenin ötesine atıvermişti onları.” (s.148, sat.9)

“Sizin de, **yazılarınızdan birinde**, sanırım bizim tasarladıklarımızdan habersiz, sözünü ettiğiniz bir şey...”(s.129, sat.2)

“O noktada, yüzümün **arkadaşınızın yüzüne** benzemesi gerekiyordu.” (s.148, sat.9)

“**Otelin kapısından içeri girdiğimizden beri konuşmamıştık.**” (s.168, sat.3)

“Tül **perdenin önünden çekilmedim.**” (s.169, sat.4)

c) Eylemlilik Grubundan Dolaylı Tümleç

“**Satranç oynamağa, top koşturmağa** hazırlanır gibiydiler.”(s.50, sat.2)

“Pek iyi anlatamıyorum ama, beni tanımadığınız gibi en ufak bir ‘gözü ısırma’ tedirginliği de **göstermemenizden**, bu çıkardığının, vardığım bu sonucun doğru olduğunu anlıyorum.”(s.131, sat.9)

“Vazgeçmiştim **kestirmeden.**”(s.43, sat.12)

“**Gelişinden** belliydi.”(s.92, sat.5)

“O görevi **vermekten** vazgeçtiler sonra.” (s.146, sat.6)

“Güzeller, güzelliklerini dimdik baslarıyla taşır, güzelliklerine **herkesin bakmasından** tedirgin olmazken, biz güzel olmayanlar, güzelliğin böylesine, utanmadan, sıkılmadan sergilenmesinden tedirgin olur, o güzelin şımarıklığından söz ederiz.” (s.199, sat.1)

“Benim bu yazdıklarını **okumaktan** vazgeçeceğimi umuyorsan yanılırsın.”(s.183, sat.8)

“Bir yapıt yaratmak, büyük bir is başarmak, iyi, dolu, güzel bir yaşam yaşamasını **bilmiş olmaktan, başarmış olmaktan** daha önemli sayılabilir mi hiç?” (s.194, sat.1)

d) Ortaç Grubundan Dolaylı Tümleç

“Başka imza kullanması, çekindiğinden değil; **imzasının kurduğu çerçeveye girecek bir yazı diye görmediğinden** o yazıyı...”(s.109, sat.10)

“**İşittiklerimden, öğrendiklerimden** şunu çıkardım: Geçmiş, olup bitmiş şeyler, sizin gözünüzde, ancak pek garip süzgeçlerden geçirildikten sonra anısı saklanacak —ya da saklanmayacak— şeyler...”(s.131, sat.5)

“**Geçmişe, babalarımıza özendiğimizden** değil, ama yapılması gereken birçok şeyi ancak bu yoldan giderek insanlara kabul ettireceğimizi, ettirebileceğimizi görmezden gelirler.” (s.112, sat.11)

“Ne var ki, insanlar, ancak gizliden, **gerçek yüzü bilinmeyenden** korkar daha çok.”(s.116, sat.13)

“Hangimiz, kaçınılmaz olduğu bilinen şeyler karşısında bile, kendini biraz daha aldatmaktan, **bu kaçınılmazdan** kaçılabilceği, belki de bu korkulanın başa hiç gelmeyeceği umuduna — bütün boşluğunu bilerek— kapılmak çocukluğunu göstermekten utanç duydu?”(s.160, sat.4)

e) Bağlaç Grubundan Dolaylı Tümleç

“**Gökyüzü ile yeryüzü arasında** hava cam duruluğundaydı.”(s.51, sat.7)

“Yazdıkları ya **buyruk kipinde** olurdu ya da **bildirme kipinde**.”(s.181, sat.8)

f) Aitlik Grubundan Dolaylı Tümleç

“Kestirip atmak güç ya, kimi yazarın dilinde söyleyişin en incisini sözcüklerin birer ok gibi art arda fırlatılması sağlar; **kimininkinde** ise bir karasu gibi akış.” (s.27, sat.2)

“**Yanımdakine** anlattım.”(s.79, sat.13)

“Bir sokak atladım, **bir sonrakine** girdim.”(s.201, sat.23)

“Bu tutkusuz, ateşsiz haliyle bize karşı söyleyebileceklerinin, gerçekte **herkesinkinden** tehlikeli olabileceğini bilmiyor da değilim.” (s.89, sat.10)

“Yalnız tek tek her biri, **karşıdakilerden** belli birini öldürmesi yollu buyruğu yerine getirmek zorunda olduğunu bilir.” (s.99, sat.13)

g) İkilemelerden Dolaylı Tümleş

“**Art arda** yırtılan kâğıtların binlerce kez yükseltilmiş sesi gibi bir gürültü geliyordu oralardan.”(s.62, sat.18)

“Elimi hızla öne attım, kendimi çimdikledim, gözlerimi yumup açtım, kolumu uzatıp **sağdan sola, soldan sağa** yarımşar daire çizdim havada.” (s.67, sat.5)

“Onu izlemekle görevli olanlar, birbirilerinden habersiz, ama hepsi **doğrudan doğruya** bana bağlı; getirdikleri bilgileri, yazanakları yukarıya ileten, benim.” (s.90, sat.11)

“Böyle iftiralar eden kara çalıcılar **yerden yere** vurulur.” (s.103,sat.8)

“İkinci zarfı açıp içindekileri okumakla, fala bakıp bir uğursuzluk görerek sokağa çıkmaktan vazgeçmek türünden bir karara varacağımı sanmak belki çocukça bir düşünceydi, belki değildi; ama beni kıskırtmak, yapmamağa kolaylıkla karar verebileceğim bir şeyi yaptırmak üzere tasarlanmış **inceden ince** bir oyun karşısında da olabilirdim.”(s.164, sat.1)

1.5.5.Belirteç Tümleci

“Zaman, durum (nitelik), nicelik (miktar), yer (yön) ve soru ilgileriyle yüklemın anlamını sınırlayan ve berkiten tümleçlere belirteç tümleci denir.⁶²” Metindeki belirteç tümleci örneklerini görevleri ve oluştukları kelime grubu yönünden tespit ettik.

1.5.5.1.Görevleri Bakımından Belirteç Tümleçleri

a) Zaman Belirteç Tümleçleri

“Işıklar yanmayacak **bir süre**.” (s.15, sat.3)

“**Sonra** tepeler de karanlıkta kalacak.” (s.15, sat.5)

“Gecenin işçileri, gerçekte, **ikindinin ilk saatlerinde** görünmeğe başlamıştır sokaklarda.” (s.17, sat.1)

⁶² Dizdaroğlu, s. 119.

“Karanlığın içinde, şimdilik, yaşamını sürdürebilirmiş gibi görünen tek şey, **daha önce** söyledik, dil...” (s.22, sat.6)

“Daha doğrusu, söyleyebiliyor; **şimdilik**.” (s.22, sat.9)

“**O zaman** da Düzeltmenin yalnızlığı, bir kuyunun çeperleri gibi saracak onu.” (s.22, sat.)

“Ama gene o gün, **daha da ince bir üzgüyü karanlık bastıktan hemen sonra** akıl edeceklerdi.” (s.26, sat.6)

“**Bunun farkına varmağa başladıklarında** ise ortalık iyice kararmış olacak.” (s.31, sat.12)

“Adı belki de Sevinç olan o kadın, **bu sabah** beni gelip evimden aldı, kendisiyle bir yere gitmem gerektiğini söyledi.” (s.34, sat.12)

“**Sonra** silâhlar teker teker kalkmağa başladı.” (s.51, sat.5)

“Olsa olsa, **o günün gecesi**, ona bir utku şenliğinin baş kişisi olma hakkı tanınabilir.” (s.53, sat.5)

“Yolak herhangi bir yana sapmıyordu ama evler, **biraz sonra**, epey aşağıda kaldı.” (s.62, sat.2)

“Oysa **ilk günler** onu kendi ‘avâtara’ larımdan biri diye düşünmüştüm.” (s.71, sat.9)

“Kendisini gördüğüm, tanıdığım için, buradan sağ çıkabildiğini **hiçbir zaman** öğrenmeyecek belki de.” (s.92, sat.1)

b) Durum Belirteç Tümlerleri

“Şehrin ana caddesine açılan en geniş yan sokaklardan birinde yakaladıkları delikanlı olayında, bunun böyle olduğunu pek çok insan **açıkça** anladı.” (s.26, sat.1)

“Oysa o dillerin üzerinde dünyaya bakmasını unutmamış bir çift göz varsa, söylenenler de biraz **değişik** oluyor.” (s.23, sat.7)

“**Hızla** çözülen diller, uzun süre söylemeden durdukları şeyleri, sıra sayı gözetmeden, ölçü biçilmeden söylemeğe başlarlar.” (s.23, sat.2)

“Üstelik, kapılar biraz da **rasgele** imlenir gibidir.” (s.20, sat.11)

c) Miktar Belirteç Tümleçleri

“**Pek** seyrek kullanırlar bu kamayı.” (s.40, sat.7)

“Üstelik, kapılar **biraz** da rasgele imlenir gibidir.” (s.20, sat.11)

“Biribirimizin ağzında birer ses, birer harf olduğumuz için, adım gibi biliyorum, o da en az **benim kadar** üzüyor.”(s.90, sat.6)

“Gecenin işçilerine nasıl engel olunabileceğini, ışığın yeryüzünde sönmesinin nasıl önlenilebileceğini **çok** düşünmüştür.” (s.21, sat.10)

“Bir yazarı durdurabilecek ‘inandırıcılık’ esiklerini asmağa başlayalı **epey** oldu.”(s.102, sat.9)

“Buna **çok** dikkat etmeliyim.”(s.56, sat.5)

“Oysa o dillerin üzerinde dünyaya bakmasını unutmamış bir çift göz varsa, söylenenler de **biraz** değişik oluyor.” (s.23, sat.8)

“**Epey** aşağıda sık bir ağaçlık vardı.”(s.62, sat.17)

“Şehrin ana caddesine açılan en geniş yan sokaklardan birinde yakaladıkları delikanlı olayında, bunun böyle olduğunu **pek çok** insan açıkça anladı.”(s.26, sat.1)

“Daha önce böyle bir şey düşünemediklerine **biraz** şaşarak, **biraz** da yerinerek” (s.26, sat.7)

“Şehrin ana caddesine açılan **en** geniş yan sokaklardan birinde, Bakkallar sokağı kösesinden üç adım beride, Balıkçılar sokağının **en** civcivli saatinde, gecenin işçileri o gence niçin saldırdılar, bilinmiyor.” (s.26, sat.1)

d) Yer-Yön Belirteç Tümleçleri

“Beni kapıdan **içeri** iterken, O., istediğini şimdi göreceksin, diyordu; karsıdan, uzaktan, bildiğim bir yüzün bana doğru gelmekte olduğunu göreceğim.”(s.229, sat.11)

“Çalışırken çevremde ses istemem; buna karşılık, kitaplıkların, müzelerin sessizliğinde bas veren dayanılmaz uykuyu, ezici yorgunluğu üzerimden atmak için **dışarı** fırlamak zorunda kalmışımdır çoğu kez.”(s.219, sat.14)

“Arkadaşımın evine gitmek için yokuş **yukarı** epey yürüdükten sonra kısa, dar bir yan sokaktan yokuşa koşut başka bir dar sokağa sapmam gerekiyordu.”(s.42, sat.3)

“Bir kapıdan **içeri** itileceğim.”(s.229, sat.1)

“Anladığım kadarıyla **yukarı** çıkıp arka merdivenden inmeliydim.”(s.43, sat.3)

“Birer kapıdan **içeri** girip yitiyorlardı. “(s.208, sat.5)

“**Yukarı** çıkmağa başladım.”(s.43, sat.5)

“Hiç bilmediği bir sokağa yanlışlıkla sapmış insanların şaşkınlığını takınarak bir aşağıya, bir de yukarıya doğru ikişer adım attım, **geri** gelip kösede durdum, arkadaşının yokuşu gösterir gibi kıpırdayan kaşına baktım, yavaş yavaş o yana yönelip yürümeğe başladım.” (s.55, sat.4)

e) Soru Belirteç Tümleçleri

“Daha tehlikeli birini buna **nasıl** gözetletebilirim ki?” (s.105, sat.7)

“Kızmakta **ne kadar** haklılar; siz, böcekleri —onların sizin elinizden çıktığını siz ne belirttiniz ne de gizlediniz ya...— yazmakta **ne kadar** haklıymışsınız.”(s.125, sat.12)

“Gecenin işçilerine **nasıl** engel olunabileceğini, ışığın yeryüzünde sönmesinin **nasıl** önlenebileceğini çok düşünmüştür. “(s.20, sat.3)

“Gecenin işçileri **niçin** böyle başlıklar giyer ki?”(s.23, sat.8)

“Geceyi **ne kadar** tiksiniç bulduğunuzu, gördüğünüzü anlatmak için yırtındıktan sonra, ışığın sizi **ne kadar** tedirgin ettiğini anladığınız gün, gölgeyi —giderek, karanlığı— nasıl da sığınılacak bir kucak, kuytu, sıcak bir koyun diye gördüğünüzün kafanıza dank ettiği gün, bu duruma düşebilirsiniz.”(s.175, sat.1)

“Şehrin ana caddesine açılan en geniş yan sokaklardan birinde, Bakkallar sokağı kösesinden üç adım beride, Balıkçılar sokağının en civcivli saatinde, gecenin işçileri o gence **niçin** saldırdılar, bilinmiyor.”(s.28, sat.3)

“Gizliliği, yani bilinmeyi, korkuyu, gözdağını, yıldırma başkalarına karşı kullanırken, içimizde de bunları en yeğin biçimleriyle kurduğumuzun, **neden** sonra, farkına vardık.”(s.127, sat.8)

“Bu soruya, **niye** gizleyeyim, onun da yardımıyla, gerçekten doyurucu yanıtlardan birini ben buldum.”(s.128, sat.13)

“**Ne zaman, nasıl** öldürdüler, bilmiyorum.” (s.193, sat.1)

“Bunca yıllık katı bir duygu —ya da duygusuzluk— eğitiminden sonra **niye** bu duruma düştüğümü, doğrusu, anlayamıyorum.”(s.134, sat.5)

“Oysa size **ne kadar** aykırı bir şey bu; değil mi?” (s.137, sat.3)

“**Ne zaman** vazgeçeceğiz, kendimizi, birbirimizi böyle aldatmaktan?” (s.191, sat.13)

“Benden güçlü olanın bu gücünü elinden alacak gücü, **ne** yapar eder, bulurum.”(s.95, sat.12)

1.5.5.2.Kelime Grubundan Belirteç Tümleçleri

a) İkilemelerden Meydana Gelen Belirteç Tümleçleri

“İnsanlar **yavaş yavaş** vazgeçeceklerdi elbet, gerekmedikçe evlerinden çıkmaktan.”(s.201, sat.16)

“**Ağır ağır, teker teker**, adamlar yere düşüyordu.”(s.50, sat.9)

“Bildiğim oyunları **teker teker** denedim.”(s.66, sat.)

“Şehre dönmek için hangi doğrultuda yürümem gerektiğini bile **doğru dürüst** kestiremiyordum.”(s.65, sat.)

“**Soluk soluğa** köşeye ulaşır —evine yaklaştıkça, kendisini bunca zamandır aramamış bulunmanın utancından olduğu kadar, çocukların beni görüp bağıra bağıra kovalayacakları korkusundan herhalde, gitgide hızlanmış, enikonu koşmağa başlamışım— başımı kaldırınca kendisiyle ansızın göz göze

gelmiş olmasaydım, o beni görmeden önce ben onu görmüş olsaydım...”(s.54, sat.)

*“Soruları bitince yüzüme **uzun uzun** baktılar.”(s.38, sat.)*

*“O aksam, Rahneler caddesine çıkmak niyetiyle **hızlı hızlı** yürüyordum.”(s.201, sat.)*

*“Düş görenin gözü bunu **yavaş yavaş** seçer.”(s.35, sat.)*

*“Bu temizlik, herkesi şuna inandırabilmeli: İçimizdeki kötüler, bozuklar, düşmanlar, ne ölçüde, ne çapta temizlik yapılsa gene de **kolay kolay** tükenmez; gene de pusuya yatıp uyuduğumuz, aldırıışsızlık ettiğimiz bir anı beklerler.”(s.117, sat.)*

*“Öykücü, romancı, her yazdığının nereye varacağını bilen bir kişi sanılır; kendi de **zaman zaman** buna inanır, ya da inandırılır...”(s.176, sat.)*

b) Ulaçlardan Meydana Gelen İkilemelerden Belirteç Tümleçleri

*“Kendisini **gördüğüm, tanıdığım** için, buradan sağ çıkabildiğini hiçbir zaman öğrenmeyecek belki de.” (s.92, sat.1)*

*“Özellikle genç gövdeler üzerinde çalışmak için **düşünülp tasarlanmış, gerçekleştirilmiştir** bu âletler.” (s.18, sat.6)*

(Yakaları da yavaş yavaş yükseldiği için, artık enseleri yok işçilerin.) Başlıkların yanları da, ancak kulak memelerini açıkta bırakacak denli uzamış.”(s.24, sat.2)

“Sokaklardaki, evlerdeki insanların bu ürküntüyü pek değişik biçimlerde yaşamaları karşısında kendileri de, ürken insanlara bakarak duydukları hazları nasıl çeşitlendirebileceklerini araştırırlar; yeni yeni ürküntü yaratma yöntemleri hazırlanması için kendilerinden beklendiği üzere gözlem yaparlar...” (s.25, sat.5)

c) Ulaç Grubundan Belirteç Tümleçleri

*“**Oraları doldurup** ovaya yayılmağa başlar başlamaz, her yer boza dönüşecek.”(s.15, sat.2)*

“Yer yer çukurlar açmak, örneğin; **gecenin kolaylıkla birikip doldurabileceği çukurlar...**” (s.17, sat.3)

“Genç kasları, **gece gelince** daha kolay soyunsunlar diye, soyunmağa alıştırmak örneğin.” (s.17, sat.5)

“İkinci üstü, önce okul çocukları **evlerine dönmeğe başlarken** ekmek satılan yerlerde alışveriş hızlanır.” (s.18, sat.10)

“**Bu işi yaparken**, öyle, çok önemli bir iş görüyormuş gibi davranmazlarsa da, onlara dikkat edenler şunu da görürler arada bir: Bir tanesi gider, bir kapının herhangi bir yerine, pek de belli olmayacak biçimde bir im çizer.” (s.19, sat.5)

“Bir olanaksızlığa inanmak istemeyebilir kişi, **ama onu kabul etmek gerekince de içi parçalanmadan yaşamını sürdürebilir.**” (s.21, sat.1)

“**Gece gelip dilin üzerini de örttü mü**, artık baykuşlardan başka bir şey uçuşmayacak gecenin içinde, ya da, yarasalardan başka...” (s.22, sat.9)

“Hızla çözülen diller, uzun süre söylemeden durdukları şeyleri, **sıra sayı gözetmeden, ölçü biçi bilmeden** söylemeğe başlarlar.” (s.23, sat.2)

“Sokaklardaki, evlerdeki insanların bu ürküntüyü pek değişik biçimlerde yasamaları karşısında kendileri de, **ürken insanlara bakarak duydukları hazları** nasıl çeşitlendirebileceklerini araştırırlar; yeni yeni ürküntü yaratma yöntemleri hazırlanması için kendilerinden beklendiği üzere gözlem yaparlar...” (s.25, sat.5)

“Daha önce böyle bir şey düşünemediklerine **biraz şaşarak, biraz da** yerinerek.” (s.26, sat.7)

d) Sıfat Tamlamasından Belirteç Tümleçleri

“Işıklar yanmayacak **bir süre.**” (s.15, sat.3)

“Birkaç saat içerisinde daha ne incelikler bulup yaratacaklarını **o gün**, ortaya çıktıkları **o ikinci saatlerinde**, belki kendileri bile henüz bilmezler.” (s. 25, sat.10)

“Görünmemek, susmak, yokmuş gibi davranmak. **Birkaç saat** boyunca.”(s.26, sat.10)

2.KELİME GRUPLARI

Söz dizim incelenirken cümleyi oluşturan unsurlar arasındaki ilişki oldukça önem taşımaktadır. Bu unsurlar cümleyi oluştururken bazı kelime türleri başka türden kelimeler ile bir araya gelerek çeşitli birlikler oluştururlar. Söz dizimi ve çeşitli gramer çalışmalarında kelime gruplarının tanımlamalarında benzer ifadeler görülürken alt başlıklarında farklılıklar görmekteyiz. “Kelime grubu birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve mânâsında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil birliğidir.⁶³” şeklinde bir tanımlama yapan M. Ergin on sekiz kelime grubuna değinmiştir.

T. Banguoğlu kelime gruplarını ve cümle türlerini daha genel bir başlık altında “kelime öbekleri” olarak ele almıştır. “Sözü geliştirmek üzere kelimeler öbeklenirler, kavramlar arasında derece derece ilişkiler meydana getiriler. Böylece tek kavramdan anlatmaya doğru giderler. Bunlara *kelime öbekleri* diyoruz.⁶⁴” T. Banguoğlu “kelime öbekleri”ni bu şekilde tanımlamış ve söz diziminin içeriğini oluşturan “kelime öbekleri”ni “belirtme öbekleri⁶⁵” ve “yargı öbekleri⁶⁶” olmak üzere iki başlıkta ele almıştır. Bizim kelime grubu olarak ele aldığımız yargısız söz dizim unsurunu T. Banguoğlu “belirtme öbekleri” adıyla ele almış ve şu şekilde açıklamıştır: “Belirtme öbeklerinde bir kelime başka bir kelimenin taşıdığı kavramı daha yakından belli etmek için kullanılmıştır.⁶⁷” T. Banguoğlu, “belirtme öbekleri”ni; “adtakımları”, “sıfattakımları”, “zarf öbekleri”, “takı öbekleri”, “çekim öbekleri”, “bağlam öbekleri”, “yanaşma takımları”, “katma öbekleri” başlıklarında değerlendirmiştir.⁶⁸

V. Hatiboğlu ise kelime gruplarını “yargısız anlatımlar” başlığında ele almış ve “Yargısız anlatımlar, en az iki sözcüğün türlü ilgi ve nedenlerle yan yana

⁶³ Ergin,*a.g.e.*, s. 374.

⁶⁴ Banguoğlu,*a.g.e.*,s.496.

⁶⁵ Banguoğlu,*a.g.e.*, s. 497.

⁶⁶ Banguoğlu,*a.g.e.*,s. 520.

⁶⁷ Banguoğlu,*a.g.e.*,s. 497.

⁶⁸ Banguoğlu, s. 498-518.

sıralanmasından doğan birliklerdir.⁶⁹” diyerek kelime gruplarını, “tamlamalar, birleşik sözcükler, ikilemeler” başlığında ele almıştır.⁷⁰

Kelime gruplarını “söz öbekleri” olarak adlandıran G. Karaağaç kısa bir tanımlamayla “Söz öbekleri, kısaca, cümle oluşturmeyen söz dizimi birimleri olarak tanımlanır.⁷¹” demiş ve “fiilimsi, kısaltma, sayı, birleşik fiil, yineleme, aitlik, bağlama” gruplarını “yapımlık söz öbekleri⁷²” başlıkları altında ele almıştır. Ad ve sıfat tamlamasını da sırasıyla “ilişkilendirme öbeği” ve “nitelendirme öbekleri” alt başlığıyla “çekimlik söz öbekleri⁷³” başlığında ele almıştır. L. Karahan “isim tamlaması, sıfat tamlaması, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, tekrar grubu, edat grubu, bağlama grubu, unvan grubu, birleşik isim grubu, ünlem grubu, sayı grubu, birleşik fiil grubu, kısaltma grupları” olmak üzere on dört başlıkta ele almıştır.⁷⁴

Türkçe’nin söz diziminde ve yine onun önemli bir bölümünü oluşturan kelime gruplarında asıl verilmek ve ifade edilmek istenen unsurların çoğunlukla sonda olduğu vurgusu da pek çok çalışma da ifade edilmiştir. “Kelime grupları içince yan yana gelen kelimelerin sırasını tayin eden temel kaide şudur: Türkçede yardımcı unsur asıl unsurdan önce gelir. Türk sentaksının bütün yapısı bu ana kanun üzerine kurulmuştur.⁷⁵” Bu bağlamda N. Koç⁷⁶ ve V. Hatiboğlu⁷⁷ da benzer ifadeler kullanmışlardır. Bunun dışında kelime gruplarını oluşturan unsurlar yapı ve anlam bütünlüğü içindedirler⁷⁸ ve belli kurallara göre bir araya gelmektedirler.⁷⁹

Kelime grubu tanım ve örneklerini ele aldığımız çalışmamızın ikinci bölümünde sınıflandırması oluştururken metin odaklı bir yol izledik. Bu yüzden belli sınırlamalar getirdik. Örneğin metinde tespit edemediğimiz unvan grubunu sınıflandırmaya dâhil etmedik. Bu bilgi ve açıklamalar ışığında kelime gruplarımızı;

⁶⁹ Hatiboğlu, *a.g.e.*, s. 2.

⁷⁰ Hatiboğlu, *a.g.e.*, s.7 -s. 36- s. 51.

⁷¹ Karaağaç, *a.g.e.*, s.59.

⁷² Karaağaç, *a.g.e.*, s. 163.

⁷³ Karaağaç, *a.g.e.*, s. 206.

⁷⁴ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, s. 42-79.

⁷⁵ Ergin, *a.g.e.*, s. 375.

⁷⁶ Koç, *a.g.e.*, s.419.

⁷⁷ Hatiboğlu, *a.g.e.*, s. 1.

⁷⁸ Abdurrahman Özkan-Mustafa Toker-Ufuk Deniz Aşçı, *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, Palet Yayınları, Konya 2016, s.45, Delice, *a.g.e.*, s.17.

⁷⁹ Karahan, *a.g.e.*, s.39, Korkmaz, *a.g.e.* s. 100.

ad tamlaması, sıfat tamlaması, ikileme, bağlaç grubu, aitlik grubu, belirteç grubu, birleşik eylem grubu, eylemlilik grubu, ortaç grubu, ulaç grubu, ilgeç grubu, kısaltma grubu, sayı grubu, ünlem grubu olmak üzere on dört başlıkta ele alıp uygun yapısal alt başlıklarla örneklerimizi tespit ettik.

2.1. AD TAMLAMASI

“Bir ad başka bir adla ilgi durumu eki alarak veya almadan bir anlam bağı oluşturduğunda *ad tamlaması* dediğimiz kelime grubu ortaya çıkar⁸⁰”. Bu kelime grubunu oluşturan unsurları yapı bakımından ele alarak örneklerimizi tespit etmeye çalıştık

2.1.1. Yapı Bakımından Ad Tamlamaları

Ad tamlamalarını yapılarına göre ele aldığımız çalışmanın bu başlığında iki alt başlıkta örneklerimizi tespit ettik: unsurları tek addan oluşan, unsurları kelime grubu olanlar. Özellikle unsurları kelime grubu olan tamlamaların kullanımında bir zenginlik konusudur. Bu durumlar özellikle anlatıya dair verilmek istenen detaylarda daha uzun ve kelime gruplu tamlamaların kullanımı artmıştır.

a) Unsurları Tek Olan Ad Tamlamaları

“*Tepelerin aydınlığı*” (s.15, sat.4)

“*Onların işi*” (s.17, sat.3)

“*Gecenin işçileri*” (s.20, sat.3)

“*karın boşluklarındaki*” (s.26, sat.19)

“*kadının adı*” (s.33, sat.9)

“*kapının önünde*” (s.34, sat.15)

“*çocukların seslenişinde*” (s.46, sat.8)

“*Şehrin dışında*” (s.48, sat.11)

“*gündüzün işçileri*” (s.52, sat.3)

⁸⁰ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009, s.270.

“İssızlığın içinde” (s.62, sat.17)

“Havanın güzelliği” (s.65, sat.2)

“Babamın kusurları” (s.86, sat.11)

b) Unsurlarından Biri veya İkisi Kelime Grubu Olan Ad Tamlaması

“arkadaşımın oturduğu sokağın köşesine” (s.47, sat.12)

“eskiçağın at meydanlarına” (s.49, sat.3)

“Kalın bir ağacın gövdesi” (s.50, sat.9)

“Her günün sağ kalan son oyuncusu” (s.53, sat.4)

“bir telefon numarasıydı” (s.55, sat.12)

“Art arda yırtılan kâğıtların binlerce kez yükseltilmiş sesi” (s.62, sat.18)

“Yapının orta yeri” (s.66, sat.7)

“dünyanın bir görünümü” (s.80, sat.2)

“Bizim düşüncelerimizin üstünlüğü” (s.88, sat.8)

“söylediklerinin bir tortusu” (s.90, sat.3)

“Kullandığımız yöntemlerin bir büyük sakıncası” (s.112, sat.1)

2.2. SIFAT TAMLAMASI

“Sıfat tamlaması bir sıfat unsuru ile bir isim unsurunun meydana getirdikleri kelime grubudur.⁸¹” buradaki sıfat unsuru adı belirtme yahut niteleme durumundadır. Yapı Bakımından sıfat tamlamalarını, sıfatının tek bir kelime veya kelime grubu olmasına göre iki ana başlığa ayırarak inceledik.

2.2.1. Sıfatı Tek Unsurdan Meydana Gelen Sıfat Tamlamaları

Bu başlığımızda sıfat tamlamalarını “niteleme ve belirtme sıfatları alt başlığında ele aldık.

⁸¹ Ergin, a.g.e., s.380.

a) Sıfat Unsuru Niteleme Sıfatı Olan Tamlamalar

Niteleme sıfatları önüne geldiği adın nasıl olduğunu ifade eden sıfatlardır. Bu sıfatlarla oluşturulan tamlamalar da niteleme sıfatıyla oluşturulan sıfat tamlamalarını meydana getirir.

“*Pörsük kaslar*” (s.16, sat.1)

“*Çıplak etlerinin*” (s.17, sat.7)

“*genç gövdeler*” (s.18, sat.6)

“*Yuvarlak, dikdörtgen, uzun, sobe, dörtköşe ekmekler*” (s.19, sat.9)

“*uzun süre*” (s.23, sat.2)

“*çakal kulakları*” (s.26, sat.17)

“*kuru yapraklar*” (s.29, sat.5)

“*donuk ışığında*” (s.29, sat.8)

“*Dar, tozlu sicil odaları*”(s.33, sat.11)

“*Yaşlı kadın*” (s.64, sat.2)

“*ulu bir yapı*” (s.65, sat.9)

“*Yeşil alandakiler*” (s.99, sat.10)

“*gizli tarikatlarının*” (s.101, sat.10)

“*küçücük bir yazıyla*” (s.113, sat.1)

b) Sıfat Unsuru Belirtme Sıfatı Olan Tamlamalar

Belirtme sıfatları önüne geldiği adı çeşitli yönlerden belirten sıfatlardır. Bu sıfatlarla oluşturulan tamlamalar da belirtme sıfatıyla oluşturulan sıfat tamlamalarını meydana getirir.

Eserdeki bu türden tamlamaların daha çok zaman, mesafe ve soyut kavramları ifadede kullanıldığını görmekteyiz

“*her yer*” (s.15, sat.3)

“*bu aletler*” (s.18, sat.2)

“Çoğu insanın” (s.19, sat.2)

“her yüzeyle” (s.22, sat.3)

“Bu başlıklar” (s.23, sat.11)

“Birkaç saat” (s.26, sat.11)

“herhangi bir çabaya” (s.30, sat.9)

“bu sabah” (s.34, sat.12)

“bu engin boşluğu” (s.36, sat.24)

“o küçük, dar arka kapıdan” (s.38, sat.2)

“birtakım eller” (s.41, sat.7)

“o mahallede” (s.47, sat.5)

“o yemyeşil meydanda” ((s.52, sat.9)

“on-onbeş insan” (s.52, sat.11)

“Üç adım” (s.54, sat.2)

“şu pek yakın günlerde” (s.57, sat.5-6)

“birkaç kilometre” (s.66, sat.1)

“dört kat” (s.66, sat.9-10)

“iki üç basamak” (s.68, sat.1)

“ilk günler” (s.71, sat.8)

“üç dört gün” s.72, sat.1)

“Birkaç adım sonra” (s.76, sat.7)

“birkaç dakika” (s.79, sat.11)

“hiçbir zaman” (s.92, sat.2)

“iki kuşak boyu” (s.96, sat.16)

“ikinci bir kuruluşu” (s.102, sat.2)

“Biraz gizemli, biraz şiirli bir şey” (s.103, sat.1)

“Üç dört olasılık” (s.118, sat.7)

“Üç gün” (s.111, sat.8)

“beş dostunuz” (s.137, sat.20)

“birkaç saat” (s.154, sat.8-9)

“altı ay” (s.158, sat.6)

“üçüncü gün” (s.170, sat.8)

“dördüncü gün” (s.170, sat.8)

“birtakım yanlışlar” (s.198, sat.1)

“iki metre” (s.201, sat.9)

2.2.2. Sıfatı Kelime Grubundan Meydana Gelen Sıfat Tamlamaları

a) Sıfat Unsuru Belirteç Olan Sıfat Tamlamaları

“En alt katta” (s.23, sat.6)

“pek çok insan” (s.26, sat.3)

“daha da ince bir üzüyü” (s.26, sat.6)

“Yeni çıkan sözlerden” (s.46, sat.4)

“En güzel arabalardan birine” (s.79, sat.18)

“en olmayacak yerlerde” (s.90, sat.9)

“En değişik kişilerin” (s.97, sat.6)

“en haklı işinizi” (s.133, sat.10)

“en karışık, en karanlık, en umutsuz çağlarda” (s.190, sat.2)

b) Sıfat Unsuru İkileme Olan Sıfat Tamlamaları

“doğru dürüst olmuş bitmiş bir şey” (s.32, sat.2)

“gelmiş geçmişliğin tek izi” (s.36, sat.10)

“küme küme lekeler” (s.36, sat.28)

“öbek öbekdamsı biçimler” (s.36, sat.28)

“pırıl pırıl bir ılık şeridi” (s.66, sat.11)

“başka başka kişiler” (s.68, sat.9)

“belli belirsiz bir utanç” (s.148, sat.11)

c) Sıfat Unsuru Ortaç Grubu Olan Sıfat Tamlamalar

Sıfat unsuru kelime grubu olan sıfat tamlamaları içinde en yoğun kullanılan gruplardan biri de sıfat unsuru ortaç grubu olan sıfat tamlamasıdır.

“kocaman bir taş kümbet üzerinde yükselen daha da kocaman bir atlı yontusu” (s.36, sat.15)

“zincir, sopa, kamçı, ip taşımayan bir küme” (s.40, sat.1)

“herkesçe bilinen bir şeyi” (s.46, sat.11)

“herkesin ağzında dolaşan bir deyim.” (s.52, sat.1)

“sağ kalan son oyuncusu” (s.53, sat.4)

“bu işten de daha güç anlaşılacak bir şey” (s.53, sat.8)

“pencereleri bu kira bakan birkaç ev” (s.61, sat.8)

“firuze rengi saydam plastikten yapılmış bir davlumbaz” (s.78, sat.17)

“haftalarca önce atış alanına gönderilmiş başka bir adamımız” (s.92, sat.11)

“Savaş yıllarının getirdiğı sıkıntılar” (s.93, sat.1)

“Herkesten gizlenen bir şey” (s.104, sat.11)

“bildikleri yerde duran bir tiyatro” (s.106, sat.14)

“Yaşını basını almış insanları” (s.115, sat.5)

“sözünü ettiğim kirlenme” (s.126, sat.14)

“size yanaşacak bir ulak” (s.148, sat.5)

“İpe sapa gelmez sözler” (s.154, sat.4)

“en son aydınlanan yerler” (s.154, sat.11)

“şu anda verilen söz” (s.158, sat.12)

d) Sıfat Unsuru İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

“Yazarın gönlünde yatan gizli bir onasımla”(s.31, sat.1)

“gelmiş geçmişliğinin tek izi”(s.36, sat.10)

“habercisi olan bu yazıları okur.”(s.41, sat.3)

“Büyük, kuşatıcı bir gecenin habercileri”(s.48, sat.1)

“herkesin ağzında dolaşan bir deyim.” (s.52, sat.1)

“bir iki yolun sonuna”(s.56, sat.4)

“telefon numarasından başka bir şey”(s.60, sat.13)

“Bir küçücük çocuğun öfkelenerek yere attığı bir bez bebeği andıran bu adamın kollarıyla bacakları”(s.63, sat.7)

“iniltisi hafifleyen adamın”(s.6, sat.4)

“firuze rengi saydam plastikten yapılmış bir davlumbaz”(s.78, sat.17)

“Savaş yıllarının getirdiği sıkıntılar”(s.93, sat.10)

“atış gizeminin gerektirdiği esirgemezlikle”(s.99, sat.10)

“kapının önündeki arabaların”(s.105, sat.2)

“kırılan camların yağmur gibi dökülen parçaları”(s.162, sat.8)

“Küçük masanın üstündeki lambayı”(s.168, sat.1)

e) Sıfat Unsuru Sayı Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

“on-onbeş insan”(s.52, sat.11)

“onyedi, onsekiz yıl “ (s.123, sat.6)

“otuz otuzbeş metre” (s.163, sat.1)

“kırk-kırkbeş kişi.” (s.217, sat.3)

f) Sıfat Unsuru Ayrılma Durum Eki Alan Sıfat Tamlamaları

“en geniş yan sokaklardan birinde”(s.26, sat.1)

“o küçük, dar arka kapıdan”(s.38, sat.2)

“kısa, dar bir yan sokaktan”(s.42, sat.4)

“Soğuktan kaçan çocuklar”(s.42, sat.11)

“Üst kat kapılarından”(s.43, sat.13)

“Yeni çıkan sözlerden”(s.469, sat.4)

“başından beri”(s.57, sat.6)

“umudunu gönlünden atamayan hastalar”(s.58, sat.1)

“telefon numarasından başka bir şey”(s.60, sat.13)

“olup bittiğinden bu yana geçen yıllar”(s.115, sat.4)

2.3. İKİLEMELER

“İkileme, anlatım gücünü arttırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır.⁸²”

2.3.1. Anlamlarına Göre İkilemeler

a) Unsurları Aynı Anlamlı Olan İkilemeler

“yavaş yavaş”(s.15, sat.1)

“saniye saniye.”(s.21, sat.7)

“daha daha”(s.22, sat.4)

“ağır ağır”(s.23, sat.11)

“kaçamak kaçamak”(s.26, sat.13)

“teker teker”(s.26, sat.17)

“küme küme”(s.36, sat.28)

“öbek öbek”(s.36, sat.28)

“uzun uzun”(s.39, sat.9)

“güle güle”(s.39, sat.14)

⁸²Vecihe Hatiboğlu, *İkileme*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1971, s.9.

“hafif hafif” (s.40,sat.5)
“Olsa olsa”(s.47,sat.8)
“yer yer”(s.66,sat.5)
“pırıl pırıl” (s.66,sat.11)
“hemen hemen”(s.67,sat.90)
“başka başka”(s.68,sat.9)
“ayrı ayrı”(s.75,sat.11)
“kopuk kopuk”(s.90,sat.1)
“gelip gelip”(s.126,sat.7)
“olsa olsa”(s.130,sat.4)
“Kolay kolay”(s.144,sat.14)
“açık açık”(s.146, sat.4)
“Hay hay”(s.173,sat.17)
“zaman zaman” (s.176,sat.2)
“bütün bütün”(s.193,sat.3)
“Çok çok”(s.201,sat.21)
“hızlı hızlı”(s.201,sat.21)
“teker teker”(s.217,sat.7)
“Fersah fersah”(s.221,sat.2)
“ayrı ayrı”(s.227,sat.4)
“yapış yapış”(s.230,sat.16)

b) Unsurları Yakın Anlamalı Olan İkilemeler

“eli kolu”(s.22,sat.5)
“ölçü biçî”(s.23,sat.3)
“doğru dürüst”(s.32,sat.2)

“dolaştırıp karıştırıyor”(s.32,sat.1)

“uçsuz bucaksız”(s.36,sat.3)

“bağırıp çağırması”(s.193,sat.6)

“gezer dolaşır”(s.196,sat.6)

“geçip gittiği”(s.208, sat.4)

“dayalı döşeli”(s.212, sat.8)

c) Unsurları Zıt Anlamlı Olan İkilemeler

“sağa sola”(s.26, sat.13)

“eğilip kalkan”(s.27, sat.4)

“gidip gelenler”(s.78, sat.8.)

“düşüp kalktığı”(s.105, sat.10)

“ast-üst ilişkisi”(s.144, sat.18)

“gecem gündüzüm”(s.149, sat.4)

“sağa sola”(s.196, sat.9)

“altı üstüne getiriliyor”(s.201, sat.3)

2.3.2. Yapıları Bakımından İkilemeler

Yapılarına göre ikilemeler başlığımız, ad ve eylem kök, gövdelerinden meydana gelen örneklerden oluşmaktadır.

2.3.2.1. Ad, Kök veya Gövdelerden Kurulan İkilemeler

İnceleme metnimizdeki ad kök veya gövdelerinden oluşan ikilemeler, hal ekleri ve iyelik ekleri olarak oluşmuşlardır. Bu başlık altında en yoğun kullanılan ikileme türü yalın durumdaki adlarla kurulan ikilemelerken örneklerine en az rastladığımız alt başlığımız iyelik eki olarak kurulan ikilemeler olmuştur.

a) Yalın Durumdaki Adlarla Kurulan İkilemeler

“yavaş yavaş”(s.15, sat.1)

“Tek tük”(s.17, sat.2)

“daha daha”(s.22, sat.4)
“ağır ağır”(s.23, sat.11)
“doğru dürüst”(s.32, sat.2)
“küme küme lekeler”(s.36, sat.28)
“öbek öbek”(s.36, sat.28)
“uzun uzun”(s.39, sat.9)
“hafif hafif”(s.40, sat.40)
“ara ara”(s.56, sat.8)
“on-onbeş”(s.62, sat.4)
“yer yer”(s.66, sat.5-6)
“pırıl pırıl”(s.66, sat.11)
“ayrı ayrı”(s.75, sat.11)
“kopuk kopuk”(s.90, sat.1)
“Kolay kolay”(s.144, sat.14)
“ast-üst ”(s.144, sat.18)
“açık açık”(s.146, sat.4)
“delik deşik”(s.159, sat.4)
“otuz otuzbeş metre”(s.163, sat.1)
“Hay hay”(s.173, sat.17-18)
“zaman zaman”(s.176, sat.2)
“bütün bütün”(s.193, sat.3)
“Çok çok”(s.201, sat.19)
“hızlı hızlı”(s.201, sat.21)
“Fersah fersah”(s.221, sat.2)
“Ufak tefek”(s.221, sat.11)

“yapış yapış”(s.230, sat.16)

b) Yönelme Hal Eki Alarak Kurulan Adlardan İkilemeler

“sağa sola”(s.26, sat.13)

“Soluk soluğa”(s.54, sat.6)

“Gide gide”(s.65, sat.3)

“iç içe”(s.104, sat.10)

“yan yana” (s.217, sat2)

“İpe sapa gelmez sözler”(s.154, sat.4)

“özene bezene”(s.167, sat.1)

“Kimse kimseye”(s.196, sat.12)

“sağa sola”(s.196, sat.9)

“göz göze”(s.197, sat.1)

“boydan boya”(s.201, sat.15)

c) Bulunma Hal Eki Alarak Kurulan Adlardan İkilemeler

“Arada bir”(s.75, sat.3)

“art arda”(s.206, sat.7)

“eninde sonunda”(s.225, sat.20)

d) Ayrılma Hal Eki Alarak Kurulan Adlardan İkilemeler

“boydan boya”(s.36, sat13.)

“yoldan yola”(s.42, sat.8)

“inceden inceye”(s.164, sat.11)

“boydan boya”(s.201, sat.15)

e) İyelik Eki Alarak Kurulan Adlardan İkilemeler

“eli kolu”(s.22, sat.5)

“gecem gündüzüm” (s.149, sat.4)

“altı üstüne getiriliyor”(s.201, sat.3)

2.3.2.2. Eylem, Kök veya Gövdelerden Kurulan İkilemeler

a) Ulaçlardan Kurulan İkilemeler

“başlar başlamaz”(s.15, sat.12)

“eğilip kalkan”(s.27, sat.4)

“geçip gidecekmişçesine”(s.38, sat.8)

“ister istemez”(s.40, sat.6)

“bilir bilmez”(s.45, sat.1)

“Gide gide”(s.65, sat.3)

“dönüp bakanlar” (s.78, sat.10)

“gidip gelenler”(s.78, sat.8)

“düşüp kalktığı”(s.105, sat.10)

“gelip gelip”(s.126, sat.7)

“yeyip içme”(s.166, sat.9)

“sezer sezmez”(s.181, sat.6)

“getirildin getirileli”(s.183, sat.13)

“Olup bitenler”(s.184, sat.3)

“Yanılıp yanılmadığımı”(s.189, sat.1)

“yitip gittiği”(s.201, sat.27)

“geçip gittiği”(s.208, sat.4)

b) Eylemliklerden Kurulan Adlarla İkilemeler

“yeyip içme”(s.166, sat.9)

“bağırıp çağırması”(s.193, sat.6)

c) Çekimli Eylemlerden Kurulan Adlardan İkilemeler

“sarıp sarmalamış”(s.35, sat.4)

“geçip gidecekmişçesine”(s.38, sat.8)

“bilir bilmez”(s.45, sat.1)

“buzlaştı buzlaşacak.”(s.42, sat.3)

“sürüp gider”(s.44, sat., sat.7)

“Olsa olsa”(s.47, sat.8)

“unutuldu gitti”(s.75, sat.3)

“dönüp bakanlar”(s.78, sat.10)

“yürüyüp gidiyordum.”(s.76, sat.3)

“olsa olsa”(s.130, sat.4)

“açsa da, açmasa da”(s.139, sat.7)

“görür görmez”(s.144, sat.11)

“gezer dolaşır”(s.196, sat.6)

“yitip gittiği”(s.201, sat.27)

2.4. BAĞLAÇ GRUBU

Farklı türden iki kelimenin bir bağlaç ile birbirine bağlanması ile oluşan kelime grubudur. Bağlaç grubunun alt başlıklarını oluştururken pek çok başlıkta olduğu gibi çıkış noktamızı inceleme metnimizden dolayısıyla alt başlıklar eserde olan bağlaçlara göre şekillenmiştir. Metinde “fakat” ile “ve” gibi dilimizde oldukça sık kullanılan ama yabancı kökenli olan bu bağlaçlar kullanılmamıştır. Bu durum da yine yazarın Türkçe ifadelerle ilişkin hassasiyetiyle ilgili olduğunu söylemek mümkündür.

a) “ile” Bağlacıyla Kurulan Bağlaç Grupları

Bu bağlacın hem kendinden önceki kelimeyle birleşmiş hem de birleşmemiş örneklerine inceleme metnimizde rastladık. Her iki halin kullanımı da birbirine yakın sayıda olmuştur bununla birlikte kendinden önceki kelimeyle birleşmiş hali daha fazladır. Birleşmiş hâli daha çok benzer unsurların sıralandığı örneklerde kullanılmıştır.

*“Gökyüzü **ile** yeryüzü arasında hava cam duruluğundaydı.”*(s.51, sat.7)

*“Her şeyin içyüzünü biliyormuş da söylemiyormuş gibi gösterilen, yazılan kişi **ile**, bilen, söylemeyen ama söylemediğini belli etmekten de geri durmayan yazar arasındaki ince ayrımı nasıl tutabilirim denetim altında?”*(s.71, sat.2)

*“İş, gecenin işçileri**le** birtakım ellerin karşı karşıya gelmemesi.”* (s.41, sat.11)

b) “ya da” Bağlacıyla Kurulan Bağlaç Grupları

Bu bağlaçla oluşan kelime gruplarında, birbirine bağlanan unsurların daha çok ortaç ulaş eylemlilik, isim, kelime grubu ve cümlelerden oluşmaktadır.

*“Yuvarlak ekmeklerin, dikdörtgen **ya da** söbe ekmeklerin, uzun ekmeklerin hangi evlere girdiğini gözlerler.”*(s.20, sat.4)

*“Söylentilere bakılırsa, elinde götürmekte olduğu ekmek dörtköşe değilmiş; saçının rengi kara değilmiş; **ya da** aksayarak yürüyormuş...”*(s.28, sat.8)

*“Göğün rengi bile akşam **ya da** sabah saatlerinin kızılına dönüşmüştür bu engin boşluğu yansıtmaktan.”*(s.36, sat.23)

*“Gecenin işçilerinin kimin —**ya da** kimlerin— buyruğu altında oldukları üzerine çeşitli söylentiler var; öteden beri ağızdan kulağa fısıldanagelmiş...”*(s.44, sat.1)

*“Çevrede, oyuna katılmayan, **ya da** katılmayacak biri görülürse hemen vurulmuş, öyle anlatılıyor.”*(s.53, sat.10)

*“Bir insanın bir insanı vurması, öldürmesi, genellikle, öfke, korku **ya da** baskıyla açıklanan, açıklanmak istenen bir iştir.”*(s.59, sat.2)

*“Bundan böyle, yazı yazacağını, yazsa da, herhangi bir dergi **ya da** gazetenin —yakılma tehlikesini göze alarak— böyle bir yazı yayımlayacağını, sanmıyorum.”* (s.111, sat.11)

*“Bir gün incelenir bu olgu, **ya da**, olgular.”*(s.184, sat.8)

c) “**ya... ya da...**” Bağlaciyla Kurulan Bağlaç Grupları

Bu bağlaç grubunu yazar daha çok bir duruma ilişkin kendi yorumlarını getirdiği, kendi içsel konuşmalarından bahsettiği kısa cümlelerde başvurmuştur. Çok nadir uzun cümlelerde bu bağlaca başvurmuştur. Sadece tek bir örnekte ise iki ayrı cümledeki düşünceyi birbirine bağlamakta kullanılmıştır.

*“Üç dört sabah, gidip bulamazlarsa, **ya** başka yerde başkalarınca bulunmasını bekliyorlar **ya da** dönmesini...”*(s.72, sat.3)

*“Yazdıkları **ya** buyruk kipinde olurdu **ya da** bildirme kipinde.”* (s.181, sat.8)

*“Geçmiş, diyorum, **ya** belli bir kesitinde değişmez birtakım öğelerden kurulu, donmuş bir durumdur; olsa olsa ona yeni bir yorum getirilebilir; açıklamak üzere onu, değişik birtakım bakışlarla inceleyebiliriz. **Ya da**, geçmişin içinden rasgele seçilmiş birtakım öğelerin, ama özellikle beğendiğimiz —ya da beğenmediğimiz—öğelerin yan yana getirilmesiyle kurduğumuz, gerçeklikten uzak bir yapıntıdır.”*(s.87, sat.2)

*“Oysa, yaşayışında sürdürüp gittiği davranışlara bakılırsa, **ya** büyümediğine karar vermek gerekiyor, **ya da**, bir bakıma, bana meydan okuduğuna.”* (s.115, sat.6-sat.7)

*“Şimdi yeniden bir aradaydık ama bu birlikteliğimiz **ya** sondu, **ya da** sona pek az kalmıştı.”*(s.169, sat.16)

*“**Ya** tasarlananın dışına çıkmıştı, **ya da** bana yanlış bilgi verilmişti.”*(s.170, sat.10-sat.11)

*“**Ya** çıldırıyorum, **ya da**, gerçekten, benimle uğraşıyorlar; kıyasıya uğraşıyorlar; çıldırıp bir şeyler yapmam için uğraşıyorlar.”*(s.175, sat.9)

*“Biz önden birinci ya da ikinci sıraların kapıya en yakın olanında otururken o en arkada, **ya** bir pencere kıyısında **ya da** bir duvar kösesinde yer tutardı.”*(s.178, sat.1)

d) “ya... ya... ya da...” Bağlacıyla Kurulan Bağlaç Grupları

Bu bağlaçla oluşan bağlaç grubundan inceleme metnimizde sadece bir adet tespit edebildik.

“Ya ölmem, ya kaçmam, ya da bambaşka biri olmam gerekecek; öylesine bambaşka biri ki, bunun güçlüğü karşısında kaçmak daha kolay görünüyor, hele ölmek, hepsinden kolay; kendimi öldürmek durumunda da kalsam...”
(s.124, sat.4)

e) “hem... hem...” Bağlacıyla Kurulan Bağlaç Grupları

İnceleme metnimizde sınırlı miktarda karşılaştığımız bağlaç gruplarından biridir. Metinde bağladığı türler; genellikle ad türünden sözcükler olmakla birlikte, eylemlik ve ortaç gruplarını da bağladığı görülmektedir.

*“Gene de, sanki herkesin bildiği bir şey var; her ağzın aynı biçimde yinelediği bir şey: Bu adam, her kim ise, işçilerin işlediği en ufağından en büyüğüne dek her kabahate, her suça tek bir ceza verdiği için **hem** çok bağlanan, **hem** çok korkulan, çekinilen bir kişi.”* (s.45, sat.6)

*“Ama **hem** boş **hem** dik dik baktığını düşündüğümüz bu gözler yumuşamış, kırılmış, yırtılmış, koparılmış, kana belenmiş, küsüp kendini koyvermiş o et-kemik kütlelerine nasıl bakar, merak edilmez mi?”* (s.73, sat.4)

*“Duygularımı dile getirişim, ya da dile getirdiğim duygular, ya da, kim bilir, **hem** biri **hem** öbürü, sizi şaşırtıyor gibi.”*(s.153, sat.2)

*“Gece, insanların içinde uyuklayan korkuları uyandırdı; onları uyanık tuttu. Onları, yani **hem** insanları, **hem** korkularını.”*(s.192, sat.2)

*“Oysa yazar, tanımı gereği, sözcükleri **hem** ortaklaşa kalıplarına dayandırmak, **hem** kendi dilini yazmak durumundadır.”*(s.215, sat.3)

f) “hem... hem de...” Bağlacıyla Kurulan Bağlaç Grupları

İnceleme metnimizdeki “hem... hem de” bağlaçlarıyla kurulan gruplara baktığımızda bağlaçların daha çok cümle düzeyindeki yapıları birbirine bağlamakta

olduğunu görmekteyiz. Bu durum “hem...hem” bağlacıyla oluşturulan grupların bağladığı unsurlara kıyasla en belirgin fark olarak dikkat çekmektedir.

*“Arabanın penceresinden gördüğüm sokaklar, evler, **hem** bildiğim yerlerdi, **hem de** ilk kez görüyor gibiydim onları.”(s.38, sat.4)*

*“**Hem** önemli bir şey yapacak gibi, kısık seslerle konuşarak, sobe alanın birer ucundaki yerlerine geçiyor, **hem de** şakalaşır gibi, herkes vuracağı adamı seçer gibi, ya da, oyunu başkalarından iyi oynadığına güvenir gibi, yerlerini bulup karşılarındakilerle esenleşiyorlardı.” (s.50, sat.3)*

*“Kişileri de **hem** var kılmalıyım, **hem de** belirsizlik içinde bırakmalıyım.”(s.56, sat.6)*

*“Ama ona bir alt-yaratık diye bakamıyorum çünkü **hem** babama benzetiyorum onu, **hem de** biliyorum ki onun yaptığı yenilgiyi kabul etmek değil, onu umursamamaktır.”(s.96, sat.8)*

*“Ne yalan söyleyeyim, onunla dostluğunuzun bozulmasında payımdan böylesine habersiz oluşunuza **hem** şaşıtm, **hem de**, biraz, bozuldum.”(s.132, sat.12)*

g) “ne... ne...” Bağlacıyla Kurulan Bağlaç Grupları

Bu bağlaca ilişkin metinde bir örnek tespit edebildik.

*“**Ne** çukurda **ne** düzde.” (s.15, sat.3)*

h) “ne... ne de...” Bağlacıyla Kurulan Bağlaç Grupları

“ne... ne de...” bağlacıyla oluşan kelime gruplarından metinde bir örnek tespit edebildik.

*“Kızmakta ne kadar haklılar; siz, böcekleri —onların sizin elinizden çıktığını siz **ne** belirttiniz **ne de** gizlediniz ya...— yazmakta ne kadar haklıymışsınız.”(s.125, sat.2)*

i) “...mi ...mi” Bağlacıyla Kurulan Bağlaç Grupları

İnceleme metnimizde tek örneğine rastladığımız bir başka bağlaç grubu da “...mi ...mi” bağlacıyla oluşandır.

“Yanıtlarım hoşlarına gitti **mi**, gitmedi **mi**, bilmiyorum.” (s.39, sat.8)

j) “...da ...da/ ...de ...de ” Bağlacıyla Kurulan Bağlaç Grupları

“Bıyıklarını **da** uzatmışlar bu arada işçiler, sakal **da** koyvermişler.” (s.24, sat.6)

“Sabahları güneş yeniden doğar gibi olsa **da**, ortalık yeniden aydınlanır gibi olsa **da**, gecenin karanlığı bütün bütün dağılmayacak hiç.” (s.31, sat.13)

“Önemli olan, birtakım yolların olayı **da**, okuyanı **da** bir yerlere ulaştıramayacağını, buna karşılık ancak bir iki yolun sonuna dek gidileceğini okuyana sezdirmemek...” (s.56, sat.2)

“İnsanların böyle bir korkuya, böyle bir kaygıya kapılabilmesi için, insanlardan umudu kesmiş olmaları gerekir; her şeye karşın umudunu yitirmemiş gibi görünse **de**, bir şeyler yapmağa uğraşır görünse **de**...” (s.58, sat.8)

“Buranın ölçüleri **de**, ölçütleri **de** çok başkaydı.” (s.78, sat.22)

k) “gerek... gerek...” Bağlacıyla Kurulan Bağlaç Grupları

Sınırlı sayıda örnek tespit edebildiğimiz bu bağlaç türü, genelde ad türünde kelimeleri birbirine bağlamada kullanılmıştır.

“Ülkeyi temsil etmek üzere toplantıya katılacak üç kişiden biri siz olunca, **gerek** orada, **gerek** burada çok şey değişir.” (s.137, sat.19)

“Düşünüyorum da, basta Sevinç olmak üzere, **gerek** ben **gerek** karşımdakiler —kendilerinden o kadar da habersiz değilim— demin anlattığım ölülerden olmayacağız.” (s.167, sat.17)

“Temel doğrular dediğimiz şeylerin bile, burnumuzun dibinde duran, bize benzemeyen bir insan için **gerek** temel **gerek** doğru olmayabileceğini anlamayız.” (s.198, sat.7)

l) “belki... belki...” Bağlacıyla Kurulan Bağlaç Grupları

Bu bağlaç türünden örneğe de metinde tek örnek tespit edebildik.

“Kendi hakkından başka **belki** bir **belki** iki kişinin rızkını yiyerek, başına büsbütün üşüşülecek, iştah kabartacak solucanları, kurtları, böcekleri düşünüyorum elbette şu anda bir ölü, kendisini gömütlüğe taşıyacak olanları büsbütün terletecek, yoracak, görkemli bir ölü, ağırlıklı bir ölü haline gelmek için uğraştığını düşünmüş müsünüzdür?” (s.167, sat.2)

2.5. BELİRTEÇ GRUBU

Bir belirtecin bir sıfatla ya da kendi türünden başka bir sözcükle oluşturduğu gruptur. Belirteç grubunu kuruluş açısından iki başlıkta ele aldık ve örneklerimizi bu alt başlıklarda vermeye çalıştık.

a) Belirteç + Sıfat Kuruluşundaki Belirteç Grubu

Sınırlı örnek tespit edebildiğimiz belirteç ve sıfat kullanılarak oluşan belirteç grubunda “en” derecelendirme belirtecine daha sık başvurulmuştur.

“**En alt katta** söyledikleri arasında, şöyle şeyler vardır örneğin.” (s.23, sat.6)

“Şehrin ana caddesine açılan **en geniş yan sokaklardan** birinde yakaladıkları delikanlı olayında, bunun böyle olduğunu pek çok insan açıkça anladı.” (s.26, sat.1)

“Anlaşılması **oldukça güç bir şey** bu.” (s.50, sat.1)

“**En güzel arabalardan** birine bindik.” (s.79, sat.18)

“**En değişik kişilerin** benliğini elimde tutabileceğim duygusu...” (s.97, sat.6)

“İnsanlar, nedense, taşıdıkları değer konusunda **pek tuhaf düşünceler** besliyorlar.” (s.109, sat.1)

b) Belirteç + Belirteç Kuruluşundaki Belirteç Grubu

Bu belirteç grubunda yoğunluklu olarak “daha” ve “az” belirteçlerinin kullanıldığını görmekteyiz. Bu belirteçler ulaş, ortaç, çekimli eylem ve sıfat tamlamaları gibi farklı türden sözcükleri miktar yönünden belirtmişlerdir.

“Yaralar **biraz daha** acısın diye.” (s.15, sat.11)

“Gece gelince **daha kolay** soyunsunlar diye” (s.17, sat.5)

“Sizi **daha sonra** da bulurdum.” (s.148, sat.7)

“Arkanızdan **biraz hızlıca** yürüsem yetişirdim.” (s.148, sat.3)

“Evde **en az** kırk-kırkbeş kişi vardık.” (s.217, sat.3)

“**Pek az** kimse bilir bunun ne demek olduğunu.” (s.211, sat.13)

“Yanındakiler, **biraz gerisinde**, yan yana dizildi.” (s.217, sat.2)

2.6. BİRLEŞİK EYLEM

Birleşik eylem grubu, bir yardımcı eylemin bir ad veya eylemle oluşturduğu kelime grubudur. Birleşik eylemler “ad ve yardımcı eylem” kuruluşu ile “eylem ve yardımcı eylem” kuruluşunda birleşik eylemler olmak üzere iki ayrı başlıkta inceledik.

2.6.1. Ad + Yardımcı Eylemle Kurulan Birleşik Eylemler

Bu başlıkta” et-, ol-, başla-, ver-,” yardımcı eylemleriyle kullanılan birleşik eylemler söz konusuyken “başla” ile kullanılan yapılar ise yazar tarafından en sık başvurulan ad ve yardımcı eylem kuruluşundaki birleşik eylemler olmuştur.

a) “Et-” Yardımcı Eylemiyle Yapılan Birleşik Eylemler

“O arkadaşşıma **telefon da etmedim**.”(s.47, sat.4)

“İki yanım ölüleri, arkadaki küçücük bir yapının damı üzerinde ışıklı, kocaman sayılarla **belli ediliyordu**.” (s.51, sat.10)

“Pek kötü bir buluş değil, **kabul edersiniz sanırım**.” (s.134, sat.3)

“Bugün bütün bu kâğıtların durduğu zarfı kapayacağım, size ulaştırılması için **hazır edeceğim**.” (s.137, sat.6)

“Buna çok **dikkat etmeliyim**.” (s.56, sat.5)

“**Merak ettim**.”(s.62, sat.9)

“**Teşekkür ettim**.”(s.79, sat.4)

“Ama yenilgiyi **kabul ederse**...” (s.96, sat.7)

“Beni **yolcu edeceksin**.”(s.154, sat.19)

b) “Ol-” Yardımcı Eylemiyle Yapılan Birleşik Eylemler

“Bütün yaptıkları, **susmak, kıpırdamamak oldu.**”(s.26, sat.10)

“Ya da, günü gelince **düşman olabilir.**”(s.83, sat.2)

“Bir yazarı durdurabilecek "inandırıcılık" esiklerini asmağa başlayalı **epey oldu.**” (s.102, sat.9)

“Ama bu defterlerden kimsenin **haberi olmayacak, söz veriyorum.**”(s.158, sat.12)

“Oysa o dillerin üzerinde dünyaya bakmasını unutmamış bir çift göz varsa, söylenenler de biraz **değişik oluyor.**” (s.23, sat.10)

c) “Başla-” Yardımcı Eylemiyle Yapılan Birleşik Eylemler

“Sonra **soyunmağa başlayacak** insanlar.” (s.15, sat.10)

“Çocuklar gerisini dinlemeden **bağırmağa başladı.**”(s.43, sat.9)

“Yukarı **çıkmağa başladım.**”(s.43, sat.5)

“Beni itip kakmağa, eteklerime, paçalarım **asılmağa başladılar.**”(s.43, sat.10)

“Sonra silâhlar teker teker **kalkmağa başladı.**” (s.51, sat.5)

“Günler **kısalmağa başlamış** olsa gerek...” (s.69, sat.7)

“Ama görünmeyenler ağır **basmağa başladı.**”(s.184, sat.5)

d) “Ver-” Yardımcı Eylemiyle Yapılan Birleşik Eylemler

“Karşı uçtan, hep bir ağızdan "Gece" diye **karşılık verildi.**” (s.51, sat.4)

“Kimi zaman okul çocuklarına, anlatabilecekleri bir anı olsun diye, gezdirildiği bile **haber verilir.**”(s.75, sat.7)

“Rastlantı olduğuna, gerçekten rastlantı olduğuna **karar verebilirsенiz** hele...”(s.143, sat.1)

“Ama bu defterlerden kimsenin haberi olmayacak, **söz veriyorum.**”(s.158, sat.11)

“Beni hâlâ konuşturuyorlar, kıpırdanmama **izin vermiyorlar.**”(s.171, sat.13)

2.6.2. Eylem + Yardımcı Eylemle Kurulan Birleşik Eylemler

Bu başlıkta”bil-, ver-, gel-” yardımcı eylemleriyle kurulan kullanılan birleşik eylemlere inceleme metnimizde rastladık. En sık kullanılan “bil-, ver-“ yardımcı eylemleriyle kurulan birleşik eylemlerken “git-, dur” yardımcı eylemleriyle kullanılanlara ise sınırlı sayıda rastladık.

a) “Bil-” Yardımcı Eylemiyle Yapılan Birleşik Eylemler

“Hava kararmadan evime **dönebilmeliydim** oysa.” (s.201, sat.25)

“**Kim bilebilir** bunu?” (s.31, sat.)

“Gündüzcü, **gececinin karşıtı diye kullanılabildi**; ama "gececi", olsa olsa, benim kafamda bir anlam taşır.” (s.46, sat.10)

“ ‘İsterseniz bizden de **arayabiliriz** ’ dedi.”(s.79, sat.7)

“Geçmiş, diyorum, ya belli bir kesitinde değişmez birtakım öğelerden kurulu, donmuş bir durumdur; olsa olsa ona yeni bir yorum **getirilebilir**; açıklamak üzere onu, değişik birtakım bakışlarla **inceleyebiliriz**.”(s.87, sat.7)

“Oysa bu adamcağızlar, bir şeylerin ardında bir şeyler görmüş, en azından **sezebilmişlerdir**.”(s.103, sat.10)

b) “Ver-” Yardımcı Eylemiyle Yapılan Birleşik Eylemler

“Böceklerin sayısı, artık her tehlikenin ötesine **atıvermişti** onları.”(s.108, sat.7)

“Nikâhlı karısı **oluverdim** çok geçmeden.”(s.121, sat.11)

“Böceklerin sayısı, artık her tehlikenin ötesine **atıvermişti** onları.”(s.108, sat.7)

“Biz kendimizi bir şeyler **sanıverdik** çıktık; gerçekte herhangi bir gücün bizim elimize geçmesi için bile daha çok, pek çok uğraşmamız gerekecek.”(s.126, sat.3)

“Genç de olsam, böylesi us dışı sözler etmemem gerektiğini bilecek ölçüde büyüdüğüme inanmak isterim; sonra da tutar, o usdışı şeyleri söyleyisöyleyiveririm.” (s.144, sat.26)

c) “gel-” Yardımcı Eylemiyle Yapılan Birleşik Eylemler

*“Gerçi yapıldığı görülen bir isin söylentisinin yayıldığını söylemek saçma gibi gelecektir insana. Hem sonra, kentlilerin kaygılandırıcı söylentiler yaymağa, bunlara inanmağa ne ölçüde hazır, yatkın oldukları, **bilinegelen bir şey...**” (s.200, sat.7)*

2.7. EYLEMLİK GRUBU

Eylemlik grubu, “-mak/-mek, -ma/-me, -ış/-iş; -uş/-üş” eklerinden oluşan eylemlikler ve ona bağlı diğer unsurların bir araya gelmesiyle oluşur.

2.7.1. Eylemlik Grubu Oluşturan Ekler ve Örnekleri

a) “-mak/-mek” Eki:

Bu ekle oluşturulan kelime grupları daha çok hal ekleriyle, özellikle de yönelme eki almış kelimelerle yahut kelime gruplarıyla bir araya gelerek bir eylemlik grubu oluşturmaktadırlar.

*“Onların işi, **geceye hazırlamak**: Genç kasları, gece gelince daha kolay soyunsunlar diye, **soyunmağa alıştırmak** örneğin.” (s.17, sat.6)*

*“**Bir taş a bir taş almak** oyunu çok uzatır, kazanmanızı önleyebilir.”(s.128, sat.9)*

*“**Dağınıklığı toparlamak** gereği var, her şeyin ardındaki yazar ben miyim, benim bir yaratığım mı, kararlaştırmak gereği var...” (s.32, sat.4)*

*“**Buna inanmak, buna güvenmek** zorundayız.” (s.83, sat.10)*

*“**Ardında örnek bulmamak, yaratmamak, gene de yaşayabilmek...**” (s.110, sat.15)*

*“**Karar vermek bana düşüyor.**” (s.162, sat.15)*

b) “-ma/-me” Eki:

*“Gecenin işçilerine nasıl engel olunabileceğini, **ışığın yeryüzünde sönmesinin** nasıl önlenilebileceğini çok düşünmüştür.” (s.21, sat.12)*

“Şehirden **birkaç kilometre uzakta olması** birçok tartışmaya yol açmıştı.” (s.66, sat.1)

“**Okuyanın şaşırması** gerek; **okuyanın şaşması, ürkmesi** gerek.” (s.97, sat.4)

“**Okul yıllarından kalma anıları** uzun süre belleğimin dışında tuttum.” (s.178, sat.1)

“Kentin ana hizmet dallarında herhangi bir aksamanın sözü edilmediğine, ya da bu yolda **herhangi bir sızlanma** işitilmediğine göre bir şeyler yapmak üzere bir yerlere gidenler de olsa gerekti, yürüyenler arasında...” (s.197, sat.12)

c) “-ış/-iş, -uş/-üş” Eki:

Bu ekle oluşan eylemler ise daha çok tamlamalı yapılarla bir araya gelerek eylemler grubu oluşturmaktalar.

“**Bu çevirişimde** açıldı telefon.” (s.79, sat.8)

“Geçmiş, diyorum, ya belli bir kesitinde değişmez birtakım öğelerden kurulu, donmuş bir durumdur; olsa olsa ona yeni bir yorum getirilebilir; açıklamak üzere onu, **değişik birtakım bakışlarla** inceleyebiliriz.” (s.87, sat.7)

“Kişi sayısının belirsizliği, ya da, **alışlagelmiş bir söyleyişle**, kişinin tutarsızlığı, benim işime ne ölçüde yarar?” (s.97, sat.3)

“Kimsenin bilmediği, bu Merkez'in, gerçekte, **iki ayrı kuruluş** halinde çalıştığıdır.” (s.99, sat.3)

“Oysa, **yaşayışında sürdürüp gittiği davranışlara** bakılırsa, ya büyümediğine karar vermek gerekiyor, ya da, bir bakıma, bana meydan okuduğuna.” (s.115, sat.)

“**Duygularımı dile getirişim**, ya da dile getirdiğim duygular, ya da, kim bilir, hem biri hem öbürü, sizi şaşırtıyor gibi.” (s.152, sat.1)

“**Sokağın kararmakta oluşundan** anlamalıydım.” (s.201, sat.23)

“Ama en karışık, en karanlık, en umutsuz çağlarda bile biri, birileri hep çıkmış, **eksik, güdük, ekli, çarpık, yanlış değişlerle** de olsa, iletilmeğe değer gördüğü sözleri, işleri iletmeğe çalışmıştır.” (s.190, sat.4)

“Ancak, gece, ine dönüştür; **ılık sular da yüzüş**, yalanlardan pek çoğunun gerisine, öncesine dönüştür.” (s.192, sat.9)

2.8. ORTAÇ GRUBU

Ortaç grubu;“-an/-en”, “-mış/-miş”, “-ası /-esi”, “-acak/-ecek”, “-dık -dik, -duk, -dük; -tık, tik, -tuk, -tük”, “-maz/-mez”, “-r” eklerinden oluşan ortaçlar ve ona bağlı diğer unsurların bir araya gelmesiyle oluşur. Bu grupta,“-an/-en”, “-acak /-ecek”, “-dık /-dik, -duk/-dük; -tık, -tuk/-tük” örneklerine en sık rastladığımız eklerken“-maz/-mez”eklerinden sadeceiki örnek tespit edebildik“-ası /-esi” ekiyle oluşturulan kelime grubu örneklerinden tespit edemedik.

2.8.1. Ortaç Grubu Oluşturan Ekler ve Örnekleri

a) “-an/-en” Eki

“Bir tek diller bilecek, tepelerde, **toprakaltı saraylarında yanan ışıkları**; yalnız dil söyleyecek **bu ışıktaki yıkanan tek hücreli hayvanları**.” (s.16, sat.2)

“İkindi üstü, önce okul çocukları evlerine dönmeğe başlarken **ekmek satılan yerlerde alışveriş hızlanır**.” (s.19, sat.11)

“Daha sonra da önü, inmiş, inmiş, gözleri, **karşıdan bakanların**” artık hiç göremeyeceği biçimde gizlemiş.” (s.24, sat.5)

“**Şehrin ana caddesine açılan** en geniş yan sokaklardan birinde, Bakkallar sokağı köşesinden üç adım beride, Balıkçılar sokağının en civcivli saatinde, gecenin işçileri o gence niçin saldırdılar, bilinmiyor.” (s.28, sat.3)

“Duruma bakıpkendilerini **daha az ürküten** ne varsa, ona inanmak istiyor insanlar.” (s.30, sat.1)

“ ‘Gecenin işçileri’ epeyden beridir artık **herkesin ağzında dolaşan** bir deyim.” (s.52, sat.1)

“Önemli olan, birtakım yolların olayı da, okuyanı da bir yerlere ulaştıramayacağını, buna karşılık ancak bir iki yolun sonuna dek gidileceğini okuyana sezdirmemek...” (s.56, sat.3)

b) “-acak /-ecek” Eki:

*“Onların işi, geceyi hazırlamak: Yer yer çukurlar açmak, örneğin; gecenin kolaylıkla **birikip doldurabileceği** çukurlar...”* (s.17, sat.4)

*“Gecenin işçilerine nasıl engel olunabileceğini, ışığın yeryüzünde sönmesinin **nasıl önlenebileceğini** çok düşünmüştür.”* (s.21, sat.)

*“O sokak, ancak **birkaç Akdeniz şehrinde görülebilecek** bir şey yapıyor, şehri birden ardında bırakarak birtakım kırlara, çayırlara açılıyordu.”* (s.61, sat.1)

*“Düşünmem de, bana, **yadırganacak bir işmiş** gibi geliyordu.”* (s.67, sat.2)

*“Bu gidişle onu **bir daha anmayacağı** benziyorum.”* (s.71, sat.8)

*“Birkaç adım sonra oldukça **bakımlı sayılabilecek** bir asfalta geçtim; anlamı pek yoktu bu asfaltın.”* (s.76, sat.7)

*“**Bir yazarı durdurabilecek** ‘inandırıcılık’ eşiklerini asmağa başlayalı epey oldu.”* (s.102, sat.9)

*“Ayrıca, kınanmaktan, ayıplanıp eleştirilmekten en az benim kadar hoşlanmadığına **kalıbımı basacak** durumdayım.”* (s.115, sat.12)

*“Açıkça görülecektutarsızlıklar görülmez, **ortaya çıkması istenmeyecek** birtakım dolaplar, düzenler, hani biri görüverecek, söyleyecek olsa bile, iftira, karalama, çamur diye yadsınır.”* (s.103, sat.5)

*“Oysa korku, bizim gerçekten, isterseniz **bilimsel diyebileceğiniz** bir yolda, kullanmağı kararlaştırdığımız bir duyguydu.”* (s.130, sat.5)

c) “-dik, -duk/-dük; -tık, -tuK/-tüK” Eki:

*“**Bütün yaptıkları**, susmak, kıpırdamamak oldu.”* (s.26, sat.10)

“Yıllar sonra okulumuzun anma gününde karşılaştığımızda konuştuklarımızla, **çocukken düşündüklerimi** düzeltmiş, düşünemediklerimi ise artık açıklayabilecek duruma gelmiştim.” (s.93, sat.7)

“İşin ilginç yanı şu olacak elbet: Kimse, resmî gibi görünen bu işlerin ardında kendi **çalışmalarımızı yürüttüğümüzü** sezemeyecek.” (s.139, sat.1)

“**Çiğnemedен yuttuğu** bir yemekten sonra bir daha acıkabileceğini usundan geçiremeyen torlar gibidirler bunlar.” (s.156, sat.10)

“Ama ben, **bu dediklerimi**, gördüğüm her besili insan karşısında, her gün düşünürüm.” (s.167, sat.10)

“Belgelerle uğraşacak olanlar **benim söylediklerime, yazdıklarına** dönüp bakmayacaklar bile”. (s.185, sat.2)

“Defterlerimi **içinde tuttuğum** zarftan çıkan birtakım kâğıtlar var.” (s.199, sat.16)

“Hem sonra, kentlilerin kaygılandırıcı söylentiler yaymağa, bunlara inanmağa ne ölçüde hazır, **yatkın oldukları**, bilinegelen bir şey...” (s.200, sat.5)

d) “-mez/-maz” Eki

“Bu **usa sığmaz toprak** uzamının ötesinde —ancak bir düşte böyle bir ‘öte’ bulunabilir— yeşilliği düşündürebilecek küme küme lekeler vardır belki, öbek öbekdamsı biçimler sezilebilir.” (s.36, sat.26)

“**İpe sapa gelmez sözler** söyleyerek, içinde bocaladığım bu karanlık sularda yüzmeği becerebildiğime inanmak istiyorum.”

2.9. ULAÇ GRUBU

Ulaç grubu, “-a /-e”, “-arak/-erek”, “-dığında /-diğinde”, “-madan /-meden”, “-ken”, “-alı/-eli”, “-ınca /-ince, -unca/-ünce”, “-casına/-cesine”, “-r... -maz/-r... -mez”, “-dıktan sonra” “-ıp/-ip, -up/-üp”, eklerinden oluşan ulaçlar ve ona bağlı diğer unsurların bir araya gelmesiyle oluşur.

2.9.1. Ulaç Grubu Oluşturan Ekler ve Örnekleri

a) “-a /-e” Ekleriyle Kurulan Ulaç Grubu:

Bu ekle kullanılan ortaç grubunda “diye” ortacı sık kullanılmıştır.

“Korkmamağa çalıştım, ‘gitmem’ demegi düşünmedim bile.” (s.34, sat.13)

“‘Siz kimsiniz’ **diye** sormak, ancak kapının önünde beklettiği araba yola çıkıp iyice hızlandıktan sonra usuma gelebildi.” (s.34, sat.15)

“Gündüzcü, **gececinin karşıtı diye** kullanılabilirdi; ama ‘gececi’, olsa olsa, benim kafamda bir anlam taşır.” (s.46, sat.9-1)

“**Bir uçtan ‘Gündüz’ diye** bir ses çıktı bütün ağızlardan.” (s.51, sat.2)

“Hiç tanımadığım bir ses, bir kadın sesi, ‘yanlış, efendim, dördüncü açışım oluyor,’ dedi, “demin de söyledim ya **yanlış diye!**” (s.79, sat.11)

“Bugün, orta yaşlı bir kadın kafasıyla düşünüyorum da **gerçek karısı benim diye** karara varmağı pek aykırı bulmuyorum.” (s.122, sat.6)

b) “-ken” Ekiyle Kurulan Ulaç Grubu:

“İkindi üstü, önce **okul çocukları evlerine dönmeğe başlarken** ekmek satılan yerlerde alışveriş hızlanır.”(s.19, sat.10)

“**Böyle bir sevinç olanağı bulmuşken** korku içinde yaşamak, yeğlenecek şey değil.” (s.34, sat.10)

“Bunlar da, korkuya yenilmenin yanlışlığını söylüyor; bunlar da, **olanın bitenin kötülüğünü belirtirken** yazgıya boyun eğer gibi bir davranış benimsemenin aykırılığını dile getirmiş oluyorlar.”(s.60, sat.3)

“Yeşillikler içindeki sobe alandan, biribirilerini vuran **oyunculardan kaçarken**, şehirden daha da uzaklaştım.” (s.65, sat.1)

“Söyleticilerin gözünü görebilenler, bu gözleri anlatabilecek durumda bulunmuyorlar büyük alanın **kaldırımları üzerinde yatarken.**” (s.73, sat.2)

“Avluda, **arabaların arasından geçerken**, dönüp bakanlar olmuştu, yabancılığımı belli ediyordum herhalde.”(s.78, sat.9)

“İnsan, öylelerine kişi derken, dilin yetersizliği karşısında iğrenti duyar.”
(s.84, sat.3)

“Onu bugün Bilgiler Sarayı'nın büyük boşlukları içerisinde, yolunu şaşırmış çocukların alıkça, handiyse ağlamaklı bakınışıyla gezinirken gördüğümü bilmiyor elbet.” (s.91, sat.2)

“Gizliliği, yani bilinmeyen, korkuyu, gözdağını, yıldırma başkalarına karşı kullanırken, içimizde de bunları en yeğin biçimleriyle kurduğumuzun, neden sonra, farkına vardık.”(s.127, sat.9)

“Yeraltı saraylarından söz ederken, birtakım büyük yapıların bodrum katlarında, beden eğitimi yapıldığı, çeşitli oyunlar oynandığı anlatılan salonları düşünüyordum.”(s.161, sat.4)

“Defterimin bu son sayfalarını doldururken artık açıklamalar, bağlantı kurmalar, süreklilikler, etkili olabilecek tümceler de bos islerden görünüyor.”(s.189, sat.7)

c) **“-alı/-eli” Ekleriyle Kurulan Ulaş Grubu:**

“Şehir dışına çıkmayalı yıllar oluyor neredeyse...” (s.39, sat.7)

“Hem ne yapmak istediğimi kendi kendime sormağa başlayalı epey olduğu halde bu konuda açık seçik bir yanıtı ulaşmamam bir şey demek değil midir?”(s.71, sat.5)

“Bir yazarı durdurabilecek "inandırıcılık" esiklerini asmağa başlayalı epey oldu.” (s.102, sat.9)

“Kendimi, bütün okumuşların gölgesi haline getirdim getireli, ardına taktıklarım daha dişe dokunur bir şey bildiremedi.” (s.94, sat.14)

“Bebekliğinde geçirdiği ağır bir hastalıktan sonra kulakları işitmez hale geleli —bunu da, ilk yıl seçtiği arkadaştan öğrenmiştik— beri, her istediği yapılmış olsa gerekti.”(s.181, sat.1)

“Rahneler caddesinin eski yapılarında, o çağın pek gözde mimarlık öğelerinden sayılıp her pencereye takılmış —değişik görünüşte, değişik

biçimlerde— pancurlarla kepenkler, **kendimi bildim bileli** ancak birkaç evde —o da yazları, yazlığa çıkıldığında— kapak olduğunu gördüğüm kepenklerle pancurlar, şimdi teker teker çekiliyor, kapatılıyordu.” (s.208, sat.9)

“Bebekliğinde geçirdiği ağır bir hastalıktan sonra **kulakları işitmez hale geleli** —bunu da, ilk yıl seçtiği arkadaştan öğrenmiştik— beri, her istediği yapılmış olsa gerekti.” (s.181, sat.1)

d) “-arak/-erek” Ekleriyle Kurulan Ulaç Grubu:

“Çıplak etlerinin içine doğru ince, **soğuk demirler iteleyerek, kızgın saçmalar gömerek** bu etlere, onları gecelerin en uzununa alıştırmak.” (s.17, sat.7)

“Daha önce **böyle bir şey düşünemediklerine** biraz şaşarak, biraz da **yerinerek**.” (s.26, sat.7)

“Bilinebilen, görülebilen ise, işçilerin, ansızın duvarlardan, köşelerden, **kapı ağızlarından sıyrılarak** o genci kalabalığın içinden” (s.28, sat.12)

“**Biraz da çekinerek** kaydurdım bir tanesini, ‘sinemaya, tiyatroya gitmeyin. 24 saat içerisinde Sevinç gelebilir.’” (s.33, sat.5)

“Bu adam, işçilerden her birinin insanı öldürmeğe alışması gerektiğine inandığı için de, öldürülecek bir suçlu çıkınca onu öldürmek üzere, işçileri, ad listelerine göre, **sıraya uyarak** görevlendiriyormuş.” (s.45, sat.11)

“Beni tanıtmıyormuş gibi bakıyor, birini, üstelik geciken birini beklermişçesine, **saatine göz atarak, dudaklarını büzerek**, başını sağa sola çevirerek dikiliyordu orada.” (s.54, sat.4)

“Yanlarda, aşağıya inen merdivenler seçebildim, **gözlerimi yumarak** biraz dinlendirdikten sonra.” (s.66, sat.12)

“İki gecede bir, **işim var diyerek**, burada yatıyorum.” (s.114, sat.3)

e) “-dığında /-diğinde” Ekleriyle Kurulan Ulaç Grubu:

“Başka imza kullanması, çekindiğinden değil; imzasının kurduğu **çerçeveye girecek bir yazı diye görmediğinden** o yazıyı...” (s.109, sat.11)

“Ama **sıra bana geldiğinde** kendisini herhalde çok şaşırtacağım.” (s.204, sat.6)

“Rahneler caddesinin eski yapılarında, o çağın pek gözde mimarlık öğelerinden sayılıp her pencereye takılmış —değişik görünüşte, değişik biçimlerde— pancurlarla kepenkler, kendimi bildim bileli ancak birkaç evde —o da yazları, yazlığa **çıkıldığında**— kapak olduğunu gördüğüm kepenklerle pancurlar, şimdi teker teker çekiliyor, kapatılıyordu.” (s.208, sat.12)

“Yazarımız atlattığı kazayı bilmeksizin evine girip **kapısını sürgülediğinde**, bütün bir geceyi **kaygı içinde geçirmeğe hazırlandığında** arka sokaktaki dört cesedin yüzlerini ezip tanınmaz duruma getirenler saptadıkları bir saatten sonra sokağın ağzından geçecek örneğin yedinci kişiyi vuracaklar, sokağın içine doğru biraz çecekler, eline bir silâh tutuşturacaklar —sözgelimi öyle diyorum—, karanlıkta eriyip gidecekler.”(s.225, sat.11)

f) “-madan /-meden” Ekleriyle Kurulan Ulaş Grubu:

“Bir olanaksızlığa inanmak istemeyebilir kişi, ama onu kabul etmek gerekince de **içi parçalanmadan** yaşamını sürdürebilir.” (s.22, sat.22)

“Hızla çözülen diller, uzun süre söylemeden durdukları şeyleri, **sıra sayı gözetmeden, ölçü biçi bilmeden** söylemeğe başlarlar.” (s.23, sat.2)

“Çocuklar gerisini dinlemeden bağırışmağa başladı.” (s.43, sat.2)

“Herkesin düşmesini beklemeden kaçtım oradan.” (s.51, sat.12)

“Sokağın üst ucuna varmadan — ardından hızlı adımlarla gelenin arkadaşım olacağını kestirdiğimden bütün dikkatimi toplayarak söyleyeceğini iyi anlamağa hazırlamıştım kendimi— yanımdan geçti, biraz ötede de köşeyi dönüp gözden yitti.” (s.55, sat.8)

“Kapıdan içeri girip loşça geçeneklere **hiç sapmadan** ilerideki büyük aydınlığa doğru yürüdüm.” (s.66, sat.6)

“Buraya beklenmeden gelenlerin başına türlü kazalar getiririz.” (s.91, sat.10)

“Araştırma Merkezi'nin içinde, **herhangi bir sızıntıya olanak bırakmadan**, ikinci bir kuruluşu barındırmak, güç iş.” (s.102, sat.1)

“Gene de, **kimsenin haberi olmadan**, birinin, bunu okumağa çalışabileceği duygusundan kurtulamıyorum.” (s.113, sat.8)

g) inca /-ince, -unca/-ünce” Ekleriyle Kurulan Ulaş Grubu:

“Onların işi, geceye hazırlamak: Genç kasları, **gece gelince** daha kolay soyunsunlar diye, soyunmağa alıştırmak örneğin.” (s.17, sat.3)

“**O evin penceresinden bakınca**, bildikleri, anımsadıkları şehrin yerinde uçsuz bucaksız uzanan bir ettopraklıkla karşılaşanlar gibidirler...” (s.36, sat.2)

“Biri vurulup **yere düşünce** iki yandan da alkış yükseliyor, ortalık inliyordu.” (s.49, sat.14)

“Arkadaşımın oturduğu sokağın köşesine varınca, sapıp kapısına doğru yürümem gerekmedi.” (s.54, sat.1)

“Yapının bitirilip bitirilmediği kestirilemiyordu **dışarıdan bakılınca**.” (s.66, sat.4)

“Ya da, **günü gelince** düşman olabilir.” (s.83, sat.1)

“Ama adını hiç işitmediğim bir insan da olsaydınız, **sizi görünce**, sizi görür görmez, hoşlanırdım.” (s.144, sat.10)

“Sizi bilmem ama **ben, bu kapıdan çıkınca**, vurulabilirim.” (s.150, sat.7)

“Ne ki, **kişilerin gerçek örnekleri ortaya çıkınca** yazarların yapabileceği pek bir şey kalmıyor. Ne rahat, değil mi?” (s.157, sat.3)

“Sokağın sonuna gelip **caddeyi iki adam boyu aşağıda bulunca** hızla geri döndüm.” (s.201, sat.22)

h) “-casına/-cesine” Ekleriyle Kurulan Ulaş Grubu:

Bu ekteki örnekler romanda sınırlı kullanılmıştır. –casına ekiyle ilgili üç örnek tespit ederken –cesine ekiyle ilgili örneğe romanda rastlamadık.”

“Ortalık ağırır gibi olduğu an ellerinden —**bir daha ulaşmamamacasına**— kaçırılmış oldukları bir dingin karanlığın anısıdır, usanmak bilmeden taşıdıkları.” (s.35, sat.5)

“**Başka hiçbir şeyi yaşatmamamacasına.**” (s.35, sat.10)

“Ne ki, sizin gibi yazarlar, bir yandan, aydınların hepsinde —ya da, hemen hemen hepsinde— rastlanan ‘olgulara bel bağlama, ussal olmayan işleri neredeyse yok sayma’ eğilimini baştan beri, eğitimlerinin bir parçası olarak taşıdıkları halde, bir yandan da ussal olmayana, olguya dayandırılmayana anlatılmaz bir yakınlık (özgür olduğu düşünce kapılanların kendilerine yasak edilen şeye duydukları karşı konması olanaksız yönelimin verdiği hazzı benzer bir haz içinde, **herkese meydan okurcasına** ortaya, göz önüne serdikleri bir yakınlık) duyarlar.” (s.143, sat.2)

i) “-a... -a/-e... -e” Ekleriyle Kurulan Ulaş Grubu:

Bu ekle ilgili kelime grubu örnekleri ikileme biçiminde ve sınırlı sayıda kullanılmıştır.

“**Gide gide**, geniş bir asfalt yola çıktım.” (s.65, sat.3)

“Yanınızdaki (önünüzdeki, karşınızdaki) adamın, iriliği (boyu, posu, eni) oranında bir gömüt gerektireceğini, bu kıyımı ölçüsünde toprakaltı canlılarını besleyeceğini, anasının babasının doğumundan başlayarak gösterdikleri sevgi, ilgi, çaba ile bu gövdeyi besleyip büyütmesinin, daha sonra, bu gövdeyi taşıyanın yaşamayı beslenme, yeyip içme diye tasarladığı ölçüde, boğuşa, uğraşa, didine karnını doyurmasının kim bilir, buna ‘gönlünü doyurmasının’ demek belki çok daha doğru olur gerçekte, **ölümünü özene bezene hazırlamak** olduğunu düşünmüş müsünüzdür?” (s.166, sat.1)

“Hep yarım işler, yarım bir yaşam; **vara vara** vardığım sonuçlar, bunlar...” s.194, sat.6)

j) “-r... maz/-r... mez” Ekleriyle Kurulan Ulaş Grubu:

Bu ekle kurulan ulaş grubu da sınırlı sayıda kullanılmıştır.

“Oraları doldurup ovaya **yayılmağa başlar başlamaz**, her yer boza dönüşecek.” (s.15, sat.2)

“Kollarını kavuşturmuş, elleriyle koltuk altlarını hafif hafif okşamalarına bakan, **ister istemez öyle düşünür.**” (s.40, sat.4)

“Konuşurken kimi sesi biraz bozuk çıkardığı için —bu ölçüde konuşmasını bile nasıl öğrenebildiğine her zaman şaşmışımdır— anlamakta **güçlük çekildiğini sezer sezmez** yazı yoluyla konuşmağa başlardı.” (s.181, sat.4)

k) “-dıktan sonra” Ekiyle Kurulan Ulaç Grubu:

Bu ekle oluşan ulaç grubu örneklerine de romanda az sayıda rastladık.

“ ‘Siz kimsiniz’ diye sormak, ancak kapının önünde beklettiği araba yola çıkıp **iyice hızlandıktan sonra** usuma gelebildi.” (s.34, sat.14)

“Numarayı bir daha çevirdim, **kahveden bir yudum aldıktan sonra.**” (s.79, sat.4)

“Örnek, şu ya da bu düşünceyle (art düşünce de olabilir), geçmiş dediğimiz tükenmez denizin orasından burasından derlenmiş damlalarla yarattığımız, **gerçekliğine kendimizi inandırdıktan sonra** başkalarını da inandıрмаğa çalıştığımız bir yapıntı...” (s.111, sat.1)

“**Hava karardıktan sonra** gezmekten çok hoşlandığınızı biliyoruz.” (s.138, sat.13)

“Geceyi ne kadar tiksiniç bulduğunuzu, **gördüğünüzü anlatmak için yırtındıktan sonra**, ışığın sizi ne kadar tedirgin ettiğini anladığınız gün, gölgeyi —giderek, karanlığı— nasıl da sığınılacak bir kucak, kuytu, sıcak bir koyun diye gördüğünüzün kafanıza dank ettiği gün, bu duruma düşebilirsiniz.” (s.175, sat.1)

“**Okuldan ayrıldıktan sonraki ders yılı boyunca**, o yılın arkadaşı olarak beni seçtiğini bildiren mektuplar yazdı üst üste.” (s.181, sat.9)

“**Hava karardıktan sonra** sokakta kalanların yitip gittiği yollu yeni bir söylenti dolaşıyordu kaç gündür.” (s.201, sat.26)

l) “-ip/-ip,-up/-üp ” Ekleriyle Kurulan Ulaç Grubu:

“**Oraları doldurup** ovaya yayılmağa başlar başlamaz, her yer boza dönüşecek.” (s.15, sat.2)

“**Duruma bakıp** kendilerini daha az ürküten ne varsa, ona inanmak istiyor insanlar.” (s.30, sat.1)

“Herkesin uyuduğu, ya da **ışığını söndürüp** karanlıkta kaygıyla beklediği saatlerde bunlar ‘Gece Gelecek’ diye yazarlar şehrin her yanına.” (s.40, sat.12)

“Oysa bu yokuşun üst yanında **eski bir eve girip** arka kapısından bahçeye çıkabilir, oradan da o sokağa geçebilirdim.” (s.42, sat.6)

“**Beni itip** kakmağa, eteklerime, paçalarımaya asılmağa başladılar.” (s.43, sat.10)

“Bugün **yan sokağa sapıp** arkadaşımın oturduğu sokağın köşesine gelesiye doğru olabilirdi bunlar.” (s.47, sat.11)

“Elimi hızla öne attım, kendimi çimdikledim, gözlerimi yumup açtım, **kolumu uzatıp** sağdan sola, soldan sağa yarımşar daire çizdim havada.” (s.67, sat.4)

“**Buradan çıkıp** nereye gittiğini de biliyorum.” (s.92, sat.13)

“Elimi hızla öne attım, kendimi çimdikledim, **gözlerimi yumup** açtım, kolumu uzatıp sağdan sola, soldan sağa yarımşar daire çizdim havada.” (s.67, sat.4)

“Bir süre önce, bambaşka bir görevle, **sizi tuzığa düşürüp** düşünmediğiniz şeyleri söyletme göreviyle yanınıza gönderilecektim az kalsın!” (s.146, sat.1)

“Bir saat sonra **bir daha okuyup** öylesi bir düzeltme gerekiyorsa yapacağım, sonra da gazeteye yollayacağım.” (s.221, sat.11)

2.10. İLGEÇ GRUBU

“Edat grubu bir isim unsuru ile bir son çekim edatının meydana getirdiği kelime grubudur.⁸³” Ek almış yahut yalın halde olan bir ad ve bir ilgecin bir araya gelerek oluşturduğu kelime grubuna ilgeç grubu denir. İncelediğimiz metnimizde ilgili örneklerimizde on yedi farklı ilgecin kullanıldığını görmekteyiz.

2.10.1. Yapısı Yönünden İlgeç Grubu

Metinde tespit ettiğimiz ilgeçler arasında “için, beri, gibi, kadar, sonra, ile, doğru” ilgeçleri sık karşımıza çıkarken “, karşı, karşın, kelli” ilgeçleriyle ilgili birer örnek tespit edebildik.

a) “Gibi” ile Kurulan İlgeç Grubu

“Dil bu karanlığın içinde **yaşayabilirmiş gibi** görünen tek şey olacak.” (s.15, sat.6)

“Karanlığın içinde, şimdilik, **yaşamını sürdürebilirmiş gibi** görünen tek şey, daha önce söyledik, dil...” (s.22, sat.6)

“O zaman da Düzeltmenin yalnızlığı, **bir kuyunun çeperleri gibi** saracak onu.” (s.22, sat.13)

“Görünmemek, susmak, **yokmuş gibi** davranmak.” (s.26, sat.11)

“Kestirip atmak güç ya, kimi yazarın dilinde söyleyişin en incisini sözcüklerin **birer ok gibi** art arda fırlatılması sağlar; kimininkinde ise **bir karasu gibi** akış.” (s.27, sat.2)

“Gecenin işçileri **herkes gibi** miydi bir zamanlar?” (s.29, sat.13)

“Sürülmüş, ekilmiş, ilk yağmurları yeyip **iyice culuklaşmış bir toprak gibidir** bu görünen; oysa tek ağaç, tek hayvan, tek insan seçilememektedir.” (s.36, sat.20)

“Havanın güzelliği, ışığın duruluğu, **inanılmayacak gibiydi.**” (s.65, sat.3)

“Gürültü **katılaşmış gibiydi** havada.” (s.78, sat.4)

⁸³ Ergin, a.g.e.,s. 392.

“Biribirimizin ağzında birer ses, birer harf olduğumuz için, **adım gibi** biliyorum, o da en az benim kadar üzüliyor.” (s.90, sat.7)

“Oysa, bunu kimin yazdığı, **gün gibi** belli...” (s.108, sat.12)

b) “Kadar” ile Kurulan İlgeç Grubu

“Genci, gecenin işçilerinin ortasında yitmeden önce görebilenlerin söylediğine göre, bu et parçası, **o alımlı delikanlının yarısı kadar** bile olamazdı.” (s.29, sat.4)

“Bunların tek savutu, koltuklarının altındaki, neredeyse **sis kadar** uzun, **sis kadar** ince kamaları; bu kamaları da sanki taşımazlar, etlerinin bir parçası haline getirirler.” (s.40, sat.3)

“**Bir kat kadar** indikten sonra merdiven bitti.” (s.66, sat.14)

“Ama büyüklüğün en şaşmaz ölçüsü, gönül indirmenin sınırım kesinlikle çizebilmesi, **o kıl kadar** ince yapılı-yapılmaz ayrımını herkesten çok, herkesten iyi, herkesten başka türlü bilmesi değil midir?” (s.85, sat.12)

“Günün birinde bu temizliğin ucu bize dayanırsa, kendilerine hazırladığım temizlik karşısında belki ancak **şaşkınlık gösterecek kadar** vakit bulabilirler o temizlikçiler.” (s.118, sat.14)

“Bir düş içindeymiş gibi yasıyor, kendi sözlerinizi de, **başkalarının sözleri kadar**, kolayca unutuyorsunuz.” (s.132, sat.2)

“Onların öcünü alıyoruz şimdi; **alabilecek kadar** açık sözlü olabildiğimiz, bu ikiyüzlülüğü ikiyüzlülerin suratına çarpabildiğimiz için.” (s.136, sat.9)

“**Ölecek kadar** değil; ama, ağır yaralanacaksınız, çok ağır...” (s.138, sat.17)

c) “İçin” ile Kurulan İlgeç Grubu

Bu ilgeç grubu daha çok kendinden önceki eylemsili yapılarla birlikte kullanılmıştır.

“**Şehre dönmek için** hangi doğrultuda yürümem gerektiğini bile doğru dürüst kestiremiyordum.” (s.65, sat.5)

“Hemen hemen sırtıma değecek kadar yakın bir üst-merdivenin basamaklarına **başımı çarpmamak için** neredeyse emekleyerek çıkmağa çalıştım yukarıya doğru.” (s.67, sat.11)

“Kesişme noktasında basamakların arası **daha geniş olduğu için** üste çıkabildim, güçlkle de olsa.” (s.68, sat.3)

“**Herkes için** bu Saray, bir söylence niteliği taşımaktan öteye geçmiyor; ayrı ayrı kişiler için ayrı ayrı şeylerin simgesi de olsa...” (s.75, sat.10)

“Çocukken, aynı okulun bahçesinde oynar, aynı sınıfın aynı sırasında oturur, **boş derslerde, ses çıkarmamağa pek dikkat ettiğimiz için** azarlanmadan, denetlenmeden, serüven romanlarını birlikte okurken önemliydi, benim adım, onun adı.” (s.89, sat.3-4)

“**Biribirimizin ağızında birer ses, birer harf olduğumuz için**, adım gibi biliyorum, o da en az benim kadar üzülüyor.” (s.90, sat.6)

“**Kendisini gördüğüm, tanıdığım için**, buradan sağ çıkabildiğini hiçbir zaman öğrenmeyecek belki de.” (s.92, sat.1)

“**Orası bize yasak olduğ u için** kapının önündeki arabaların arasına sinip bekledim.” (s.105, sat.1)

d) “Sonra” ile Kurulan İlgeç Grubu

Bu ilgeç grubu daha çok saat, gün, ay, yıl gibi belli bir zaman dilimini ifade eden unsurlardan sonra kullanılmıştır.

“Düzeltilmenin yalnızlığı küçümsenir gibi değil; hele **gece indikten sonra**.” (s.21, sat.4)

“Ulusal Kitaplık, ya da Bilgiler Sarayı’nın yapımı, **ilk yılların heyecanından sonra** tavsayınca, uzunca süre alay konusu oldu, ondan sonra da unutuldu gitti.” (s.75, sat.1)

“**Bir saat sonra** telefon ederim diye düşündüğ ümden bu yana bir saatten çok vakit geçmişti herhalde.” (s.76, sat.4)

“Birkaç adım sonra oldukça bakımlı sayılabilecek bir asfalta geçtim; anlamı pek yoktu bu asfaltın.” (s.76, sat.7)

“Sevim, kendisini Yargılamalar Bakanlığına götürdüğü günden sonra orada düzenlediği sorgu oyununun tutanaklarını bulamadığını söylüyor.” (s.114, sat.8)

“Birkaç yıl sonra ayrıldık ama gerçekte yalnız yataklarımız ayrıldı.” (s.122, sat.1)

“Üç gün sonra yurt dışına gönderileceksiniz.” (s.134, sat.9)

“Zarfin üzerindeki yazıya bakılırsa, bunu yedi gün sonra okumanız gerekiyor.” (s.146, sat.8)

e) “Berî” ile Kurulan İlgeç Grubu

Bu ilgeç grubunun kullanıldığı tüm cümleler ayrılma durumundaki yapılarla birlikte kullanılmıştır. Özellikle “berî” ile kurulan ilgeç grupları içinden en sık karşımıza çıkan “öteden berî” olmuştur.

“Gecenin işçileri, gerçekte, ikindinin ilk saatlerinden berî görünmüştür ortalıkta.” (s.19, sat.1)

“Bu başlıklar, başından berî var; ama ağır ağır, neredeyse biribirinden ayırt edilemeyecek değişiklikler geçirmişlerdir bugüne geleşiye.” (s.23, sat.11)

“Gecenin işçilerinin kimin —ya da kimlerin— buyruğu altında oldukları üzerine çeşitli söylentiler var; öteden berî ağızdan kulağa fısıldana gelmiş...” (s.44, sat.2)

“Ama çocuklar için bizler, farkına bile varılmayan, öteden berî bildikleri yerde duran bir tiyatro dekoruyuz.” (s.106, sat.14)

“Baştan berî anlatmak istediğim şeydi: Bize karşı olduğunuz herkesçe biliniyor.” (s.137, sat.17)

“Otelin kapısından içeri girdiğimizden berî konuşmamıştık.” (s.168, sat.4)

“Baştan berî her şey bir oyun gibi tasarlanmıştı.” (s.171, sat.2)

f) “İle” ile Kurulan İlgeç Grubu

“İş, **gecenin işçileriyle** birtakım ellerin karsı karsıya gelmemesi.” (s.41, sat.

“Gecenin işçileri, hep **altta kaldığı duygusuyla** bunalmış insanlardan mı derlendi?” (s.59, sat.6)

“Yaklaşınca, yıllardır, yapılmakta olduğunu hep işittiğimiz Ulusal Kitaplık — ya da, **öbür adıyla**, Bilgiler Sarayı— olduğunu anladım.” (s.65, sat.9)

“Günün birinde ortalıktan yitiveren insanları, **üç dört gün süreyle**, sabahları, büyük alanda aramağa alıştı yalanları.” (s.72, sat.1)

“Özlediğimiz sağlamlık örneklerini madenler, bitkiler dünyasında, doğanın dayanıp **süregelmiş biçimleriyle** insanın biçimlediği doğada aradık, bulduk.” (s.210, sat.2)

“**Başlarındaki ile birlikte** sekiz kişilerdi.” (s.217, sat.2)

“Belki o zaman insanın değerini öğrenir, **hayvanla, bitkiyle, suyla, dağla, taşla birlikte** bir anlamı olduğunu, olabileceğini anlar, belki o zaman insana saygı duymasını başarırız.” (s.219, sat.1)

“Sevinç bana biraz **alaycı bir gülümsemeyle** bakmakta olacak.” (s.230, sat.9)

g) “Göre” ile Kurulan İlgeç Grubu

İnceleme metnimizdeki “göre” ilgeci kendinden önceki “-diğına, -diğine” yapılarıyla sıkça kullanılarak ilgeç grubu oluşturduğunu görmekteyiz.

“Genci, gecenin işçilerinin ortasında yitmeden önce görebilenlerin **söylediğine göre**, bu et parçası, o alımlı delikanlının yarısı kadar bile olamazdı.” (s.29, sat.2)

“Kim olduğu kesinlikle **bilinmediğine göre**, baştaki adam diye düşünülen kimse (kimseler) üzerine, bilir bilmez söylenen çok şey var.” (s.44, sat.11)

“Bu adam, işçilerden her birinin insanı öldürmeğe alışması gerektiğine inandığı için de, öldürülecek bir suçlu çıkınca onu öldürmek üzere, işçileri, **ad listelerine göre**, sıraya uyarak görevlendiriyormuş.” (s.45, sat.9)

“Söylendiğine göre bu atışlar, sağ, sağlam, ayakta duran tek bir kişi kalasıya sürüp gidiyormuş.” (s.49, sat.15)

“Yazanağa göre, son görüldüğü yer, arkadaşının eskiden oturduğu sokak.” (s.92, sat.8)

“Telefon etmediğine göre, numaranın telefonla ilişkisiz olduğunu anlamış mıdır?” (s.106, sat.5)

*“Kaldı ki kim bulur, kim getirirse, öğreneceğimi bildiğine, **bilmesi gerektiğine göre**, alana gönderilmeği de göze almış demektir.”* (s.113, sat.6)

*“Herkes aynı konumlarda kalarak değil, **kişiye göre** konum değiştirerek karşı çıkmak, bu karşıtlık oyununda durmadan değişen bir kişi olmak...”*(s.205, sat.8)

h) “Biçimde” ile Kurulan İlgeç Grubu

*“Birkaç gün sonra, **ister şu ister bu biçimde**, ben ben olmayacağım artık.”* (s.124, sat.13)

*“Bizse, bir yandan —o da yerine göre— o küçük ölçüleri daha da daraltmak üzere bağırıp çağırırken, yapılması gereken temizliği her türlü ölçünün dışına taşımak gereğini bir inanç haline getirmek için uğraşırken, herkese boyun eğdirmek isteyen engel bilmez, engel tanımaz davranışını (kendi aramızda bile) **üstü kapalı bir biçimde** benimsemek istiyoruz.”* (s.127, sat.2)

*“Kimi söz, kimi yüz, ancak sizi ilgilendirdiği, duygusal bakımdan sizi tedirgin ettiği ölçüde, **şu ya da bu biçimde**, unutulmaktan kurtulabilmiş.”* (s.131, sat.11)

*“Gitmek istemezseniz, beş dostunuz —sizinle duygusal ilişkiler kurmuş olmaktan başka hiçbir suçu bulunamayacağı iyi bilinen beş dostunuz— resmî bir bahaneyle, hiç de **resmî olmayacak bir biçimde** bizim adamlarımızca sıkıştırılacak, sizi "ele vermek" zorunda bırakılacaklar; bu is, daha sonra, gene resmileştirilecek, basın bunu —çok değişik bir biçimde de olsa— haber alması sağlanacak; böylelikle, resmen, gereken işlemi görmek durumunda bırakılacaksınız.”* (s.137, sat.23)

“Yapıntı yazarının özgürlüğüne bir diyeceğim yok, yok da, gerçek kişileri yazılarınızın kişisi haline getirirken, örneklerinizin, **bu biçimde** kullanılmağa karşı koyabileceklerini hiç mi düşünmezsiniz?” (s.157, sat.6)

“Son birkaç sayfayı yırtmaksızın, daha önceki sayfalara **bağlanabilecek biçimde** yazıyı sürdürmenin yolunu bularak.” (s.163, sat.5)

i) “Üzere” ile Kurulan İlgeç Grubu

İnceleme metnimizde en sık kullanılan ilgeç gruplarından biridir.

“Benim dilim **çiçek dermek üzere** eğilip kalkan bir gövdenin yumuşaklığına, dalgalanışına ulaşmalı.” (s.27, sat.3)

“Bildiğim bir mahallenin bildiğim bir sokağında bulunan, bildiğim bir eve **gitmek üzere** yola çıkmıştım.” (s.42, sat.1)

“Bu adam, işçilerden her birinin insanı öldürmeğe alışması gerektiğine inandığı için de, öldürülecek bir suçlu çıkınca onu **öldürmek üzere**, işçileri, ad listelerine göre, sıraya uyarak görevlendiriyormuş.” (s.45, sat.9)

“Bakışının donukluğu, kendisine doğru attığım adımı, **kendisiyle konuşmak üzere** açılan ağzımı, kendisine uzanmak üzere kalkan kolumu dondurdu.” (s.55, sat.1)

“Bunca kalabalık bir yerde **telefon etmek üzere** kimsenin sıra beklemekte olmamasına şaşıtm önce.” (s.78, sat.18)

“Buraya **varmak üzere** yola çıkmamıştı.” (s.92, sat.6)

“Ülkeyi **temsil etmek üzere** toplantıya katılacak üç kişiden biri siz olunca, gerek orada, gerek burada çok şey değişir.” (s.137, sat.18)

“Öbür iki temsilci, dönüş hazırlıklarını **görmek üzere** odalarına çekilecek, sizi rahat bırakacaklar.” (s.138, sat.9-10)

“Buraya gelmeden önce, **bir daha görüşmemek üzere** ayrıldığımızı düşünebilirdim; örneğin, havaalanında çayımızı bitirip kalktığımızda, ya da, daha önce, beni havaalanına götürecek otobüse bindiğimde...” (s.169, sat.9)

“Bana haber vermeğe gelen, beni görmüş olan tek sorumlu da nasıl olsa birkaç gün sonra uzak **bir yere gitmek üzere** yola çıkacak.” (s.225, sat.18)

j) “Doğru” ile Kurulan İlgeç Grubu

“Bağırsaklarımızın içinden **yüreğimize gözlerimize doğru** yükseliyor.” (s.16, sat.5)

“Gecenin **yere doğru** aktığını görmüştür penceresinden: Önce çukurlara, özellikle, gecenin işçilerince kazılmış çukurlara; sonra ovaya dolduğunu görmüştür.” (s.21, sat.5)

“**Bilgiler Sarayı'na doğru** yürüdüm.” (s.66, sat.3)

“Hemen hemen sırtıma degecek kadar yakın bir üst-merdivenin basamaklarına basımı çarpmamak için neredeyse emekleyerek çıkmağa çalıştım **yukarıya doğru**.” (s.67, sat.)

“Şehre yönelecek yerde **güneye doğru** yürüyüp gidiyordum.” (s.76, sat.3)

“Yürümeğe başladık **kapıya doğru**.” (s.79, sat.15)

“Her şeyi göze alarak arabamı, Bilgiler Sarayı'nın arka yolundan R.'ye, **kulübe doğru** sürdüm.” (s.148, sat.7)

“**Ona doğru** döndüm.” (s.169, sat.8)

“Kentin ortasından, bir çıkmazlar yumağı sağılmağa başlamıştı kent **çeperlerine doğru**.” (s.197, sat.27)

“Deli gibi atılacağım **boynuna doğru**.” (s.230, sat.11)

k) “Değil” ile Kurulan İlgeç Grubu

“Tepelerden birinde —**en yükseği, en gösterişlisi değil**, onun yanındakinde— Düzeltmen yalnızlığını yaşar.” (s.21, sat.1)

“Ama gene o noktada, daha belirgin, daha çok çiğneniyor gibi görünen bir yol başlıyordu; **mahallelere doğru değil**, tam tersine, bir tepeciğe doğru giden bir yol.” (s.62, sat.8)

“**Sesini değil**, dudaklarının kıpırtısını algılamış olmalılardı.” (s.79, sat.17)

“Bu kişiler, **yalnız bizi değil**, bütün dünyayı ayakta tutacak.” (s.83, sat.9)

“Hareket, **babaları değil**, biziz.” (s.106, sat.17)

“Başka imza kullanması, **çekindiğinden değil**; imzasının kurduğu çerçeveye girecek bir yazı diye görmediğinden o yazıyı...” (s.109, sat.10)

“Tarihi, **onların sandığı gibi değil**, bizim karar verdiğimiz, önceden yazdığımız biçimde gerçekleştireceğiz.” (s.118, sat.10)

“**Yazı değil** bu, nasıl olsa.” (s.124, sat.10)

“**Ölecek kadar değil**; ama, ağır yaralanacaksınız, çok ağır...” (s.138, sat.17)

1) “Dek” ile Kurulan İlgeç Grubu

“Önemli olan, birtakım yolların olayı da, okuyanı da bir yerlere ulaştıramayacağını, buna karşılık ancak bir iki yolun **sonuna dek** gidileceğini okuyana sezdirmemek...” (s.56, sat.3)

“Yüzünden karnına, bacaklarına inen kan lekeleri, karnının altında, **apışlarına dek** yayılan koca bir değirmi oluşturuyordu.” (s.64, sat.12)

“Yolunu **buraya dek** uzatacağı gezintilere çıkmadığını da iyi biliyorum.” (s.92, sat.7)

“O zaman da umursamazsa ona bir daha ilişmem; ilişmemekle kalmam, **ölümüne dek**, düşünüy bile görmediği bir genlik sağlamak boynumun borcu olsun ona.” (s.96, sat.14)

“Hem de, **sonuna dek**, kendimi göstermeden.” (s.98, sat.7)

“Gözetletense, **ölünceye dek** belki de sezemeyeceğim biridir.” (s.113, sat.11)

“**O güne dek** vakit buldukça bunları yazacağım size.” (s.124, sat.14)

“Sevinç **adını duyuncaya dek**, daha önce söylenmiş bir şeyle de birleştiremezsiniz benim karşınıza çıkışımı.” (s.153, sat.7)

“Korkuyla, kaygıyla **sokağın ortalarına dek** yürüdüm gerisin geri.” (s.209, sat.14)

m) “Önce” ile Kurulan İlgeç Grubu

“*Her şeyden önce, çözülmeye...*” (s.23, sat.1)

“*Daha önce böyle bir şey düşünemediklerine biraz şaşarak, biraz da yerinerek.*” (s.26, sat.)

“*Bir şaşkın cüceler dünyasında yaşadığımızı **benden önce** söyleyenler çok...*” (s.86, sat.6)

“*Arkadaşının bize artık yardım etmek istemediği için **haftalarca önce** atış alanına gönderilmiş başka bir adamımız olduğunu nereden bilsin?*” (s.92, sat.11)

“*Ama **öldürmeden önce**, ezilesilerin topundan da çok yükleneyeğim ona.*” (s.98, sat.2)

“*Bu tanımlı yazan adamı **üç gün önce** dövdürdüm.*” (s.111, sat.8)

“*Geçmişte, değer verdiğimiz insanların bir işi yapmış olması, **özendirmeden önce**, yüreklendirir.*” (s.112, sat.15)

“*Yola **çıkmadan önce** yapacağım üç şeyden biri de zarfı size yollamak olacak.*” (s.137, sat.6)

n) “Başka” ile Kurulan İlgeç Grubu

Bu ilgeç grubuna da metnimizde sınırlı sayıda ulaştık.

“*Bunların sesinden başka bir şey, bunların hışiltısından başka bir ses işitilmez olacak.*” (s.22, sat.11)

“*Ertesi sabah oradan geçenler, bir türlü aydınlanamayan günün donuk ışığında, asfaltın üzerinde **esmerce bir lekeden başka** bir şey göremediler gencin parçalanmış olduğu yerde.*” (s.29, sat.8)

“*Verdiği telefon numarası —o an, **telefon numarasından başka** bir şey olamayacağını düşündüğüm için öyle diyorum o sayıya, şimdi bile— ezberimde, arsalara doğru (ne arsası bu böyle? kırlara demem gerekir) kırlara doğru yürüyordum.*” (s.60, sat.13)

“Her sorusunda da, evet, gerekir, diye **karara varmaktan başka** bir şey yapamıyorum.” (s.110, sat.6)

“Gitmek istemezseniz, beş dostunuz —sizinle **duygusal ilişkiler kurmuş olmaktan başka** hiçbir suçu bulunamayacağı iyi bilinen beş dostunuz— resmî bir bahaneyle, hiç de resmî olmayacak bir biçimde bizim adamlarımızca sıkıştırılacak, sizi ‘ele vermek’ zorunda bırakılacaklar; bu is, daha sonra, gene resmileştirilecek, basının bunu —çok değişik bir biçimde de olsa— haber alması sağlanacak; böylelikle, resmen, gereken işlemi görmek durumunda bırakılacaksınız.” (s.137, sat.21)

o) “Karşın” ile Kurulan İlgeç Grubu

Bu ilgeç grubuna ilişkin tek örnek tespit edebildik.

“İnsanların böyle bir korkuya, böyle bir kaygıya kapılabilmesi için, insanlardan umudu kesmiş olmaları gerekir; **her şeye karşın** umudunu yitirmemiş gibi görünse de, bir şeyler yapmağa uğraşır görünse de...” (s.58, sat.10)

p) “Karşı” ile Kurulan İlgeç Grubu

Karşı” adlı ilgeç grubuna da tek bir örnekte rastladık.

“İnsan **düşünebildiklerine karşı** önlem tasarlar.” (s.113, sat.12)

q) “Kelli” ile Kurulan İlgeç Grubu

Bu ilgeç grubundan da inceleme metnimizde tek örnek tespit edebildik.

“Bir örnek yaratıp bunun gerçekliğine inandıktan, kendimizden sonra da başkalarını **inandırdıktan kelli**, yaşayışımızı kendi ölçülerimizi kendimiz bulup uygulayarak gütmmediğimizi nasıl ileri sürerler?” (s.112, sat.9)

2.11. KISALTMA GRUBU

“Kelime gruplarının ve cümlelerin kısaltması, yıpranması neticesinde ortaya çıkan kelime gruplarıdır.⁸⁴” Çalışmamızın bu bölümünde kısaltma gruplarına ilişkin tanımlamalarda daha çok M. Ergin’e başvurduk. Kısaltma gruplarına ilişkin örneklerimizi; yönelme, bulunma, ayrılma, vasıta ve iyelik alt başlıklarında tespit ettik. Bulunma, ayrılma, gruplarıyla ilgili örnekler sık kullanılırken yönelme ve vasıta nispeten daha az, iyelik grubuna ilişkin ise çok az örnek tespit edebildik.

2.11.1. Yönelme Grubu

“Datif hâlindeki bir unsurla ondan sonra gelen yalın bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur.⁸⁵” İnceleme metnimizdeki bu kısaltma grubuna ilişkin örnekleri çok az sayıda tespit edebildik.

*“Karanlığın **gerçekliğe benzer tek yanı**, konuşulabilmesi olacak.”*(s.15, sat.8)

*“Arkadaşımın evine gitmek için yokuş yukarı epey yürüdüktan sonra kısa, dar bir yan sokaktan **yokuşa koşut** başka bir dar sokağa sapmam gerekiyordu.”*(s.42, sat.3)

*“ ‘Bana dokunmayan yılan bin yaşasın’ dedirten, kişinin **kendine yakın** bulmadıklarının acısı karşısında —gizli de kalsa— bir ‘oh olsun! Dikkat edeydi ya,’ duygusu bile uyandırabilen bir bilisizlik”* (s.156, sat.16)

*“Yürümenin, yemenin, boşaltımın **kendimize özgü** biçimini nasıl öğrendikse, konuşmayı, duymayı, düşünmeyi de kendi kendimize öğretmemiz gerektiğini anladığımız bir gün gelir.”* (s.214, sat.4)

2.11.2. Bulunma Grubu

“Lokatifli bir isim unsuru ile ondan sonra gelem bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur.⁸⁶” Romanda oldukça seyrek karşılaştığımız bu kısaltma grubunda yazar “arada bir” kısaltma grubunu dört kez kullanmıştır ve en sık buna başvurmuştur.

⁸⁴ Ergin, a.g.e., s. 396.

⁸⁵ Ergin, a.g.e., s. 394.

⁸⁶ Ergin, a.g.e., s. 394.

“Bu masanın örtüsü vardı; hem de kadife gibi bir kumaştan, daha doğrusu, **halı dokusunda bir şeyden.**” (s.169, sat.2)

“Bize buyurana duyduğumuz **sevgide eşitliktir.**” (s.86, sat.9)

“Bu yazdıklarını, bitirdiğin zaman, bana bırakırsan, ben, **yüzde yüz** gerekmedikçe yok etmem onları.” (s.158, sat.21)

“Ama **arada bir**, inanılmaz şeyler de oluyor; olmasa, umut diye bir şey kalır mıydı zaten?” (s.72, sat.5)

“**Arada bir** gazetelerde, radyolarla televizyonlarda...” (s.75, sat.3)

“...ancak **arada bir** görünüp...” (s.77, sat.4)

“**Arada bir.**” (s.210, sat. 11)

“**Kırk yılda bir** de olsa”. (s.94, sat.10)

2.11.3. Ayrılma Grubu

M. Ergin“ablatif grubu” olarak ifade ettiği ayrılma gurubu için: “ ablatif bir unsurla ondan sonra gelen bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur.⁸⁷” şeklinde bir tanım yapmıştır. Ayrılma grubuna ilişkin örneklerimizi sınırlı sayıda tespit edebildik.

“Bu incenin incesi buluş, oldukça **sudan bir şeydi üstelik.**”(s.26, sat.9)

“Ya da, geçmişin içinden rasgele seçilmiş birtakım öğelerin, ama özellikle beğendiğimiz —ya da beğenmediğimiz—öğelerin yan yana getirilmesiyle kurduğumuz, **gerçeklikten uzak bir yapıntıdır.**”(s.87, sat.8)

“**Eşitlik türünden saçmalar**, bizi bu hale getirdi.” (s.86, sat. 6)

2.11.4. Vasıta Grubu

Vasıta ekli bir adın kendisinden sonra gelen başka bir ad unsuruyla oluşturduğu guruba denir. Bu gruba ilişkin inceleme metnimizde tekörnek tespit edebildik.

⁸⁷ Ergin, a.g.e.,s.394

“ ‘Biraz toplamışsın,’ diyen herkesin beni **tiksintiyle karışık** bir kaygıya salması bundan belki de...” (s.167, sat.11)

2.12. SAYI GRUBU

“... sayı grubu büyük sayı, küçük sayı olmak üzere iki unsurdan yapılır. Büyük sayı önce, küçük sayı sonra getirilir. Doğrudan doğruya yan yana yazılır ve ek almazlar.⁸⁸” Bu kelime grubu ile ilgili çok az örnek tespit edebildik.

“on-onbeş insan” (s.52, sat.11)

“onyedi, onsekiz yıl “ (s.123, sat.6)

“otuz otuzbeş metre” (s.163, sat.1)

“onar onbeşer” (s.77, sat.7)

“kırk-kırkbeş kişi.” (s.217, sat.3)

2.13.ÜNLEM GRUBU

“Ünlem Grubu bir seslenme edatı ile bir isim unsurundan meydana gelen kelime grubudur.⁸⁹” Ünlem grubuna dair örneklerimize incele metnimizde tek bir örneğe rastladık.

“ ‘Bana dokunmayan bin yaşasın’ dedirten, kişinin kendine yakın bulmadıklarının acısı karşısında —gizli de kalsa— bir ‘**oh olsun!**’ ”(s.156, sat.18)

⁸⁸ Ergin, , a.g.e.,s.391

⁸⁹ Ergin, a.g.e.,s. 390.

SONUÇ

Bilge Karasu'nun "Gece" adlı romanının sözdizimi bakımında incelediğimiz çalışmamızda eserin Metis Yayınlarından çıkan 2017 tarihli 11. baskısını kullandık. F. de Sassurre' ün yapısal dilbilim kaidelerinin temellerinden ve yine bu kuramdan yola çıkarak çağdaş anlamda sözdizimi çalışmalarına yeni bir bakış getiren N. Chomsky 'nin "üretici-dönüşümsel dilbilgisi" anlayışı ekseninde gelişen bir yol izleyerek sınıflandırmalar yaptık.

Bu sınıflandırmaları yaparken fikir ayrılıklarının olduğu konularda dilcilerimizin genel görüşlerine başvurduk. Bu başvurulara göre sınıflandırmalarını nasıl oluşturduklarını, hangi sınıflandırmayı tercih ettiklerini, tercih ederken kullandıkları kıstaslarla birlikte kavramlara dair yaptıkları tanımları da ifade ettik. Bunların sonucunda da sınıflandırmamızı oluşturduk. Böylece sonrasında örneklerini vereceğimiz türlere ilişkin kuramsal ve teorik altyapıyı da hazırlamış olduk. Bunun sonucunda cümle türlerini: "Yapılarına Göre, Ögelerin Dizilişine Göre, Yüklemlerine Göre ve Anlamlarına Göre Cümleler" olmak üzere dört ana başlıkta inceledik. Yapılarına göre cümleleri; beş, yüklemlerine göre cümleleri; iki, öge dizilişine göre cümleleri; dört, anlamlarına göre cümleleri ise altı başlıkta inceledik. Eserde bu başlıklara ilişkin yeterli miktarda tanıtıcı örnek verdik. Cümle türleriyle ilgili bu başlık ve sınıflandırmaları oluştururken genel anlamda Hikmet Dizdaroğlu' na bağlı kalmakla birlik hocamız Serdal Karan' nın sınıflandırmasına da başvurduk. Çalışmamızı genel anlamda yargılı ve yargısız anlatım olarak ele alınan göre iki ana bölümde topladık. İlk bölüm cümle türleri ve cümlenin ögeleri, ikinci bölümü ise kelime grupları oluşturdu. Kelime grupları başlıklarımızı oluştururken incelediğimiz romanın bize sunduğu tanıtıcı örnekler seçtik. İncelediğimiz romandan hareketle yola çıkışımız bize bazı kelime gruplarını değerlendirme şansı vermedi. Söz gelimi kelime grupları belirlenirken unvan grubu da ele alınan başlıklardan incelediğimiz eserde bu başlıktan örneğe rastlamadığımız için bu kelime grubunu değerlendirmeye almadık. Kelime gruplarının yapısında, oluşma biçimlerini esas alarak başlık ve o başlıkla ilgili örnek verme sitemiyle çalıştık. Cümle ve kelime gruplarının kullanımına ilişkin tespitleri ise şöyle sıralamak mümkündür:

Yapılarına göre cümlelerde basit cümle alt başlığı içinde; yüklemine göre basit cümleler, öge dizilişine göre basit cümleler, basit emir ve basit şart cümleleri olarak ele aldık. Bunlar içinde basit emir ve basit şart cümleleriyle oldukça az sayıda karşılaşırken basit dilek cümlesi tespit edemedik. Bunlar dışındaki diğer basit cümlelere yazar sıkça başvurmuştur. Yazarın eserinde eylemsili yapıları sık kullanmasından kaynaklı girişik cümleler ilişkin örneklere sıkça rastladık. İç cümleler yoğun kullanılmamıştır ancak yazar bu türden cümle kullanırken eyleme dayalı olanları daha çok tercih etmiştir. Bağımlı, bağımsız, açıklamalı ve karma olarak ele aldığımız sıralı cümlelerde bağımlı cümle kullanımı oldukça sık olmakla birlikte, ögeleri ortak sıraları cümleler içinde romanda en sıkça başvurulmuş özne ortaklığına dayalı sıralı cümleler olmuştur. Öge dizilişine göre cümleleri; kurallı devrik, ayraç ve kesik cümle olmak üzere dört başlıkta ele aldık. Eserde yazar özellikle bir olaya ilişkin kişisel düşüncelerini yahut iç dünyasına ait bir durumu ifade ettiğinde devrik cümlelere kurallı cümlelere göre daha sık başvurmuştur. Belli bir olay örgüsünden bahsedildiğinde ise devrik yapılar yerini kurallı cümlelere bırakmıştır. Ayraç cümleleri ise çoğunlukla uzun cümlelerde kullanılmıştır. Anlamalarına göre cümlelerde soru cümlesini gerçek ve söz olmak üzere ele aldık. Yazar romanda gerçek soru cümlelerini bazı diyalogların geçtiği yerde ve çok az kullanılırken sözde soru cümleleri oldukça fazla karşımıza çıkmaktadır.

Eylemden meydana yüklemli yalın ve birleşik çekimli eylemlerden oluşmuştur. Yalın çekimli eylemlerde hikâye kipi sıkça karşımıza çıkmaktadır. Birleşik çekimli eylemlerden oluşan yüklemli ise “-yordu” birleşik çekimli eylemi çoğunlukla olarak kullanılmıştır. Eserdeki yalın adla oluşan yüklemli daha çok kısa cümlelerde karşımıza çıktığı görülmüştür. Yalın ve kelime grubundan meydana gelen öznelerden, yalın öznelere kısa cümlelerde rastladık. Kelime grubundan meydana gelen özneler de ad tamlaması, sıfat tamlaması, eylemlilik, ortaç, ulaç, ikileme, bağlaç, ayrılma grubundan oluşmuştur. Ayrılma ve bağlaç grubundan özneye ise sadece birer örnekte rastladık.

Kelime gruplarında ad ve sıfat tamlamalarına ilişkin örneklerimizi tek unsurdan ve kelime grubundan meydana gelişlerine göre tespit ettik. İkilemeleri anlamalarına ve yapılarına göre değerlendirdik. Anlamalarına göre aynı, yakın ve zıt

anlamalı örnekler tespit ederken yapılarına göre ikilemelerde ad ve eylem köklerinden oluşan örnekler tespit ettik.Eserde bağlaç grubundan on iki farklı bağlaç kullanılmıştır. Yazar Türkçe hassasiyetinden kaynaklı dilimizde sıkça kullanılmasına karşın “ve”, “fakat” gibi bağlaçları kullanmamıştır. “ile” bağlacı daha çok kendinden önceki kelimeye bitişik biçimde kullanılmıştır. Birleşmiş hâli ise daha çok benzer unsurların sıralandığı cümlelerde vardır. “ya da” bağlacıyla birbirine bağlanan unsurların daha çok ortaçağ ulaş eylemlilik, isim, olduğu görülmüştür. “ya... ya da...” bağlacı kısa cümlelerde çoğunlukla kullanılırken daha çok yazarın iç dünyasına ilişkin anlatılarda kendini göstermektedir. “hem... hem de” bağlaçları ise daha çok cümle düzeyindeki yapıları birbirine bağlayarak bir grup oluşturmuştur. “ya... ya... ya da...”, “ne... ne...”, “ne... ne de...”, “...mi ...mi”, “gerek... gerek...”, “belki... belki...”bağlaçları eserde ayrı ayrı birer cümlede bir kez kullanılmıştır.Belirteç grupları ile ilgili örnekleri belirteç ile sıfat, belirteç ile belirteç yapılarında tespit ettik.Birleşik eylemle, ad ile yardımcı eylem ve eylem ile yardımcı eylem yapılarından oluşmuştur. Ad ile yardımcı eylem kuruluşunda “et-“ yardımcı eylemi en sık kullanılırken eylem ile yardımcı eylem kuruluşunda “bil-“ kullanılmıştır.İlgeç grupları yapısı yönünden on yedi farklı ilgecin kullanılmasıyla oluşmuştur. Bunlar: “gibi”, “kadar”, “için”, “sonra”, “beri”, “ile”, “göre”, “biçimde”, “üzere”, “doğru”, “değil”, “dek” ,“önce”, “başka” “karşın”, “karşı”, “kelli” dir. Son üç ilgece metinde tek örnek olarak rastlanırken diğer ilgeçlerin kullanım sık ve birbirine yakın olmuştur. İncelediğimiz eserde kısaltma ve sayı grubu örneklerine sınırlı sayıda rastlanırken ünlem grubuna ilişkin tek örnek tespit edebildik.

KAYNAKÇA

- Atabay, Neşe, Özel, Sevgi ve Çam, Ayfer; *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*, Papatya Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- Aksan, Doğan; *Dilbilim ve Türkçe Yazıları*, Multilingual Yayınları, İstanbul, 2004.
- Aksan, Doğan; *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, TDK Yayınları, Ankara, 2009.
- Banguoğlu, Tahsin; *Türkçenin Grameri*, TDK Yayınları, Ankara, 2011.
- Bilgin, Muhittin; *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2013.
- Chomsky, Noam; *Sözdizimsel Yapılar, 20. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları*, Çev. Rıfat Mehmet, Yapı Kredi Yayınları 5. Baskı, İstanbul, 2014.
- Chomsky, Noam; *Sözdizim Kuramının Görünüşleri, 20. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları*, Çev. Rıfat, Mehmet, Yapı Kredi Yayınları 5. Baskı, İstanbul, 2014.
- Delice, Halil İbrahim; *Türkçe Sözdizimi*, Kitabevi Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- Dizdaroğlu, Hikmet; *Tümcebilgisi*, TDK Yayınları, Ankara, 1974.
- Ediskun, Haydar; *Yeni Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2017.
- Ergin, Muharrem; *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak/Yayım/Tanıtım, İstanbul, 2013.
- Gencan, Tahir Nejat; *Dilbilgisi*, TDK Yayınları, İstanbul, 1971.
- Hatiboğlu, Vecihe; *İkileme*, TDK Yayınları, Ankara, 1971.
- Hatiboğlu, Vecihe; *Türkçenin Sözdizimi*, TDK Yayınları, Ankara, 1972.
- Hengirmen, Mehmet; *Türkçe Dilbilgisi*, Engin Yayınevi, Ankara, 2015.
- Kara, Serdal, Mehmet Eroğlu' nun 'İssızlığın Ortası' ve 'Yüz: 1981' Romanlarının Söz Dizimi İncelemesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, Van, 2004 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Kara, Serdal; "Girişik Cümle Problemi Üzerine Bir İnceleme", *Turkish Studies*, Sayı. 7/2, Ankara, 2012, s.643-648.
- Kara, Serdal; "Sıralı Cümle Üzerine Bir İnceleme", *Turkish Studies*, Sayı. 7/4, Ankara, 2012, s.2163-2171.
- Karaağaç, Günay; *Türkçenin Söz Dizimi*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2017.
- Karahan, Leyla; *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2014.
- Karahan, Leyla; "Türkçede Birleşik Cümle Problemi". *Türk Dili*, Sayı. 505, Ankara, 1994, s.19-23.
- Kıran, Zeynel, Kıran (Eziler), Ayşe; *Dilbilime Giriş*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2010.
- Koç, Nurettin; *Yeni Dilbilgisi*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 1996.
- Korkmaz, Zeynep; *Grammer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara, 1992.

Korkmaz, Zeynep; *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara, 2009.

Özmen, Mehmet; *Türçenin Söz Dizimi*, Karahan Kitapevi, Adana, 2016.

Özkan, Abdurrahman, Toker, Mustafa ve Aşçı, Ufuk Deniz; *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, Palet Yayınları, Konya, 2016.

EKLER

EK-1

Bilge Karasu'nun Hayatı, Eserleri

Cumhuriyet Dönemi sonrasında edebiyat dünyamızın roman, öykü ve deneme türlerinde çok başarılı eserler vermiş olan Bilge Karasu 1930 yılında İstanbul'da doğmuş 13 Temmuz 1995 yılında Ankara'da yaşamını yitirmiştir. Çocukluk yıllarını anne İmmanuel Karasu'nun yanında geçiren yazar liseyi İstanbul Şişli Terakki Lisesi'nde okumuştur. Arkasından İstanbul Üniversitesi Fen edebiyat Fakültesi Felsefe bölümüne girmiş burayı da başarıyla tamamlamıştır.

Üniversite hayatı bittikten sonra hızlı bir şekilde iş hayatına giren Karasu öncelikle Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü'nde akabinde Ankara Radyosunda çalışmıştır. Daha sonra yakaladığı bir burs imkânıyla Avrupa'ya gitmiş ve bir süre orada yaşamış olsa da yine Türkiye'ye dönmüştür. Türkiye'ye dönen Bilge Karasu Ankara'da Hacettepe Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmaya başlamıştır. Türkiye'ye dönüşü Karasu'nun başarılarına imza atmaya başladığı dönemdir. Yazdığı bir öykünün dergide yayımlanması ve yaptığı bir çevirinin ödül almasıyla dönemde adından sıkça söz ettirmeye başlamıştır.

Eserlerinde yer yer kendi hayatına ayna tuttuğuna ve okumuş olduğu bölümden sıyrılmayıp anlatımını felsefî bir tarzda yansıttığına şahit olmaktadır. Bireyin iç dünyasına yönelişini de muazzam bir imgelemele yoğurarak veren Karasu okuyucularını zaman zaman bu anlamada yorsa da bu eserlere bağlanacağımız bir tat yaratmaktadır.

Bilge Karasu'nun Eserleri

Öyküleri:

Troya'da Ölüm Vardı (1963)

Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı (1970)

Göçmüş Kediler Bahçesi (1980)

Kısmet Büfesi (1982)

Kılavuz (1990)

Roman:

Gece (1985)

Deneme:

Ne Kitapsız Ne Kedisiz (1994)

Narla İncire Gazel (1995)

Ödülleri:

1963 Türk Dil Kurumu Çeviri Ödülü D.H. Lawrence'den çevirdiği Ölen Adam'la

1970 Sait Faik Hikaye Armağanı Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı ile

1991 Pegasus Ödülü Gece ile

1994 Sedat Simavi Edebiyat Ödülü Ne Kitapsız Ne Kedisiz ile

EK-2

Gece Romanına İlişkin Genel Bilgiler ve Özet

2017 tarihli on yedinci basımını incelediğimiz Bilge Karasu'nun "Gece" adlı romanı ilk baskısı 1985 yılında yapılmıştır ve yazarın tek romanıdır. Yazıldığı dönemde de oldukça ses getirmiş ve sonraki dönemde (1994) Amerika' Pegasus Roman Ödülü almıştır. Roman alışlagelmiş bir olay örgüsünün dışında ilerler. Birbirinde bağımsız gelişen olaylar bir bütünün parçası olarak anlatıyı tamamlamasına karşın katmanlı ve karmaşık yapıya sahip olması onu anlaması ve yorumlanması zor bir eser haline getiriyor. Tüm bunlara yazarın üslubu da bir şekilde etki etmiştir. Yazar anlatısında "gece" metaforunu sık sık kullanır ve gece gündüz karşıtlığından yararlanır. Öyle ki bu "gece" ifadesinden "gecenin işçileri" gibi toplumsal düzeyde bazı sorunların sebebi olan hatta bilinmeyen ölümlere sebep olanlar gibi sembolik karakterler de üretilir. Belli bir şahıs kadrosuna da sahip olmayan eserde gecenin işçileri, N., O., Sevim, Düzeltmen, ön plana çıkar. Dört ana bölümden oluşan eser yüz on alt bölümden oluşur. Birbiriyle ilgisiz görünen olaylar zinciri gerçek hayata ilişkin tarihi toplumsal birçok göndermeyi de içinde barındırmaktadır. Tüm bunlar okuyucuya aksettirilirken "gece" ifadesi soyut anlamının ötesinde belli bir gerçeği anlatmak için kullanılan somut bir araca dönüşüyor.

İlk bölümde gecenin işçilerinin kim olduğunu ne tür faaliyetler yaptığı anlatılmaktadır. Bu bölümden kendisinden bahsedilen başka bir karakterde Düzeltmen'dir. Buradaki düzeltmen bilgili ve aydın kişiyi sembolize eder ve gecenin işçilerinin faaliyetlerine de karşıdır. İkinci bölümde organize bir hareketten bahsedilir ve yazar burada örgütsel bir yapıyı sezdirmektedir. "Güneş Harekatı" olarak adlandırmıştır bu yapıyı. Bu oluşumdaki önemli karakter de yazar tarafından "O." Olarak adlandırılmıştır. Romanın son iki bölümünde ise "O." Sevinç, ve "N." nin yaşadıkları çeşitli yasadışı olayların iç yüzüne ilişkin gerçeklerden bahsedilir.

ÖZGEÇMİŞ

Azat Baykal 26 Şubat 1987 yılında Diyarbakır’da doğdu. İlköğretimini eski adıyla “Yeni İlköğretim Okulu” yeni adıyla “Tevfik Fikret İlköğretim Okulu” ve Ali Emiri İlköğretim Okulu’nda, ortaöğretimini Ziya Gökalp Lisesi’nde yaptı. Ön lisan eğitiminde Dicle Üniversitesi’nde Basım Yayın Teknolojileri programını tamamladı. Lisans eğitimine 2009 yılında Dicle Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde başladı ve 2013 yılında mezun oldu. Yüksek lisans eğitimine 2016 güz döneminde Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı’nda başladı.

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNTİHAL RAPORU

Tez Başlığı: Bilge Karasu'nun "Gece" Adlı Romanının Söz Dizimi Yönünden İncelenmesi.

Yukarıda başlığı gösterilen Tez çalışmamın kapak sayfası, giriş, ana bölümler ve sonuç kısımlarında oluşan toplam 113 sayfalık kısmına ilişkin 21/08/2019 tarihinde tez danışmanım tarafından "Turnitin" adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orjinallik raporuna göre, projemin benzerlik oranı % 16'dır.

Uygulanan Filtrelemeler:

Kaynakça hariç

Açıklamalar:

Mardin Artuklu Üniversitesi "Turnitin" adlı intihal tespit programı sonucunda; azami benzerlik oranlarına göre Tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Adı Soyadı: Azat BAYKAL

Öğrenci No: 16760008

Programı : Türk Dili ve Edebiyatı

Statüsü : Tezli Yüksek Lisans

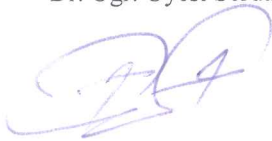
Tarih ve İmza

21/08/2019

Danışman Onayı

Dr. Öğr. Üyesi Serdal KARA

Anabilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Beyhan KANTER

